

LUISE VAHER

Katrina üle

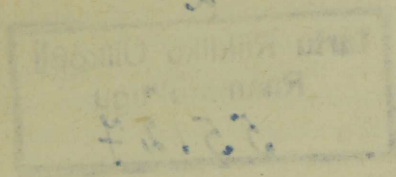
LUISE VAHER

Katrina Üle

LUISE VAHER

Katrina Vee

JUTUSTUSED

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS • TALLINN 1962

E
V 07

Kunstiliselt kujundanud

V. Vace

2

1

Voor liikus ülesmäge.

Pöllutee oli siugjas, tõus järsk. Juhthobune tõmbas aga jõuliselt esimest koormat ja laukudel-raudjatel tuli pingutada, et kannul püsida. Parmuparvigi ei leidnud asu, sest hobused vehkisid händadega, vedajad sopsasid peletamiseks rooska. Taevas andis sel päeval nii äikest kui ka päikest. Niiske õhk tulvas vihmas ligunenud sõnniku ning vaiguste kaselehtede teravnenud lõhnadest.

Piki voore lõunakülge valendasid aiapostide read. Haanjamaa A. H. Tammsaare nimeline kolhoos rajas hektaritesse ulatuvat õunapuuaeda.

Et kolhoosil aiandusbrigaadi veel ei olnud, kamandas esimees Muhe keskhommikul karjanaised uibuaia sõnnikut laotama. Ent sellest tõusis tüli. Tihkjas laviin pilvi peatus just kolhoosi kohal ja valas nagu oavarrest. Õige mul lõbu end nurmel leotada, kui kari annab piisavalt normipäevi ja normipäev omakorda üle kümne rubla. Muhe sai naistelt nagu rahet kaela. Talle tõendati, et karjabrigaadi inimestel pole mahti. Ja kes teab, võib-olla oleksid hunnikud vihmasse ligunema jäänudki, kui mitte lüpsja Katrina Üle poleks kindlalt ütelnud, et tema läheb ja — tahab vaadata, kes tulemata jääb.

Mahajääjaid oligi vaid üks — Katrina enda poolde Anna, kes seletas salapäratseva uhku-

sega akadeemia lõpetanud väimehe ja tütre kül-
latulekust.

«Kui kargasid siia nii pakilise töö ajal, eks
tulgu siis ka appi,» oli Katrina osatanud. Ta
rõhutas sõna «kargasid» — Anna väimehe prii-
nimi oli nimelt Kargaja. See põhjustas õdede-
vahelise, muidu üsna tavalise sõneluse. Poolõde
solvus seda enam, et Katrina ei mallanud tema
eneseõigustamist lõpuni kuulata, vaid pööras
selja ja rühkis naiste eesotsas ilmast hoolimata
erakorralisele tööle. Teel võeti arveametnik
Kalmu Aina pihtide vahele. Neiu mossitas küll
oma jumestatud huuli ja palus Muhelt sõnatult
kaitset, kuid asjata. Katrina surus ka temale
hangu pihku.

. . . Sadu küll hõrenes, aga madalale laskunud
pilvesagarad aina udutasid ja udutasid. Orust
tõusis piimjas vine. Jõgi auras. Katrina tõttas,
tõttas . . . Ebamugav märg nire niisutas vöö-
kohta, piht hõõgus valusalt. Ta sirutas õlgu ja
pilg rändas orumail, mis siit ülalt tuultevallast
nagu peo peal näha olid.

Oh kodupaik, oh Haanjamaal Sarapuusalude
tagant paistsid küll esimene uus karjalaut ja
lausa maaliline, punane, roheline katusega silo-
torn, kuid ikkagi oli maapind veel kivine ja suu-
tis viljaväljadele üksnes kasinat toitu pakkuda,
ohakad ja umbrohi tikkusid aga kiuslikult kõik-
jal vohama. Mäetippe kattis hallikasroheline
madal kivihein, selle seas puhmake kollast kari-
kakart ning kidura marjaga maasikas. Kaergi
jäi teralt peeneks. Mis siin veel nisust kõnelda.
Vihmasel suvel uhtis vesi vilja alla, põua ajal
kõrbesid kõrred enne tera valmimist kollaseks.

Tõsi küll seegi, et vanasti olid üksnes orukaldad vilja all. Nüüd nihkusid põllud kõrgemale ja kõrgemale. Mullu veeti mäele jõepõhja muda. Ning süda tundis, et ei ole see aeg väga kaugel, mil siinseilgi mail «tõuvili töötab anda rohket saaki sügisel».

Katrinat hüüti. Esimene koormamees Aina isa Jaak pöördus tema poole.

«Õhtul on juhatuse koosolek,» teatas ta liginedes ning täpsustas: «Tähtis koosolek. Kaarle Kargaja kirjutas kolhoosi liikmeks astumise sooviavalduse. Oli kuulda, et parteikomitee sekretär Välbe tuleb ka koosolekule. Nii et ole aegsasti kohal.»

«Ah siis Kaarle Kargaja meie kolhoosi liikmeks?» küsis Katrina enam endalt kui sõnatoojalt. Tema suunurgad tõmbusid hapukale mui-gele. Ta pilutas silmi ja tõrjus laubale vajuvaid juuksekahele.

«Kuule, sul on niisugune nägu, nagu ei meeldiks see asi?» usutles mees ligemale astudes. Et vastus viibis, otsis ta taskust suitsuasjad, keeras selja tuulevarjuks ja pani plotski tossama. «Sõsar Anna teeb ehk joodud. Teete minugi suu magusaks. Me ju kolhoosi kolm kangemat karjakasvatajat.»

Katrina haaras viglavarre kindlamini pihku ning laotas järjekorras seisva kuheliku laiali. Koormad kisti maha. Taamal turras traktor. Hobused alustasid kergelt allamäge-sörki.

«Ära jää hiljaks. Muhe muretseb kvoorumi pärast,» hojatas mees üsna vastumeelselt vankrisse ronides. Ta oleks jutelda tahtnud, aga Kat-

rina keerutas meelega harki nii, et pabulad just tema poole veeresid.

«Teata, et tulen kvoorumiks. Aga praegu pole aega,» turtsatas Katriona.

«Mis see Kalmu Jaak sekeldas?» pärisid naised, kui tööjärg nad Katriona kõrvale tõi.

«Kargaja võtnud nõuks kolhoosi astuda,» kostis Katriona. Tema jutt oli järsk. Sõnad liitusid tõeldes sõnadega, lause ajas teist taga. Kõnelemisel välkusid valged terved hambad, mis näole noorusliku ilme andsid.

«Tal akadeemia läbi, agronoomipaberid taskus . . . esimeheks nagu loodud,» sõnas teistest eraldi seisatanud Aina nipsakalt. Tema elujanune silmapaar haletses määrdund ja tükati pragunenud heleroosat küünelakki. Teades, et eitedel, peamiselt aga Katrinal, oli Kaarle Kargaja suhtes oma eriarvamus ning sedapuhku tauniv, pöatas Aina suunurgast veel paar Kargajat ülistavat lauset. Ning ta ei kõnelnudki suisa valet: Kaarle oli mehiselt ilus, lõbus, kus vaja, seal lustakas. Külanaised aga meenutasid tänapäevani omaaegset kõla ning kõmu tekitanud juhtumit: Kaarle ja tema värske nooriku Urve registreerimiselt tulekul tervitas neid Kargaja esimene, ebaseaduslik, kuid sülelapsega naine. Seik vajutas pulmapeole pitseri. Naised ütlesid suu sisse, mis säärasest asjast arvavad. Katriona koguni lahkus saajapeolt. Ent Kaarle tantsitas Urvet ja ka teisi tüdrukuid, pannes Ainagi pea pöörlema. Ja lämbe suveöö närbuvate kaskede lõhnas sosistas ta tütarlapsele kõrva: «Sa oled ilus, ilus. Kui Urve maha jätan, võtan sinu, sinu . . .» Aina mõistis, et Kaarle tookord naljatas, ent kõigele vaatamata tekitasid

need meenutused veel nüüdki südameväri-
naid. Kaunitarist Ainal polnud ju peigmeeste
ega ka kosilaste puudust, aga niisuguse mehe tähe-
lepanu kōditas uhkust. Kaarle tavatses eelmisel
suvel kodus suvitades üsna julgelt Ainaga lobi-
seda. Ta treis taskurahaks ajalehenuppe, ehkki
lood läksid enam kui üks kord viltu. Ja Katrina
oli see, kes tema peale kaebas ning leivalisa
käest kiskus, nagu oleks ajalehenupulegi tōde
taha vaja.

Hõõlad hargnesid mäejalamile. Naised liikusid
ridamisi allapoole. Katrina lõpetas esimesena,
Aina jäi viimaseks ja pidi naiste nokkimist
taluma.

«Liiguta käekesil! Näita, et miniaks kõlbad!»

«Häbene ämmasid. Katrina võib su oma Ville-
mile ära laita.»

«Nagu ma Villemit tahaksin . . .» mossitas
Aina.

«Asjata salgad! Meie silmi ei peta,» torkisid
halastamatud pojaemad.

Üksnes Katrina vaikis. Ta teadis, et tema Vil-
lem tōesti Ainat vahtis. Ja see värvipott — Kat-
rina ei saanud Aina kohta head sõna öelda —
peibutas poissi. Lugu oli seda halvem, et Villemil
oli juba pruut.

— — —

Kõik algas ema enda silma all. Hiie Helmi
lõpetas keskkooli ning töötas möödunud talvel
Katrina laudas, hüüdes viimast naljatades äm-
maks. Villem kutsus Helmi esimese tüdrukuna
oma koju. Katrina tundis teda võõrustades ele-
vust ega suutnud enda eest varjata, et oli poja

valikuga rahul. Ta unistas pulmadest ja pojalas-
test. Tema süda soojenes noorte õnne paistel. Ta
lühendas niigi nappi uneaega ja kääris vaibalõn-
gad telgedele. Noorte vahelt jooksis aga peagi
must kass läbi. Mispärast, seda Katrina ei tead-
nud. Nad läksid lahku. Villemil kadus viina suh-
tes õige mehe mõõdutunne. Aina aga armastas
pidutseda.

. . . Töö läks loiult. Naised jõudsid rohkem
laotada kui hobused vedada. Ühed külitasiid tuu-
lest tahendatud, metskummelisse kasvanud kesa-
serval, teised korjasid rohuteed.

Aina punus jaanililledest pärga.

Kui Jaak koormate eesotsas taas voorele jõu-
dis, asus Katrina tema kallale:

«Seanahka veate! Me jääme koormaid oodates
magama.»

«Ära karga harja!» Kalmu tõstis iseteadlikult
pea selga. Ta oli nubininaga, muhe, kississilmne,
lõug habemes. Kütina ja kalamehena oli Aina
isa lähedal ja kaugel tuntud. Aga Jaak Kalmu
tegi ka regivärsse ja pilkelaule. Seda need, kel-
lesse asi puutus, heaks ei kiitnud. Ning nende kil-
las oli ka Katrina. Kui kolhoos tema rajooninõu-
kogu saadikuks valis, tituleeris Jaak Katrina maa-
nõunikuks. Katrina oli avalikus elus algul arg
ega julgenud suudki lahti teha, kuulates üksnes
teiste juttu. Mõõdusid ajad. Ta valiti teistkordselt,
ja nüüd ei tundunudki maanõuniku nimi enam
naljakana, vaid just rõhutas kandja toekust. Ent
Katrina ei sallinud seda ikkagi. Tema nägu läks
hüüdnime kuuldes õhetama ja kurjad sõnad tulid
keelele. Et Katrina oli sõnakas inimene, valas ta
alati täis mõõduga.

«Sinuga ei saa telsiti,» ründas ta Jaaku. «Ma ju tean teid! Kui kubjast sabas pole, on aega küllalt. Ühe piibu lõpetate, teist säete . . . Meeste tagantsundimise eest peaks naistele normipäevad välja kauplema . . .»

«Mis sa veel ei mõtle,» ühmas Jaak iseteadlikult, kuid pidas siiski paremaks jutuainet muuta. «Välbe tuli. Nad vaatasid Kargajaga sinu lauta. Kaarle kirjeldas, kuidas see pühakoda välja näeb, kui veed ja mootorivärgid töö teevad ja sina aina nuppusid vajutad. Küll siis need kooreojad ja piimajõed muudkui voolavad . . .»

«Kas sa kuule! Praegu on virts poolde jalga. Seda nad ei näe!»

«Tore tuleb. Vaata, vana pruut! Nali naljaks, aga ega see vastumäge veevedamine ka kerge leib ole. Sügisel supled tuharateni poris, talvel oled eest ja tagant lumekoorikus . . . Nii et sinul pole üksinda raske.»

«Mul on jah vesi vedamata, ega mina sest asjast suurt tea,» osatas Katrina. «Ega ma ole hobust veevaadiga mäest üles ajanud, kui sina töö kus seda ja teist viskad ja võssa jänese jälgedele kelpad.»

«See töö on sul tehtud . . .» möönis Jaak mõrult. «Aga kui veevärk elama hakkab, läheb meil juba ainuüksi nende tülide kadumisega kergemaks. Uus esimees pühib uue luuaga . . .»

«Uus esimees?»

Jaak kissitas kavalalt silmi:

«Eks ta sinnapoole nagu kisu . . .»

«Kes,» muutus Katrina valvsaks.

«Mina tõstan küll kaks kätt Kargaja poolt . . .»

«Sinu kaks kätt pole veel kvoorum.»

«Sa, sõtsike, kakled Muhega keskmiselt kolm korda päevas. Tema ütleb, et Velikije Luki all oli hulga lihtsam kui siin sinuga. Miks sa's nüüd Kaarlet ei taha? Teine tuleb diplomiga. Välbe näikse ka soovitavat. Sinust ei saa hobune ka oma suure peaga aru,» usutles Jaak.

«Kaklen? Ma pole kätega kellegi kallal käinud.»

«See veel puuduks! Aga sõnadega lõikad nagu viil saage.»

«Ning saag saab teravaks.»

«Sa jätab ütlemata, mis sel Kaarlel sinu arust veaks on,» nõudis Jaak, aga sedakorda keeras Katrina jutu teisale.

«Tõmba sõnnikut maha ja kõnele, aga ära jää nagu köster kantslisse seisma. Sul laisa moonaka kaup . . .»

«Ah mul on laisa moonamehe kaup?» haavus Kalmu, aga kiirendas tööd. Katrina laotas tema kannul endale ja teistele hõlpu andmata ning siirdus vankri tühjenedes sedamaid uuele hõõlale. Jaak ronis vankriservale ja nõõtas hobuse jooksmas.

Katrina otsaesine oli kurdudes, silmavaadegi ähvardas õelalt. Tema rahutus nakatas naisperet. Ainagi kaasa arvatud, ning töövahe tuli taas kummitama.

«Mine õige vaatama, mis seal lauda man lahti on,» soovitasid seepeale kodustele töödele kiblevad naised.

«Ega vist teist teed ole,» nõustus Katrina.

Tema oli kolhoosis alati see, kes käis viltuseid asju sirgeks kõnelemas.

Külatee läks rukkipõllu vahelt. Katrina armastas peoga üle kõrremetsa libistada. Rätikut kohendades sirutas ta selga. Silmad puhkasid valkjas-rohekal lainetaval viljamerel. Rukkipead olid terade raskusest kergelt lookas. Ning siin-seal harvad sinavad lillepuhmad . . . Ammu see oli, kui rukkilill õilmitses igal nurmel. Randaalid ja väetised tegid talle aga liiga. Katrinal oli sellest pisut kahju. Siksakilised taevasinavärvi tutid meenutasid märkamatuult põgenenud noorust. Täiskasvanud poja ema. Tema eakaaslastel sündisid lapselapsed. Aga selle kõige peale vaatamata ei tundnud ta end vanana. Katrina naeratas nukralt. Teine noorus, ja rukkililled . . . Tema Villem oli emasüdame rõõm, uhkus ning valu. Poiss sirgus isa sarnaseks. Või kas polnud Üle Jaangi omal ajal üle valla poiss? Kes küll seda ei taibanud-näinud, kuidas poolõde Annagi sel ammumöödunud noorusajal Jaani ihaldas. Ta käis tema pärast igal pühapäeval kirikus, istus vaga väarikusega esimeses reas ja laulis teistest valjemini oma kuldäärtega lauluraamatust. Aga palveluse ajal põlvili olles hõõruti salaja sitsrätti varjus põski õhetama. See kõik ei aidanud. Jaan piiras Katrinat. Anna rebis kadedas vihas põlle ribadeks, kui nad kord viimasepaari mängimise ajal tükiks ajaks tema silmist kadusid. Ta levitas külas kuuldusi, et Katrina on Jaani ära teinud. Tabanud poolõe Jaaniga laudalakast, jooksis ta isale kaebama. Kord õhtul, kui Jaan taas rukkipõllu vahel ootas, pani Katrina Anna terveks ööks aita luku taha. Ning see oli lõhnadest, linnu-

laulust ja hõisetest tiine Haanjamaa suveöö, mil leelude üheksakordne kaja kõmises helisevast kaugusest tagasi . . . Jaan tõotas hommikul, et läheb linna, teenib raha, tuleb tagasi ja teeb pulmad. Lühikese aja möödudes taipas Katrina, et tanu alla jõudmisega peab kiirustama, kui ei taheta külarahva naeru alla sattuda. Ta sõitis Jaani juurde. Viimasest oli saanud rikka lese poesell. Ja ei tea, kas linn või perenaine, või siis mõlemad koos — kuid Üle Jaan oli nagu ümber tehtud. Ta usaldas isegi Katrina saladuse oma leivaemale. Viimane oli osavõtlik, andis nõu ja abi — aga Katrina ei suutnud juhatatud aadressil minna. Ta rebis kakskümmend krooni tükikideks ja läks oma teed. Küll olid need valusad ja vaevalised ajad, häbi, pettumuste ja pisarate ajad. Annale tuldi kosja. Anna pidas pulmi, Katrina aga tallas sel ajal kätkilauda. Anna sai Urve. Mees oli teda hoidmas ja aitamas, aga Katrina kantseldas üksi oma Villemit. Isa testament jagas majapidamise tütarde vahel pooleks. Nad elasid kõrvuti ning kasvatasid, üks rõõmuga tütart, teine murega poega. Siis aga vahetusid osad. Anna jäi leseks. Jaan ilmus kodumaile. Ta oli kopsuhaigeks jäänud, ei suutnud enam linna ega leske teenida. Suur oli külarahva imestus, kui Katrina laskis end kiriku käärkambris Üle naiseks laulatada ja ka pojale isa nime anda. Veel enam üllatuti, kui noorpaar jäi lahku elama. Asi näis habras ja isegi ligemad sõbrad ei sõandanud Katrinalt tema perekonnaelu üksikasju pärida. Jaani nähti naise talus, poja seltsis. Ta nokitses kergemaid töidki. Kui haigus surus tema lõplikult tõvevoodisse, kandis Katrina sööki-jooki

ning pidas kurva tunni saabudes ka korrallikud peied.

Villemi nimi seisis küla silmis heas kirjas. Ta oli mehine ja tubli, õppis ameti ja pidas sellest lugu. Traktoristid rändasid kolhoosist kolhoosi — Villemil olid igal pool pruudid, ent see oli Katrina arvates noorte nali, mis püsis sündsuse ning aususe piirides. Katrinal polnud poja pärast kuni Helmini muretki. Nende kodu oli kohendatud, korras. Nad ostsid auto. Nüüd kartis ta, et Villem toob Aina miniaks. Seda Katrina ei tahtnud. Süda karjus lausa Aina vastu. Katrinale meeldis Helmi nimigi.

Poeteel valendas Anna siidist pearätt. Ta tõttas, ühes käes vilmavari, teine õlg kandekoti raskusest lookas.

Poolõde silmates jäi ta seisma, asetaski punnil pauna taralattidele ja sulges oma tüseda koguga farmitee jalgvärava.

«Noh?» küsis Katrina pahuralt.

«Kalmu vist üteli, et õdagu om juhatuse koosolek? Nemäd jo tahavad Kaarlet siia esimeheks panda.»

Katrina vaikis, aga tema pilk hoiaks ja taskusse surutud käed kõnelesid selget keelt. Anna nuuskas nina, enne kui jätkas:

«Ma mõtlin, et nimetan sulle ka, siis oled kursis.»

«Egas ma ole kolhoosi esimehe määraja.»

«Sedan'd küll. Sina muidugi ei ole kolhoosi esimehe võtja ja kes neid asju sinu käest küsibki, aga teil Villemiga om ju hulga paremb elada, kui oma inimene iinotsan seisab. Kaarle ei mõtle sinust halba. Me oleme kõige ligemad sugulased ja

peame tõistele eeskuju näitämä nink kokku hoidma ja häste läbi saama,» kõneles Anna ette heites ja lepitades.

«Kas su Kaarle oma kõigeligemat — poega — hoiab? Ta ei tunne teda vist vastu tulles äragi,» salvas Katrina.

Löök läks naela pea pihta. Anna pures huuli, aga vastas kõrgilt:

«Ära säe ennast kohtumõistjaks. Kaarle elab Urvega kõrralikult.»

«Sina tead kui korralikult?»

«Miks ma ei tiia? Kes sis viil tiiab? Sa kae paremb oma Villemit! Kes tõist ahju tagant otsib, see saab esi kah nõega kokku. Jajah! Oma poig narrib tüdruku ärä ja sina julged tõistele nõnna karatal! Ole paremb vaiki!» Anna paiskas selle kõne ühe hingetõmbega Katrinale näkku.

«Keda ta narris?» nõudis Katrina ligemale astudes kärsitult.

«Nagu sa esi ei tiia.»

«Ei.»

«Kas Hiie Helmi saab pühast vaimust latse?»

«Seda sa laimad!» karjatas Katrina. Aga ta tundis, et poolõde kõneles siiski tõtt.

No oli see vast sõnum. Helmi laskis end paar kuud tagasi seitsme kilomeetri taha noorkarja farmi määrata ja vältis keskuses käimist. Juba siis sosistati! Anna parastav ja kahjurõõmus nägu ei lubanud kahelda. Katrina ei suutnud sõnelust jätkata ega oodata, kuni rada vabastatakse, vaid kallutas enda kätele toetudes tütarlapseliku kergusega üle aia ja läks oma teed.

Lauda ees jutles meestesumm, nende keskel pikakasvuline, päevitusest tõmmu, esinduslikult

mõjuv Kaarle Kargaja. Katrina silmas tema tuulest sasi tud, aga sellele vaatamata korrapäraseid laineid ning mäletas varasemate kohtumiste karedaid, traatjaid harjaseid. Lokitud ka veel, mõtles ta õelalt. Kaarle kandis heast riidest kaitseid. Tema säärikud läikisid nagu peegel, särgikaelus oli eest lahti, varrukad üles kääritud. Kõrval seisis keskmist kasvu, helehallis suveülikonnas mees, kelles Katrina tundis juba eemalt Välbe. Kargaja kõneles küll kolhoosnikutele, ent tema pilk püsis lakkamatult sekretäri silmis, nagu vaeks ta seal oma jutu sisu. Kaarle hää l oli pateetiline ja enesekindel, nõnda et Katrina jäi esimesel minutil tahtmatult kuulatama. Kõnelus keerles farmide mehhaniseerimise ja elektri kolhoositoomise ümber. Esimees Muhe tammus teiste selja taga jalalt jalale. Kargaja pöördus korduvalt viisakate, taktitundeliselt tagasihoidlike küsimustega tema poole. Aga Muhe oli erutatud, siktas oma sõjaaegse sõduripluusi kaelust ega osanud vastata.

Kaarle Kargaja oli targa jutuga tegelane ja kõnepultides ning vahel isegi ajaleheartiklites osav mees, seda teadis Katrina nagu oma viit sõrme. Samal ajal aga ei olnud Kaarle oma elus ühtki - sõnnikukoormat tõstnud ning põllule vedanud. Härrasmehelik oli ta ka. Ning peps pealekauba. Mugav, laisk ja maias kehkenpüks — kõik need halvad sõnad olid Katrinal oma õetütre mehe kohta. Ta oli surmkindel, et Kargajast ei saa farmide mehhaniseerijat. Muhe võis ennem selle töö teoks viia, kui Katrina ise teda hästi tagant torgib. Ega Muhel muud viga polnud, kui et oli pisut aeglane ja liiga tagasihoid-

lik. Ta ei julgenud eales rajoonimeestele vastu hakata, aga Katrina oleks tahtnud, et ta oleks vahetevahel õiguse eest mõne lahingugi maha löönud.

Kargajal oli diplom. See muidugi luges palju. Välbe kõneles igal koosolekul, et meie päevil ei saa enam kõrgema hariduseta kolhoosi juhtida.

Muhel ei olnud diplomit. Kas sellepärast peab tema maha lööma? Aga pea oli tal otsas ja tarkust ka sees. Katrina teadis seda paremini kui teised.

Aga Katrina arvas ka, et diplom üksi ei juhi kolhoosi, kui selle taga pole meest, vaid püksiviigid ja kiisulips.

Aastaid tagasi tundis Katrina end Välbe ees arana. Viimasel ajal oli julgust juurde tulnud. Olgu ta pealegi sekretär, aga ta oli Katrina kolhoosi kommunistide delegaadina selle koha peale valinud. Kui ta Kargaja-suguseid mehi kolhoosile kaela määrib, mõtles Katrina eelseisvatel valimistel nimele kriipsu peale tõmmata.

Lauda ukse taga seisis mehine, viieharuline hark. Ärevil Katrina haaras selle, läks jõudu andes meeste sekka, torkas Kargajale varre pihku ja ütles:

«Säh, võta vigel ja tõsta sõnnikut. Kolhoosi tuled, eks tee siis proovitöö ära. Meil täna kiire.»

Kaarle kohmetas ja vaatas Välbele otsa. Viimane oli üllatusest pisut segane ega lausunud esialgu musta-valget. Mehed muigasid. Kalmu, kes lagunenud vasikalauda-ust silmitses, vangutas pead. Kargaja mõõtis pilguga harki ja tema suunurgad vajusid allapoole. Ta sihtis hoiatavalt Kat-

rina silmi. Viimane näis aga ülbena Kargaja hetkelist kõhklemist nautivat.

«Eksam on eksam,» naljatas Välbe juurdetulistat teretades. Ta vaatas huviga Kargajat ja Katrinat, esimese pörnitemist ja teise ilmet kiusu.

Välbe ei mõelnud Katrina väljakutset tõsiselt. Ta armastas aga kolhoosnikute seas olles alati ründajate poolele hoida. Katrina suhtes oli tal veel peale selle ka teatav respekt. Mis riiakusse puutus, siis Välbe vihkas seda iseloomujoont eriti naiste juures. Aga Katrina püsis pikka aega rajooni lüpsjate edetabelis. See luges Välbe silmis mitte vähem kui diplomid.

«Kuidas soovitakse. Ma olen valmis.» Kaarle kummardas. «Aga kas Katrina Üle tuleb konsultandiks? Võib olla, et mul ei ole õiget sõnnikutõstmise stiili?» Mis õige mõeldakse? Kas tema ei saa hakkama?

«Võta hark ja lähme,» sundis Katrina. «Vaata, kas õppust võtad!»

Vankrid tagandati lauta. Kargaja kukkus vehkima.

«Kas seltsimees sekretär ei tahaks ka proovida?» hüüdis Katrina.

«Ja kuidas veel. Aga . . .» Välbe pööras küsimuse naljaks ja osutas oma helehallile ülikonnale. «Naine võtab kodus kaika, kui püksid hukka ajan. Lubage, et olen vahekohtunik.»

Nali oli terav ja Välbe arvates käitusid mõlemad, nii Katrina kui ka Kargaja talutavalt.

Kargaja pingutas kogu jõust. Higiipiisad pärlendasid otsa ees, kõnts rikkus säärikud ja pritsmed määrised püksid. Sõnnikut kougiti vasikaaidutest,

kus kihte ega korda polnud, sest kevadine aluspanu oli kehavõitu ja vasikad asemed segi sõtkunud. Kargaja üritas uhkeldades mehi-seid viglatäisi ja torkas hargiharud kogu pikkuses sõnnikusse. Tihke mass osutas vastupanu. Kaarle puhkis ja puhistas nagu esmakordselt ikkes härg.

«Lase aga kätel käia,» sundis Katrina. Kes vana raskust ei tunne, ei see oska uue hõlpu hinnata.»

Laut roogiti tühjaks. Kaarle peod olid vesivilis, peened linnariidest püksid hukas.

«Suuga on kergem töötada?» torkas Katrina.

«Peaaegu,» vastas Kargaja tasakaalu kaotamata ja leidis jaksu naeratadagi.

Välbe andis mõlemale võistlejale esimese koha. Jaak lubas Kargajale pudeli «Jahimehe kibedat» ja esimese jänese preemiaks.

«Ja sulle, maanõunik, kingin ilmtingimata kraenaha. Oled selle auga ära teeninud . . .»

«Ütlen naistele, et nad kassid kinni hoiaksid,» naljatas Katrina. Temagi nägu õhetas. Soolane higi valgus otsa eest põskedele, kus kevadine päike oli oma töö teinud. Palged kipitasid. Nina ajas nahka. Aga Katrina jagas meeste seas reipalt paremale ja vasemale käske: üks hobune sõitku põhku tooma, Kalmu kohendagu aidut.

Muhe seisis kogu aeg pisut eemal. Ei ta öelnud head ega paha sõna sekka. Katrinal oli sellest hing täis. Aga ta ei hakanud Muhet teiste kuules kantseldama, vaid mõtles omavahel olles jällegi temaga kõnelda. Mehel peab ikkagi töövõime kõrval ka veidike kõnevõimet olema. Kui muud

suust ei tule, siis kiitku Katrina sõnu tagant järele.

Kargaja vabandas ja läks ämma majja ennast koosolekuks korraldama. Välbele aga tundus, et ebatavaline vastuvõtt on Kargajale heaks endeks.

Põlev silmapiir võttis päikese oma rüppe, ehavärvid ulatusid poolde taevasse. Orust kuuldus karjakella. Naised kolistasid lüpsikute ja kannudega. Kalmu pumpas künadesse vett. Rääk tõmbas üle kõige rukkis õhtust saagimiskorda.

Katrina täitis piimatoodangu-lehed ja sammus rühikalt juhatusesse poole.

3

Koosolek jagunes tava vastaselt kahte leeri. Alguses läks kõik ladusalt. Välbe tuli Muhega varem juhatusesse ja ütles omavahel: «Paneme su kõrvalsovhoosi osakonnajuhatajaks. Kirjuta siit lahkumisavaldus. Kargaja on kolhoosi seisukohalt ainulik mees. Me ei tohi teda rajoonist välja lasta, vaid peame talle siin tingimused looma. Las tema hakkab Tammsaare elektrifitseerimisega mässama.»

Muhe tegi, mis kästi.

«Seltsimees Kargaja tahab kolhoosis ka kõigele lisaks kandidaadiväitekirja kirjutada,» soovitas Välbe soojalt. Ta kiitis hästi ja kenasti kõiki Kargaja voorusi.

«Mis teadust ta siin uurida kavatseb?» tahtis aga Katrina teada.

Kaarle tõusis ja vaatas üle koosolijate peadele.

«Lautade mikrofloora kasulikkuse koefitsiendi tõstmine väljalüpsis ja nuumamisprotsessis, eriti maatuüpi loomalautades.»

«Aga maainimese keeli kõneldes?»

«Õhu koosseisu küsimused.»

«Silolõhn ja sõnnikuhais?» Katrina toon lõõpis õelalt.

«See on kõrgemalt poolt kinnitatud teema!» kaitses Kargaja.

«Kuu pealt või?»

Muhe koksis pliiatsiga lauda. See oli tema viis vaikust ja rahu nõuda.

«Püsime päevakorras!» palus Välbe. «Teadus arutagu ise oma teemasid.»

«Aga mis neist haisudest uurida?»

Ruumis tekkis piinlik vaikus.

Kaarle pani oma parema esinemismaneeri mängu ja püüdis ka iseenese üle nalja heita:

«Kui soovitakse, tuleb täita. Ole sa porilaisk, aga käsu vastu ära hakkal!»

«Nagu vanasti mõisa moonamees?»

Muhe toksis jälle lauda.

«Meie aja inimesi on solvav moonamehega võrrelda. Nii ei tohi, seltsimehed,» palus Välbe tasakaalukust, mis väevõimuga käest libises. «Kolhoos on teil hea. Järelikult pole ka inimesed pahad!»

«Kuidas me siis meie aja moonamehi kutsume?»

«See traagiline seisus näikse sotsialismi tingimustes kadunud olevat!»

«Meie kolhoosis täiesti alles!»

Kalmu kartis, et Katrina nimetab tema nime ja palus oma naha turult päästmiseks kähku sõna. Ta kiitis Kargajat ja tänas Välbet Tamm-

saare kaadri tugevdamise eest. Uhtlasi tegi Jaan ka ettepaneku hääletamise juurde asuda, kuna küsimus pidi olema kõigile igast kandist selge.

«Ei ole!» katkestas Katrina.

«Ega jah!»

«Einoh!»

«Kõneleme veel!»

Katrina selja tagant kostis häälte kaja. Vastuvaidlejad olid enamuses naised.

«Palun, palun!» lubas Välbe. «Kaaluge igakülgselt!» Ta nägi juhatuse liikmete meeoleu-
jonni ega saanud selle põhjustest aru. Aga Katrina terav keel meeldis Välbele hulga vähem kui Kargaja kummaline dissertatsiooni teema.

«On ettepanek hääletusele asuda,» proovis Muhe korda hoida. Ta tahtis sellest rumist kiiremini pääseda ja põldude vahel pead jahutada. Välbe ja Kargaja langesid talle tol päeval nagu selge taevavälg kaela. Ootamatus rabas jalad alt. Väliselt rahulik ja aeglase olemisega Muhe oli solvuv hingega inimene. Aga ta polnud eales võimeline end kaitsma, vaid muretses ning mornitses omaette ja üksinduses. «Kes on selle poolt, et Kargaja valitakse kolhoosi esimeheks?»

«Kas me kaks esimeest valime? Ise oled veel elus ja alles!»

«Minul on lahkumispalve.»

«Mis põhjusel?»

Muhe ei saanud välja öelda, et rajoonikomitee soovitusel. Ta kartis Välbet ja Kargajat solvata. Ega olegi paslik seesmisi organisatsioonilisi asju suure koosoleku ees arutada.

«Mul on kõigest kuus klassi haridust!»

Katrina jätkas kiuslikku küsitelu:

«Kas sa hakkad ka sitahaisu uurima? Sils saad kõrgema diplomi?»

Toatäis rahvast plahvatas naerma. Muigasid ka Välbe ja Kargaja.

«Seltsimehed, jätame nüüd naljad! Küsimus on tõsine!» sõnas rajoonikomitee sekretär.

«Tõsine jah!»

«Naised ei saa ilma laadata,» kaebas Kalmu. Kriitika ei suutnud viga parandada.

«Meil on aseesimehe koht vaba,» meenus Katrinale enam-vähem vastuvõetav väljapääsutee. Oma südames lootis ta, et Kaarle ei võta madalamat posti. Välbe ka ei raatsi kõrgema hariduse diplomit nii väikesele kohale kinnitada.

«Seltsimehed!» alustas Kargaja ise Katrina ootuste vastaselt: «Siin on tekkinud arusaamatu situatsioon. Ma ei tiku teile vastu juhatus tehtmist. Pean Muhet heaks töötajaks, kes oskab kolhoosi juhtida. Arvasin, et rajoonikomitee vajab teda mujale. Miks ma andsin rajoonikomitees nõusoleku Tammsaasesse. Perekondlikel kaalutlustel. Siin on mu kodu. Kui inlmene on elanud nii kaua omastest lahus, tahetakse lõpuks ka koos olla. Aga ma olen nõus ka mujale minema, kui — kolhoos mind ei vaja. Koht on koht ja töö igal pool töö!»

Meeleolu pöörduski Kargaja kasuks, Katrina vastu, aga hääletuse tulemus näitas muud. Muhe avaldus lükati tagasi. Kaarle aga tänas aseesimehe ameti eest. See pidi teaduslikuks tööks rohkem vaba aega jätma.

Suveõine lämbus laskus maale, kui Katrina koju jõudis. Ta pesi, riletus kodusesse ning istus väsinult voodiservale, autojuhiõpik põlvedel. Teda ei rõõmustanudki koosolekul saavutatud võit — kas Kargajat oli ka aseesimeheks vaja? Uni ei tulnud. Mäest üles-alla jooksmine, ärpleva tujuga sõnnikutõstmine — aga aastaid sai kevaldel nelikümmend seitse, ning kaelakandmise ajast saadik põldu orjatud. Ise künnä, ise külva, vahel kerja naabrilt abi. Kolhoosi, inimeste sekka ja parteisse astumine ei säästnud muredest. Töö jäi ikka tööks. Aga üksiktallu poleks teda ka malakaga tagasi ajada suudetud. Ühiselu andis inimväärikuse, muutis unistused reaalseteks, avardas tegevusvälja. Elul oli sisu, see andis jõudu, tegi tugevaks. Aga lõppenud päeva sündmused ei lubanud tulevikust unistada. Olevik tikkus umbe minema.

Aken oli avatud. Õuest hoovas rasket jasmiinihõngu. Valge öö. Varsti kukuvad koidikukäod. Paari päeva pärast on jaanipäev. Kägu sööb rukkiohaka kurku ja tema lauludel on selleks korraks lõpp. Mõte mõtte kannul, pilt teise järel möödunud, pealtnäha hallist ja kehvast, aga ometi käest äraandmatult kallist elust tulid ja jäid Katrina ette seisma.

... Erilise selgusega meenus Jaani tagasi-tuleku päev. Siinsamas akna juures ta seisis ja silitas sõnatult Villemi pead, kellel aukuvajunud silmades suured mehepisarad. Tema rõivad olid kortsus, linnariidest kuue käisesuud narmendasid. Jaan kõneles katkeval, rāmenenud hāālel, et talle

õeldud sellikoht üles ja saadetud maale tervist parandama.

«Lollisti tegin, Katrina; et läksin. Aga ma tahtsin ju ainult head. Teie talul olid võlad. Mõtlesin, et teenin raha, maksame kõik puhtaks ja hakkame elama... Ta andis mulle palka ette, ostis riided... Jumala eest — ma ei heitnud ta juurde, ta ise tuli... Noh, ja häbi oli ära ajada...»

«Miks te paari ei läinud?»

«Oh, Katrina. Ei tunne sina ilma ega elu. Kas niisugune naine siis mulle tuleb? Kõlbasin niisama naljategemiseks.»

«Aga sa rühmasid tema eest tervise sandiks...»

«Mis sest tervisest tühjast, aga et poja ja sinu maha jätsin, see on hullem asi. Nägin teid unes. Otsin mineva jõuluks poisile nõõridega saapad, aga ei tihanud ära saata. Nüüd on vist väikeseks jäänud, Vaatan, et teisel varsti mehe jalg.»

«Ega ta saabasteta ole...»

«Sedan'd küll, aga ta ju minu poeg... Mõtlesin kogu aeg, et poisil on ausam elada, kui me... kui ma... Ära pelga, ega ma sulle kaela tule. Kauaks mind ei ole. See tohter, kelle juures käisin, ütles, et teist kopsu pole enam ollagi...»

... Ja nüüd laseb ka Villem oma pojalt isata sündida. Mis ta praegu ise mõtleb? Helmi nutab vist öösiti padja märjaks. Katrinal tõusis järkjärgult poisi vastu palav viha. Ta viskas õpiku kõrvale. Kuidas võib tema poeg oma lapse hüljata! Elu on lühike, varsti elatud, aga õnne

antakse sulle nõnda apteegikaaluga. Katrina armastas soojuse ja hellusega lapsi. Ent ta armastus oli karm ega keelanud isegi nahaparkimist, kui ei olnud teist teed. Kas see oli voores või viga, selle kallal polnud tal mahti juurelda. Mittekunagi, ka elu kõige kibedamatel minutitel, ei suutnud ta Jaani vihata, vaid needis üksnes möödunud aegu. Kui nende noorus oleks tänapäevalangenud, kas nad oleksid siis õnne käest andnud? Ei eales! Jaanil oli ju õigus. Talu oli võlgades ja viletsavõitu, töötas vaid näguripäevi. Seda enam oli ta Villemi teost heitunud ja hämmastunud. Ei tunne noored oma head elu! Aga see tuleb neile selgeks õpetada! Ning kõigele krooniks veel Kargaja . . . Miks see siia tuli? Kas suurt esimehepalka saama, Anna poputamises mõnulema? Katrina teadis, et Kargaja ei armasta põldu ega põllutööd. Anna oli alati keksinud, et väimees saab «prohvessoriks». Kust nüüd kolhoosi tuleku tahtmine tuli? Mis kaval nõks selles oli? Tammsaare oli jõukas majand. Muhe mõistis tööd juhtida. See asi käis tema käes palju paremini kui kõnedepidamine. Aga ei olnud veel ei elektrit ega automaattootjaid, ei masinalüpsi. Tööd ka oli tapvalt palju ja hõlbuaega ei mingisugust. Et nad pidasid nüüd suurt karja ja palju sigu, oli neil ka esimest aastat rahapalk. Ja et Muhe ostusööta ei tarvitanud, tuli piim ja liha endale odavalt kätte. Võlga nende kolhoosil peaaegu polnudki.

Katrina ei taibanud, miks Välbe tahtis esimehi vahetada. Tõsi küll. Kolhoosis oli ka neid, kes arvasid, et Muhe ei anna vormi välja. Pole küllalt rahvamees. Ei pea näiteks pidusid ega hoolit-

se ka spordi ja isetegevuse eest. Aga Katrina arvas, et sportlased ja rahvatantsijad võivad ise endi eest hoolitseda. Esimees ei pea olema neile lapsehoidja.

Õo oli edenunud. Umberringi sügav vaikus. Ta suigatas koidueelses rahutus unes. Maanteel müri- ses auto. Tuled läigatasid vastu akent.

Oli kuulda Villemi samme. Katrina virgus, aga ei tõtanud avama, vaid sulges koguni silmad. Peagi olid sammud akna taga. Nõrk koputus, klaasi tasane klirin, Villemi meelitav hääl:

«Emal!»

Katrina ei suutnud vastata. Ta tahtis ühelt poolt šõimata, tapelda, aga teiselt poolt tegi poja hüüe südame nii hellaks, et kurjad sõnad ei tõusnud kuidagi huultele.

«Mutikene, lase sisse!»

«Kust sina nii hilja?» küsis ta siiski torise- des.

«Männimäel lõpetasin künni. Lepistikus istusin poris . . .»

«Poole õo ajal?»

«Hilja õhtul. Siis hakkasin tulema ja nüüd ma jõudsin. Mine heida magama! Ma otsin ise midagi süüa.»

Villem sõi. Katrina tuli ja istus poja vastu toolile. Käsipõsakil, kootud rätik ümber õlgade, küünarnukid lauale toetatud, vaatas ta vaikides, kuidas poeg hävitas aplalt piima-leiba. Üle laua õhkus nõrka viinalõhna.

«Kus te siis topsitasite?» nõudis Katrina nuri- sedes.

«Ah, ära päri. Vaata, ma olen juba suur poiss, pikad püksid ammustilma jalas. Aga ma seletan

sulle siiski. Me olime kontoris, Kaarle tegi kolhoosituleku puhul väikese pudeli . . .»

«Välbe ka või?»

«Ei ometi. Kes tema juuresolekul tihkaks. Aga nalja sai nii, et naera end pooleks. Kaarle lubas esimese üritusena kolhoosis sulle pulmad pidada. Otsisime kosilast, aga ei leidnud ühtegi küllalt head. Kaarle ütles, et kui ta oleks kümme aastat vanem, siis jätaks Urve ja tuleks mulle kasuisaks.

«Kas sa kuuled!» pahvatas Katrina tigestudes. Nali tundus riivatu.

«Ära pahanda, emal See oli hästi mõeldud. Kaarle kiitis, et sa annad paljudele noortele silmad ette. Ta oli sind sõnnikut tõstes ligemalt vaadelnud. Aga Ainale tegite küll täna liiga. Ta kurtis, et Muhe ei oska tööd hinnata ja laseb kontorirahvalt mitu nahka koorida. Te naagute niikaua kümne suuga teise hinge kallal, kuni saate ta küll ohakaid torkima, küll sõnnikuhõõlaid laiiali loopima . . .»

«Kus ta siis juba nutta jõudis?»

«Aga kontoris.»

«Tähendab, Aina oli ka?»

«Jah!»

«Ja kes veel?»

«Ei kedagi.»

«Siis ainult kolmekesi?»

«Jah. Aga ega see paha olnud. Ma tulin põlult. Kaarle ajas veel kontoris juttu. Aina keetis kohvi. Kaarle ütles, et töö ja lõbus puhkus käigu käsikäes.»

«Mul on sinuga rääkimist,» katkestas Katrina poja jutu.

«Räägi, ema, räägi. Ma kuulan sõnakuulelikult. Lüpsikusanga parandasin ära, keldrile tegin teise võtme, täpselt nagu käskisid. Mis ma veel tegemata olen jätnud?» Tal oli kadunud Jaani viis meelitada, naljatada ja selle vahel tõtt kõnelda.

«Naine on vaja võtta.»

Villem tõstis üllatunult silmad. Ta tõmmu nägu läks laia naeru täis.

«Ükski tüdruk ei julge mulle tulla.»

«Miks?»

«Sina oled väga kuri ämm.»

«Elage omaette, mina olen omaette.»

«Teist maja ei ole. Mujalt ei saa korterit ka. Vaata, loe lehest, et praegu on igal pool korterikitsikus.»

«Siin majas on kahele perele küllalt ruumi.»

«Ah nii sa arvad, ema. Mis siis ikka. Nõus. Vaata mulle pruut ka valmis. Oma meele järgi,» lõõpis Villem.

«Mul on vaadatud,» vastas Katrina tõsiselt ja vaatas pojale otsa.

«Siis on asi korras. Sa võtad mu laupäeva õhtul käekõrvale ja viid pruudimajja. Tüdrukule heidate sõba peale. Enne ei tohi vaadata, kui papp on sõnad peale lugenud . . .» Villem hoidis kahe käega lauaservast kinni ja naeris, suu kõrvuni, hambad valged kui värskelt lubjatud kivide rida maantee serval.

Katrina muigas poega vaadates valuliselt ja lausus tasa:

«Sa võtad Helmi.»

Mõlemad vaikisid. Villem langetas ema silmade ees pilgu, küsis siis laokil mõtetega:

«Ah siis Helmit mõtled?»

«Helmit.»

Kõheldes kosteti selle peale:

«Ma mõtlen, et olen noor. Mul on naisevõtmi-sega veel aega. Enne on vaja elu tundma õppida.» Samas tegi ta kärmesti teist juttu: «Annaksid mulle puhta särgi, mutikene. Lepiksaare all sai masinat tõstetud, varrukad, näe, poriga. Lähen jõe äärde pesema.»

«Minu arust oled sa juba elu tundma õppi-nud.» Katrina rõhutas iga sõna. «Nüüd on aeg kohustusi kanda. Ja sinu asjad ei luba pikka ootamist.»

«Minu asjad?» küsis Villem naljaga, millest paistis piinlik tõde.

«Ka sinu omad, poeg!»

«Aga kes on ütelnud, et mul on kusagil min-gid asjad?»

«Kas su oma südametunnistus ei ütle?»

«Ema, sa kõneled nagu komsomolikomitee lek-tor. Elus on kõik teisiti. Ja me elame üks kord maailmas ja üksainus kord ollakse noor . . .»

Katrina tõusis. Ta samm oli raske. Silmad läi-kisid. Süda tulvas vihast, mis ei olnud viha, vaid armastus. Need kaks teineteisele vastandlikku tundmust paisusid ühinedes emasüdant lõhkuvaks jõuks. Katrina oli elus ainult kord armastanud ja enda jäägitult sellele andnud ega suutnud mõista, et tema poeg võiks teistmoodi armastada. Tunded, mis sel valurohkel elukevadel südame võitsid ja täitsid, ei kustunud iial, vaid moondusid emaarmastuseks. Poja iga pettumus, valu, häda erutasid Katrinat enam kui kõik muud mured ja haigused kokku.

Kul ta kapis pesu soris, valdas teda järsk

vihahoog. Ta kägardas särki käte vahel ja viskas selle sõnagi lausumata poja ette lauale.

«Ema,» hüüatas Villem etteheitvalt. «Kas sa ei mõista, et on asju, milles sa ei saa olla mulle nõuandjaks.» Et vastust ei tulnud, kehtitas ta õlgu, haaras särki ja väljus jooksusammul. Ööst kuuldus tema kolmveerand-taktis vileviis.

Kardinaseriv pihku muljutud, seisatas Katrina akna all. Ta nägi, kuidas poeg kadus jõeäärsesse uttu, ega mallanud rahulikult tema tagasitulekut oodata, vaid läks pojale järele.

Hämar, pööripäevane suveöö. Ööbikud löid laksu, pajulind sidistas-vidistas, öösorr tõmbas oma viiulit. Kaasik lõhnas nagu mõrsjakamber. Aga juba taganesid varjud algava hommiku ees, udu hõrenes ja näitas puude piirjooni.

Katrina tatsas läbi kasevõsa, paljaid jalgu kastetes rohus leotades. Ta ei teadnud, kuhu minna tahtis, vaid käis sellepärast, et paigalpüsimine oli talumatum. Poja elu — see oli nagu oma elu otsene jätk. Katrina armastas koos Villemiga. Ning . . . mis see siis oli?

Tanuma hakatuses kohtusid kaks varju.

Villem tõttas ettesirutatud kätega tulijale vastu.

Katrina toetas selja vastu kaske. Meelekohtades tagusid väikesed väledad vasarad. Peened udupiisad kleepusid kätele ja näole, südant täitsid hirm ja häbi.

. . . Nad kohtusid seal udus. Hommikuvaikuses kuuldus Villemi manguv hää:

«Aina, Ainakene . . .»

Tüdruk kõneles erksalt ja elavalt:

«Sa oled nagu karu.» Ta naeris luksudes, sõnatult ja sirutas käed nagu osjad poisile kaela.

Villemi pea paindus alla Aina rinnale. Katriona ei suutnud vaadata ega vaatamata jätta. Ta tahtis hüüda, aga suu oli lukus, hääl kadunud . . . Kägu kuugahtas korda paar ja vaikis. Õhus kostsid tema tiivalöögid. Ta lendas teisele poole mäge rahulikumale oksale, kus inimeste ärev hingamine õhus ei värelnud.

«Oi, Aina, Ainakene, sa oled . . .»

«Ma tean, et olen hea. Ja võin olla palju parem; veel palju parem . . . Nii head kui mina võib-olla teist ei olegi . . .»

«Ole siis, ole täna mulle nii hea, et teist nii head ei olegi . . .»

«Aga sul on see plika . . . Kas tema ei tule meelde?»

«Ära piina, Aina!»

Katriona nägi kaht kogu, mis ühte sulasid.

Ena süda oli lõhkemiseni pingul. Ta hakkas tasakesi nutma. Jällegi kuuldus Aina kudrutav hääl, jällegi kostis Villemi anumine. Katriona haaras leparoika ja . . . poetas selle tasakesi murule tagasi.

«Homme ja ülehomme ära tule. Ma sõidan seltsimees Kargajaga linna.»

«Ära mine, Aina.»

«Mispärast?»

«Ma ei taha.»

«Küll sa oled rumalalt kadedakene. Ta on ju abielus. Ega ta mind su nina eest ära näpsa . . .»

«Ma nägin oma silmaga, et ta muljus su käsivart . . .»

Vastus kadus tuulesahinasse.

Katrina oli võimatu edasi vaadata-kuulata. Ta oleks tahtnud minna ja Villemi koju tuua, ent ei

suutnud. Taevas pea kohal aga helendas ja helen-
das. Metsaladvad hahetasid roosalillalt. Silma-
laugudele liibus puhtetunni roidumus, nägemine
pimestus pisaraist. Katrina käed vajusid jõuetult
külgedele. Ta pöördus ümber ja sammus kodu
poole.

Lõõtspill tõmbas teel nukrutsevat viisi. Kol-
hoosinoorus tuli rahvamajast. Nad said ise oma
lõbustustega hakkama. Ei ole vaja siia Kargajat
enam pidusid pidama.

5

See öö ei andnud ka Anna talu rahvale und.

Tuba lõhnas kardemonist ja köömnetest. Ahju-
kapis kuivasid linnased. Kaarle oli palunud õlut
teha. Salaahi soojendas õhu umbseks. Akent ei
saanud avada, sest pelargooniumide potid moodus-
tasid selle ees lopsakalt õitsva metsa. Puhveti-
kapp jaotas pikerguse ruumi kaheks — muste-
maks omainimeste ja puhtamaks külaliste poo-
leks. Anna hakkas ooteaja lühendamiseks kast-
ruleid küürima. Nõudega valmis, asus ta hukka-
aetud kroomsäärrikute ja virtsapritsmetes kalifee-
pükste kallale.

Ämm pidi veel vaimudetunnilgi toitu soojas
hoidma, sest väimees viibis ja viibis. Tütar när-
veeris ning käis tanumaotsal maanteed sihtimas,
kuid asjata. Siis, suutmata kauem kannatada,
viskas Urve kirju hommikumantli toolileenile,
valis kapist kleidi, kiskus lokirullid peast, jumes-
tas huuled ja läks keskusesse vaatama. Mis ta
seal nägi või kuulis, jäi emal teadmata, aga tütar

saabus tudasena tagasi. Urve pahur närvitsemine pühkis ema hingerahu.

Kui Kaarle peale südaööd üsna lustakas tujus tuli, langes suurem kivi südamele, kuigi Urve mossitas ja saatis mehele tigeidaid pilke.

Kaarle seletas lühidalt, kuidas koosolek läks.

«Ja es valitagi?» hüüatas ämm kibestunult.

«Parem ongi, et aseesimeheks. Muhe on pikka aega töötanud ja teda ei saa ometi päevapealt kõrvale heita. See on ju arusaadav. Ja palga-vahe on kõigest mõnisada rubla. Viga pole midagi . . .»

Anna aga taipas Kaarle toonist, et viga siiski on, ja sidus ebasoodsaks kujunenud olukorra Katrinaga. Et väimees lauda istus ja õhtusööki ootas, ruttas Anna teda ümmardama. Tütar võttis tavaliselt sellest perekonna tähtsast rituaalist osa ja Kaarle, olles mugavuse ning poputamisega harjunud, piilus altkulmu naist, kes seekord nutuvinel vaatega, aga tegevuseta diivaninurgas konutas.

Anna kandis tõtates kausse ja palus mesikeeli tüdart:

«Urvekene, vala sada grammi! Laudan olli tuuletõmbus. See va Katrina . . . Ma ütlen, et ei ole tal aru raasugi . . .»

Et Urve käsku huuli torru ajades ignoreeris, täitis ema ise pitsid, lausudes:

«Olgu siis terviseks ja uue koha õnneks ka ikka.»

«Terviseks!» vastas Kaarle ükskõikselt.

«Urve, too talle mõni pulbrikene. Said ehk külma?» jätkas ülitähelepanelik ämm hoolitsevalt, sest väimees üksnes näksis toitu ja kurtis pea-

valu. Kartes, kas tütar sedagi käsku täidab, tõttas ta ise tablettidega, aga Urve tuli teiselt poolt ja peremees vaagis, kummalt võtta. Soosing langes ämmale. Urvelt võeti veeklaas.

«See om Katrina tegu,» sõandas Anna viimaks lausuda. «Vaat jahvatas midagi Välbele ette . . .»

Kaarle raputas pead:

«Ta tegi aseesimeheks valimise ettepaneku.»

«No kas sa kuuled! Mispärast nad siis nii ei teinud kui Muhega? Välbe tulli tookõrd kolhoosi ja üteli: «Siin on teile uus esimees.» Koosolek kitse asja mitme kuu pärast hääs,» ägenes Anna.

«Laske lehte lugeda,» pahurdas Kargaja, sest jutuaine muutus pisut piinlikuks. Kaarle ei talunud perekonnaliikmete, eriti aga ämma usutlemist. Tal ei olnud kombeks kodustega tööalaseid ebameeldivusi jagada.

Toas valitses tükk aega ängistav vaikus. Anna askeldas köögi kandis, Urve keris lõnga ja kodus mustriproove. Kaarle külitas voodis, ajaleht rinnal, ja vahtis lakke.

Ent Anna ei suutnud pikka pausi pidada ja alustas taas arutlust:

«Katrina om kade,» sõnas ta väimehe voodialutsisse istudes. Tal jo Villem. Vast tahab temale esimehe kotust? Nemäd saavad üle kate hulga raha. Ammus autu toodi, aga Katrina kõneleb juba majapalkidest. Sedä, et meie ka saaksime, ei või nad näta . . .»

«Jätame selle jutu,» ühmas väimeespoeg.

Ent kus siis Anna sai järele jätta. Ta võttis oma laste käekäigust ihu ja hingega osa. Nende majanduslik olukord polnud enam kiita asi.

Kaarle, kes kogu sõjajärgse aja põllumajanduse juhtivais organeis töötas, astus neli aastat tagasi Eesti Põllumajanduse Akadeemiasse kaugõppe teel õppima; teisest kursusest alates sai temast statsionaarne üliõpilane. Koolitamine toimus ämma taskul. Kaarle oli kindel, et pääseb teaduslikule tööle. Anna korjas ja kombineeris, andis endale piitsa, et aga lapsed haljale oksale jõuaksid. Kolhoosiesimehe kohast nad jäädavalt ei mõtelnudki. Rajoonikomitee poole pöördumisel olid Kaarlel üsna praktilised kaalutlused. Kaarle tahtis enne aspirantuuri kusagil töötada ja isiklikku majanduslikku külge tugevdada. Paljuke ämm üksi ikkagi jõudis. Nad Urvega vajasid hädapärast uusi riideid, uut korterimööblit. See oli ämmamamma hoole alla tuleku tõeline aje. Iseloomult aga oli Kaarle Kargaja muidugi ka võimumaias. Peaaegu rohkem kui töömaias. Aesimehe koht oli ühelt poolt kehv mäng, aga teisest küljest polnud parata midagi. Kuigi Kaarle ämma vihjetest teadis, et naised, peamiselt muidugi Katrina, tema vallaspoja, eelmiste suvede jõudeelu ja paari viltuläinud ajalehesõnumi ning muu tühja-tähja pärast suud pruukisid, lootis ta end taibukalt ja kerge vaevaga maksma panna. Kaarle vaatas niisugustest lobamokkadest kõrgelt üle.

«Kuule nüüd, ma ütlen veel midagi . . .» Anna hääl muutus salapäratsevaks, suu tõmbus magusasse naerukurdu: «Katrina Villem om jo Hiie Helmi ärä tsurknu. Kogu kolhoos nägi, kui tüdrukut autoga edesi-tagasi veeti. Ma mõtli kogu aig, et mispärast Helmi keskusest kaugele läts. Aga tal on kõva neljas kuu, Ma näi teda ennist

poodi man. Hi-hi-hii, see on Katrinale jumala vits . . . Ma talle joba ütlin suu sisse . . .»

«Mis ütleja sina oled. See ei ole sinu asi,» prahvatas Kargaja Annale ootamatult. Ent tõusis voodis istukile ja tundis uudise vastu ilmset huvi.

«Kuis sis niiviisi, et lase ennast trotsi ega ärä ütle vastu?» küsis ämm arusaamatuses.

Urve naeratas valuliselt, nõjatas pea aknapildale ja nosis korbitükki, millest ta koeralegi raasukesi poetas. Läbi akna paistis juba koidupuna. Idataevas kuulutas uue päeva algust. Urve puhus ruudule hingeõhku ja kirjutas sinna suurte selgete tähtedega: POEG.

«Mida sõbralikumalt läbi saad, seda parem.»

«Aga tema aab meie peale kõiksugu tühje jutte! Kuis sis häste läbi saia!»

«Pole viga, kannata ära! Pea meeles: kui kuulen, et sina oled tüli alustanud, siis . . .» hoiatas Kaarle väga resoluutselt ning teatas uut juttu alustades nagu muuseas:

«Ma sõidan homseks ja ülehomseks linna. Pange minu suveülikond valmis. Ja sinine päeva-särk ning punasetriibuline lips. Vihmamantlil oli ees plekk. Kas selle ära puhastasite? Mh, ma ütlen . . . Kaks naist kodus, aga niipalju ka ei saa, et riided korras oleksid.»

«Mis san'd, Kaarlekene! Ma tii õkva kuuma vett. Ja hommukuks om kuiv,» lubas ämm lepitades ja tõttas jooksujalu talitama.

Urve, kes mehe linnasõidust kuuldes elavnes, lausus:

«Ma tulen ka.»

«Sina? Milleks?»

«Niisama. Mis ma siin koduski üksi teen?»

«Ena sabassilkajat! See mood harjuta ära!»

«Mul on üht-teist osta,» jonnis Urve.

«Pole raha. Teine kord. Masinas pole ruumigi.»

Väimehe ja tütre sõnelus ägenes ning muutus sosinaks. Ämma teravad kõrvad ei suutnud kõiki sõnu püüda, veel vähem vaidluse tüüma taibata. Kui Kaarle viimaks käratas, et Tuulasse sõites ei vea keegi samovari kaasa, Urve näo kättesse peitis ning tõnni alustas, ohkas Anna südame põhjast. Mantel kuivas riidepuul. Ta ehtis end Urve vanasse flanellist öösärki, aga ei mallanud sängi heita, sest hing kibeles homse päeva pärast. Nüüd tõi ämm hapendatud kasemahla ja pakkus lastele juua. Tema perenaisesilm otsis toimetusi, mis hädapärast just õhtust õiendamist nõudsid, et niiviisi laste läheduses olemist õigustada.

«Toas on palav,» ütles Urve järsku tekki ja patju võttes. «Ma lähen heidan aita.»

«Kaarlekenè, vast tahad sinagi värskemba õhu kätte? Täambe sai nende linnaste pärast palju kütetus. Ma hoidse küll usse-akna valla, aga es jõua kõike kuumust välja ajada,» sobitas ämm lapsi.

Kargaja aga ei vastanud. Voodist kuuldis tema tasane norin. Anna valutas südant ja manas mõttes Katrinat, kes oli tema arvates kogu selle suure mure juur.

6

Järgmised päevad kujunesid lepitavalt soodsäteks. Kaarle istus keskuses ja võttis nõu ning jõuga kolhoosi juhtimisest osa. Katrinä suhtes oli ta viisakas ja tähelepanelik.

Hiie Helmi andis kõigile ootamatult lahkumis-
palve. Selle küsimuse lahendamiseks kutsuti juha-
tus jälle ühel hilisõhtul kokku, sest Muhe ei pida-
nud võimalikuks suviste tööde hooajal teda
minema lasta. Jagelnud laudas tühja-tähja
pärast Kalmu Jaaguga, jäi Katrina koosolekule
tubli pool tundi hiljaks. Kui ta kohale jõudis,
oli väike juhatusetuba lausa täis suitsetatud.
Muhe tõmbas piip piibu järel terava lõhnaga
tubakat. Ta tõstis viibimise pärast ennekuulma-
tult kõvasti häält. See ei olnud niivõrd tühise
kolmekümne minuti pärast — öö ja oma uneaeg
olid nagunii ees —, aga Katrina tavatses viima-
sel ajal nädalas vähemalt paar korda tarvilikel
ja vähemtarvilikel põhjustel esimehe lagipähe
elama asuda ja sõnaahtruse pärast lausa näägu-
tada ning Muhe haaras nüüd tasumise võima-
lusest.

Kargaja tõttas Katrinat kaitsma:

«Pakiline aeg ja Katrina Üle on kuulus naine.
Kolm tuhat nelisada liitrit ja esimene koht rajoo-
nis. Niisugusele kangelannale ei tohi tundigi ette
heita, aga poole puhul on isegi suuavamine
keelatud.»

Ta istus paljapäi kaksiratsi toolil, käed ristami-
si seljatoel. Tema pundunud, meelaste huulte
vahelt välgatasid hambad. Valge särgikaeluse alt
paistis päikest saanud kael. Silmad käisid toas
ärevalt ringi, viibisid aga tihti usinalt kaustadega
tegeleval Ainal.

«Ei ole siin mingeid eriõigusi,» torises Muhe.

«Kel au, sel ka õigused.»

Katrina ei lausunud musta-valget, aga võttis
siiski pakutud istme ja vahtis üksisilmi aknalauale

nõjatuvat Helmit. Viimane märkas neid pilke ja pööras õhetades selja.

Koosolek algas.

«Kas siis tööajal ära minna saab?» ägenes Muhe, kui Helmi oma otsuse juurde kindlaks jäi. «Noorkari hakkas just minema ja tema arvab heaks lahkuda. Kas sa tead, kuidas niisugust tegu sõjameeste keeles nimetatakse? Ei tea? See on deserteerimine, lahingust jalgalaskmine . . .»

«Ärge võtke seda niiviisi,» kogeles Helmi punasena nagu keedetud vähk.

«Aga kuidas siis teisiti?» pinnis Muhe.

«Helmi alahindab oma osa,» sõnas nüüd Katrina. «Töö kannatab, kui ta ära läheb. Annab ikka otsida, kes asemele kõlbaks. Naised löid juba laudas hääled valla, et mis saab? Ma ei osanud muud ütelda, kui et katsun mineku maha laita . . .»

Katrina kiitus oli nii ootamatu ja ebaharilik, et Helmi lausa kohmetas. Aga ta jäi oma avalduse juurde, kuigi lubas üksnes asendaja saabumiseni kohale jääda.

Kargaja kuulas vaikivana, piilus neiut altkulmu ja jälgis Katrina näoilmet. Kui Helmi lahkus, tähendas ta kahemõtteliselt:

«Poleks vahest tarvet keelata. Tast ei ole ju varsti enam niikuinii töötajat.»

«Miks pole töötajat?» küsis Katrina teravalt.

«Tema seisukorras . . .»

«Mis . . . seisukorras?» Katrina toon oli kõigest poole noodi võrra kõrgem, aga Kargaja vaikis sõnapealt.

Muhe tõstis kaustast järgmise avalduse:

«Maisi küsimus . . .»

«Maisi küsimus?» huvitus Kargaja.

«Jah — Üle isikliku maisi küsimus,» tähendas Muhe sapiselt.

Katrina naeratas nagu õelus ise. See tema maisi küsimus oli habras asi. Muhe sattus tunamullu kevadel söödajuurikatest hasarti ja tahtis kümnekond hektarit kaali täis lüüa. Juhatus leppis viiega. Karjatalitajad lubasid lauda juures vakamaa juurikaid kasvatada ja hooldada. Ka Katrina ühines pikema jututa selle algatusega. Ta asus tähelepanu äratava hoolega oma maad harima, väetama ning tähendas Muhe kuuldes, et proovib igast taimest kaks kaalikat kasvatada. Taimed sirgusid ja üllatudes nähti, et põld kannab õige omapärast kaalisorti. Kevad oli kuum ja parajasti vihmane. Katrina «kaalipõld» rohetas uhkes lopsakuses.

Muhe uuris põldu ja nõudis selgitust.

«Üle, kallis inimene, kas need on siis kaalikad?»

«Kui selle lehmadele ette keerutan, küll siis saan piima,» kiitis Katrina oma uut «kaalisorti».

«Ma lasen su pea pakule panna,» puhistas Muhe. «Sinuga on üks igavene häda, sest sa ei tunnista käsku ega korda.»

«Ää, kulla veli, pahanda! Sa võiksid kiita,» rahustas Katrina.

«Vaat, mis sa veel ei oota.»

Muhe uuris, takseeris ja järeldas, et Üle isemeelne tegu ei kõlba kuhugi. Lennanud kord suure maisiplaaniga rängalt alt, oli ta selle kultuuri suhtes eelarvamustega ja siunas Katrinat, nii kuidas oskas. Ta pani isegi ühe lehma juhus-

liku sooltehaiguse liigse maisisöömise arvele ja tiris Katrina juhatuse koosolekule aru andma. Ning seal läks madinaks. Katrina seletas, kuidas juba nendegi rajoonis on mitmel pool saadud häid maisisaake. Ja mis jäi siis Muhel üle. Paar päeva hiljem andis ta kiuslikult ja võimutsedes Annale loa Katrina maisipõllul pooleterameest mängida, sest Anna käis teda palumas.

«Kas sa viglavart tunned?» pahvatas Katrina, kui poolõde tema maisilt matti võttis.

«Sulle om antud resulatsioon. See om kolhoosi maa ja kolhoosi rahaga ostetud seemen. Pea parem suu ja avita mul sellätäis turjale . . .»

Ta aitas. Ja sellise hooga, et Anna lendas kandamiga uperkuuti. Solvunud Katrina kaebas parteikomiteesse. Avaldus kadus kaustadesse. Vastust ei tulnud. Ent Katrina ei saanud asja unustada. Ühel parteiaktiivi koosolekul, kus põllumajanduse küsimusi sõeluti, tuletas Katrina kõnetoolist Välbele üle aasta vastamata kirja meelde. Ja ta tegi seda temale omase kirkliku riiakusega, jäi ajahätta, palus lisaaega ja kasutas koosoleku poolt lahkelt lubatud kümme minutit tervenisti rajoonikomitee enese töö vaagimiseks ning sai marulise aplausi.

Välbe, keda Katrina jutt tublisti häiris, ütles järsult:

«Niisugused küsimused lahendage ise. Mis te õige mõtlete, kas parteikomitee on teil kapsalehtede jaotamise koht? Ta laskis avalduse üles otsida ja saatis kolhoosi juhatusele.

Muhe venitas ja viivitas omakorda, aga et Katrina ka sel kevadel maisi ei jätnud, otsustas ta Kargaja abiga maanõunikku taltsutada.

«Mina annan seltsimees Ülele õiguse,» möönis Kaarle Kargaja ja pilgutas Katrinale sealjuures silma.

Katrina elavnes. Kaarle jätkas:

«Mis voliga tema katsepõllul peremeest mängiti? Teine raiskab aega ja armastust parima söödakultuuri viljelemisele ning teie, selle asemel et toetada, aidata, panete saagi loosirattasse.» Ta tõusis, jäi laua ette seisma, pistis ühe käe püksitaskusse, teine liikus tagasihoidlikult kõnele takti lüües üles-alla. «Maisikasvatus on suure tähtsusega ja selle ala head kogemused väga hinnalised. Võtke näiteks . . .» Kaarle ladus näiteid, arve, võrdlusi ja ütles kõnet lõpetades: «Teen ettepaneku seltsimees Ülele maisikatsepõllu hooldamise eest kolmkümmend normipäeva määrata ning temalt nõuda, et ta oma kogemused sel alal kõigile karjakasvatajaile edasi annaks . . .»

«Sellest jutust saan ma aru,» kiitis Katrina. Ta oli Kaarle kõnet huviga kuulanud ja sellega nõusse jäänud. Kuid viimase lipitsevad pilgud mõjusid häirivalt.

«Aga rajooni parteikomiteesse vastame lakooniliselt, et kriitika oli õige ja kolhoosi juhatus tegi omad järeldused ning asi ongi lõpetatud . . .» möönis Kargaja.

Muhe nohises omaette:

«Kolmkümmend normipäeva, see teeb välja nelisada viiskümmend ruublit — liiga palju.»

«Hüva töö eest hüva tasu. Maisi küsimus on kolhoosi karjamajanduse tuleviku küsimus,» põhjendas Kargaja oma seisukohta.

«Seljale panete minu,» kahetses Muhe. «Aga katselappide asi oleks tulnud enne juhatuses läbi

arutada ja kinnitada. Omapead niisuguseid asju minu teada ei aeta.»

«See muidugi on õlge, aga arvan siiski, et pole mõtet möödunud aasta lund taga otsima hakata. Kolmkümmend normipäeva, kas ollakse nõus?»

«Ei,» sõnas nüüd Katrina. «Kui just tahate normipäevi kulutada, siis oleks õigem kakskümmend Hiiele ja kümme mulle. Temaga kahasse me selle tegime . . .»

«Minugi pärast olgu nii, nagu seltsimees Üle soovib,» nõustus Kargaja. Ta oli kõigile märkamatult koosoleku juhtimise enda kätte haaranud. Muhe taandus. Katrina pidi tahes-tahtmata nägema, et Kaarle käes laabusid otsuste tegemised nii, et polnud võimalik nuriseda.

Koduteel tõttas Kaarle Katrinale järele. Nad kõnelesid ristikust, kaalikatest, peamiselt aga maisist. Et tee oli rööpmeline, üritas sugulane Katrinat viisakalt küünarnukist toetada.

Kannikesesinine suveöö embas ilma ja inimesi. Pöörist hauduv rukis levitas oma hõngu. Teepervel lõhnasid ööviulid.

«Hunnitu öö, mil ei taheta olla üksinda,» melanhoolitses Kaarle, aga see kõlas väga kentsakalt.

«Eks siis kelpa oma Urve juurde,» soovitas Katrina.

«Mina muidugi — kuigi mitmeaastase abielu järel ei igatseta vist oma naise juurde,» teravmeelitses Kaarle, jätkates: «Aga sina, Katrina Üle? Sa oled veel noor naine. Kas ei ole ka vahel mõtelnud, et hea oleks olla kahekesi? Mul on muide üks sõber ja ülikoolikaaslane, nii viiekümnendais aastais noormees. Mis sa arvad, kui

hakkan talle isameheks? Ega sa meid välja viska?»

Siivutu kõne solvas Katrinat. Tal ei olnud järsku parajaid sõnugi kostuseks.

Nad olid Männimäe teele jõudnud. Oja koolmekohale ehitati silda. Kahel pool perve olid kruusahunnikud. Kevaditi vett ülesmullivale teesale tehti kõrgemat muldkeha. Kaarle mängis taas rüütlit ja tahtis Katrinat oja ületamisel toetada. Seegi kujunes kurvakujuliseks. Katrina tegi pikema sammu ja Kaarle tema järel. Aga et purdel oli vaid ühele ruumi, siis astus rüütel paratamatult kraavi.

«Oota nüüd!» hüüdis Kaarle edasitõttavat Katrinat.

«Kus ma enam ootan,» kõlas tõgav naer. «Ma lasen ülejala koju ja panen õllelaari hakkama, et kui kosilased tulevad, siis on hooletu omast käest võtta.»

Kaarle maadles mudas. Ööbik aga laskis lepinkust pika-pika vile ning kuu ujus muigamisi naeratades üle Linnutee.

II

1

Katrina suvi kulus kahel rindel lahinguid lüües. Kui tal kolhoosilõigus oli vastuvaidlematu edu, siis kodused asjad läksid üha enam ning enam sassi. Kust otsast Katrina neid ka harutada ei üritanud, ikka olid umbsõlmed sees.

... Helmi lahkus kolhoosist. Tema kohta tuli harvu ja juhuslikke teateid. Katrina aga arvestas

mõttes päevi ja ootas tundi, olles veendunud, et lapse sünd Villemi meele muudab, sest Aina oli kas Kargajaga või lillutas linna vahet. Ema näeris osavõtmatult, kui Villem neil puhkudel piinles. Suve lõpu poole ei näidanud poeg koju mitmel-setmel nädalal nägu. Tema laualt kadus Aina säbruspäine pilt. Katrina leidis tuba koristades selle kokkukägardatud tükid öökapi alt, kus ämblikuvõrgu niidid ja tolm nende ümber põimusid. Ja Villemit nähti isegi töö juures viinastunud olekus.

Kolhoos alustas lõpuks ometi oma farmide mehhaniseerimist. Elektriliini ots oli aga kahekümne kilomeetri taga. Kargaja kulutas energiat ja head tahet rajooni asutustes asju ajades. Katrina pidi tahes-tahtmata tunnistama, et juhtimine ja organiseerimine edenes tema käes, ja see tegi südame eriti täis. Kaarle käitus väarikalt ja tagasihoidlikult ning see suurendas tema väljavaateid esimehe kohale. Aruande- ja valimiskoosolek oli ees. Katrina noris võimalikel ja võimatuilgi puhkudel, aga Kaarle püüdis Katrina suhtes näiliselt heldekäeline olla. Muhe oli nende vahel kui kurjast vaimust vaevatu ja soovis siiralt, et kõik oleks juba möödas ning tema hing rahul.

Anna aga põhjas Katrinat nii kuidas suutis, ja viimanegi ei olnud kitsi ning tasus kõik usinalt tagasi.

Kolhoos jagunes kaheks vaidlevaks leeriks — Kargaja poolt ja vastu.

Ühel koosolekul, kus arutati Anna lauda olukorda, pahvatas viimane:

«Mis ti nurisete? Katrinale korjati kõige paremad lehmad. Tema om esimene ristiku ja jahu

man. Kes seemnest ülejäänud kartuliperä oma lauta vedas? Ma kuulse sellest asjast sis, kui viime kui tera olli nahka söödetu. Ja tal om mais kah . . .» Ning selles oli Annal omajagu õigust. Väimehe ja tütre tõttu söögitegemisega käsistjalust seotud, jõudis ta ikka siis loomatoidu jaole, kui Katrinal ja teistel karjanaistel koor pealt võetud. Ta kaebas, et temal on ka kõige viletsamad koplid.

«Vahetame siis sulle Katrina laudast mõne parema lehma,» soovitas järsku Muhe. Katrinalle oli see ettepanek nii ootamatu, et ta kuulas ammulu sui ega märganud vastugi vaielda. «Teeme töötingimused õiglaseks, muidu saame kahtepidi kuulsaks. Meie kolhoosis on rajooni kõige paremad ja ka kõige kehvemad lehmad. Tase on vaja ühtlustada.»

Kolhoosi juhatus otsustaski karja nii ümber korraldada, et Katrina pidi kaks paremat lüpsilehma kahe kiitsaka kitse vastu Annale vahetama. Otsuses viidati koguni tõuaretustöö parandamisele, sest äsjaostetud eliitpull anti Anna karja. Kargaja avaldas Katrinalle kahetsust ja kinnitas, et see, kuigi on õige samm ja teenib ikkagi kolhoosi karjamajanduse tuleviku kasusid, pole siiski tema idee.

Katrina aimas, et tema istme alla korjatakse tulelääst.

Anna ei saanud torkamata jätta:

«Näita nüüd oma esirinda!»

Katrina mõistis peagi, et uute lehmade Mirjami ja Mandliga ei ole midagi näidata. Mõlemad olid viletsa toitumusega, kitse udaraga, tagajalad lõhkusid risti. Mandlil oli kõigele lisaks ka jalaga-

lõõmise komme. Anna oli vist meelega unustanud holatada. Esimene piim lendas viuhti laudapõrandale. Katrina nähvas halva kombe eest korra Mandlile ja sajatas Annat. Seejuures tundis ta jonnakat soovi Kaarlele ning tema ämmale näidata, kuidas Mirjam ja Mandel õigetes kätes piima annavad. Katrina hakkas uusi lehmi eriliselt söötma ja poputama. Ta pesi sooja vee ja seebiga loomade küljed ning kõhualused puhtaks, harjas karva siledaks, masseeris udaraid ja kõhualust ning suurendas aegamööda jahuportsu.

Mirjam tilgutas vastutasuks liitriku läpsile juurde. Mandel virutas, kui aga vähegi sai, jalaga vastu läpsikut.

«Neist kahest ei saagi asja,» kurtis Katrina kord esimehele.

Muhe kehitas vaid õlgu:

«Minu arust on need kaks sinu käes juba kosunud. Viska neile ristikut ette niipalju kui võtavad.»

«See ei aita. Nad söövad ja teevad ainult sõnnikut.»

«Sõnnikut on ka vaja . . .»

«Egas me lehmi sellepärast peal! Lehmad peavad piima andma. Minu nõu on, et müüme Mirjami-Mandli maha ja ostame uued, paremad asemele.»

Muhe noomis Katrinat:

«Kus sa seda tohid! Aga peade plaan? Kes sulle häid piimalehmi müübki? Saa ometi aru ja ära ühtesoodu kiusa. Sa ei ole kunagi rahul.» Ning pakkus kohe lepitust: «Ma lasen sulle koti-kese head jahu välja kirjutada.»

«Sõnnikutoodangu plaani tõstmiseks!» urahtas Katrina.

Ta hakkas Mirjamit ja Mandlit vaheldumisi vihkama ning haletsema.

Kui loomad pääsesid ristikuädalale, tõusis järsku mõlema piimaand. Anna ei uskunud seda enne, kui käis oma silmaga vaatamas. Katrinal tuli iga lehma kohta päevas oma neliteistkümmend liitrit.

See oli ajutine edu. Niipea kui ädalaramm kadus, tilgutas Mirjam lüpsi kohta kõigest liitrikese. Katrina käsi ei tõusnud seda piimahulka aruannetesse kirjutama. Tema silmade ees seisis Anna parastav, kahjurõõmsal naerul nägu. Hinges oli painav tahtmine poolõele ja Kargajale meelehärmi valmistada. Sel pinnal lubas ta endale väikest pettust ega ütelnud ära ühestki ninapidi-vedamise võimalusest. Ta kirjutas teiste lehmade arvelt oma «kitsedele» liitreid juurde. Anna tige-dat nägu nähes asus südamesse sõnulseletamatu mõnus tunne. Ja Kargajagi ruttas paaril korral suuresõnaliselt möönma, et lüpsja Üle-on saavu-tanud jälle edu.

Loomade praakimise ajal jäeti Mandel ja Mirjam Katrina ootuste vastaselt ületalve. Nende toltumus oli paranenud. Raamatud näitasid, et piimaannil pole viga, koguni üle keskmise. Katrina jäi niisugusest hoobist hingetuks. Raske oli tunnistada, et selle supi keetis oma pada.

Kari jäi lauta. Juba külmetas. Uus talv koputas uksele, aga toitu oli vihmase suve tõttu kasinamalt kui eelmisel aastal. Mirjamit-Mandlit osutusi-d mehisteks söödikuteks ja nuumasid end siledaks. Piimaga oli vana lugu, lüpsikupõhi sai

ikkagi ainult kaetud. Katrina haudus nendest lahti-
saamise plaani. Ta kõneles esimehega.

«Ma kuulasin ses küsimuses maad,» teatas Muhe mõni päev hiljem. «Sellest ei tule midagi välja. Kargaja lõi raamatu lahti ja näitas Mandli-Mirjami piimatabelit. Mis õigusega me häid lehmaid välja vahetame? See ju kolhoosi kahju.»

«Nagu sa ei teaks, kuidas lood on,» turtsatas nüüd Katrina.

«See on sisuline külg,» möönis Muhe. «Aga vormiline? Mirjam ja Mandel on sul nagu kaks läikima viksitud lihamäge . . . Ja kaheksa liitrit päevas — mis alusel sa neid vahetad? Asjast mitteteadjal jääb mulje, et sahkerdad kolhoosi varaga.»

«Siku sohu kõik asjast mitteteadjad,» ägestus Katrina.

«Ise sa selle nalja tegid,» tõreles Muhe etteheitvalt, «ära nüüd hullemat peale tee!»

«Aga miks te siis sokutasite need kitsed minu karja?»

«Anna ju kaebas, et sulle korjati omal ajal kõige paremad lehmad.»

«Aga neist pole ainukestki järel. Miks te minu lehmad Annale andsite?»

«Temal kõige kehvem grupp!»

«Tema ise ka kõige kehvem!»

«Ei ja ei, Katrina! Mina ei taha Kargajaga pahuksisse sattuda,» vabandas Muhe. «Rahvas võib arvata, et esimeheameti pärast. Aga mul ükskõik . . . Ikkagi kõigest kuus klassi haridust.»

«Ära kõnele lollust! Valisime sinu — ja ole esimees.»

Nüüd tunnistas Muhe silralt Katrinale:

«Ma poleks lehmade vahetamise vastu, aga kardan, et nad hakkavad mind sinuga kokkumängimises süüdistama.» Ta lausus kõheldes: «Terve kolhoos heliseb, et sina oled minu poolt. Me oleme aga sinuga küll ja küll kakelnud. Mäletad, sa ütlesid mulle isegi ükskord, ei olen kui uppunud kukk. Miks sa nüüd Kargajat ei taha? Tal diplom taskus ja tark jutt suus.»

«Sina oled muidugi uppunud kukk, aga tema on . . .» ja ägenenud Katrina tarvitas vägisõna.

«Seda sa ütled rängasti,» kaitses Muhe. «Teile, naistele, just meeldivad niisugused mehed. Kalmu Aina on kui arust ära, ja esimeselt naiseltki tuli Kargajale kiri . . .»

«Vaja tal siis esimeheks tahta. Tehku oma dissertatsioon mitmenaisepidamise teemal,» suskas Katrina. «Aga Anna kitsedega teen sirged otsad . . .»

«Ära tee!»

«Just teen!»

«Aja asja ametlikult!»

«Ma olen ise ametiisik!»

«Mis sa Kargajale ütled?»

«Mitte sõnagi! Ma ootan, et tema tuleb mulle ütlema . . . Ja kust vahetan, see ei puutu sinusse.»

«Aga minu selja taha ei poe?» usutles Muhe areldes.

«Ei!» kinnitas Katrina. «Kui vaja, annan sulle tuulevarju. Ja sina ära seisa Kaarle ees, müts pihus, vaid aja rind ette. Töös oled mees, aga koosolekul ämmatoss!»

Muhe mulgas. Kas iseloom on oma teha. Avameelne ja äge Katrina haavas teda küll sõnaga ja teoga, sellele vaatamata valitses nende vahel siiski usalduslik ning siiras vahekord. Muhe jõudis seda kannatada. Katrina torisemine oli muutunud mingiks ainulikuks elu osaks.

«Meil on komisjoni otsused. Komisjon on autoriteet. Mina ei saa parata. Aga . . .» - Muhe lähenes Katrinale, laiutas käsi, naeratas kavaldades ja ütles: «Teed mis teed, Katrina Üle, mina ei lähe sinu peale kaebama. Teeme nii, et mina ei tea midagi, pole kuulnud, pole näinud. Kui nad sind kolhoosist minema tahavad ajada, küll ma siis suu ikka ka valla teen.»

. . . Ühel koiduhakul, kui maal lasus veel hahkjas sügisene udu ning kuked alles kavatsesid kirema hakata, viiski Katrina Mirjami ja Mandli lõa otsas metsateele. See sündis käratult ja vaikselt. Õhvad olid varem üle vaadatud, kaubad kindlaks tehtud. Kalmu Jaak pidas suurest suvest saadik kolme karielajat. Tema õemees, kes oli soovhoosi tõukarja ravitseja, loovutas mesilasperede eest preemiaks saadud vasikad Jaagule. Jaak vahetas naabritega vasikad mullikateks, mullikad omakorda õhvadeks. Kui ta oma saagiga koju sai, selgus, et uus rikkus tõi hulga tüli. Toitu kulus tohutult ja oli nurinat. Õhvad olid paaritatud. Jaagu süda ei lubanud neid lihaks müüa. Katrina kaup osutus talle täiesti vastuvõetavaks.

Lehmad hakkasid laudas uustulnukaid haistma, inisema, amnuma. Katrina rahustas loomi, visates neile hekseldatud ristikheina mälumiseks. Õhvad pandi Mandli-Mirjami asemetele. Hiljem pidas Katrina ristseid. Roosi-Lillik said Mirjamiks

ja Mandliks, kuigi nimed hästi meeldida ei tahtnud. Teist valikut polnud. Öeldakse, et nimi ei riku meest, veel vähem siis looma. Tuli Kalmugi ja silitas veel õhvu, pistis neile leivakooriku suhu. Katrina vaatas kiivalt Jaaku ega lausunud sõnagi. Uus Mirjam ja Mandel olid ju seda väärt, et neid pisut kahetseda. Jaak nohises ja kiskus kõrvalt sõimest Mirjami-Mandli ette heinu. Küllap ta nuttis ehk tsipake üksiktu aegasid taga, sest Jaagu hinges ajasid kõik vana elu vigurid võrseid. Need närbusid ja vohasid vaheldumisi ning haarasid sageli Jaagu oma võimusesse. Oleks võinud tema peale mõnikord kaevata, lärmi lüüa, aga kas sellest tuleks kasu? — Ei mingit! Anna Jaagule töö, mis tasub, ja ta muutub märkamatuks uueks Jaaguks, kes tasakesi ise oma tempude üle kohut mõistab.

Katrina ei läinud koju, vaid keeras lauta. Magamata ööst tekkis raske väsimus kontidesse. Ta tõi sületäie hagu karjakatla alla, pani aganad hauduma ja istus pliidisuu ette. Laut oli soe ja hubane. Mäel — kodus — valitses seevastu korralagedus. Katrina põgenes viimastel kuudel oma maja üksinduse eest. Villemil oli jällegi pikk «tsükkel», teda ei olnud mitu päeva näha. Katrina püüdis end üksikõikseks teha, aga majas meenutas iga asi poega, noorusaastaid, lootusi ja unistusi. Siin, loomade seas, oli süda rahulikum. Silitad üht, tõreled teisega, aga kolmas tõmbab kareda keelega üle käeselja, nagu sooviks sinuga muret jagada.

Pliidi all praksusid kuusepuud. Katlast tõusis auru. Katrina tõi kasukataskust ajalehepaberisse mähitud leiva, asetab piimapudeli aganatesse soo-

jenema ja hakkas sööma. Praegu oleks himustanud ahjukartuleid searibiga. Liha oli, kartuleid oli, aga söögitegemise tahtmist ei olnud. Ka süüa oli üksinda kurb. Mingi elust väljatõugatu kõle tunne.

Lehmad lüpstud, heitis Katrina lauta põhuhunnikule suigatama. Ta kängis jalad lahti ja viis kummisäärrikud müüri äärde kuivama. Üleeile pesi pesu ja pani vanni vee alla. See ootas teist päeva kuivama riputamist. Mõtted aga aelesid aina mööda teid ja maailma . . .

Lühike sügispäev algas. Tuul pühkis taevast pilvi. Külmetas. Kalmu Jaak tuli keskhommikul põhukoormatega — kolme hobusega. Teised mehed sõitsid metsatöödele. Hobustele pandi hekslitorbikud pähe. Jaak istus pliidi ette jalgu soojendama ja Katrinaga juttu puhuma.

«Teeme sulle siia isejootjad ja isesöötjad, sõtsike!»

«Pole laita asi!» naeratas Katrina.

Jaak kõneles pikka aega farmi mehhaniseerimisest ja siis ütles nagu muuseas:

«Helmit nähti täna haigla poole minevat.»

«Noo!» hüüatas Katrina elavnedes.

«Jah. Mina nägin oma silmaga. Ta tuli mulle mäeveerul vastu, kui metsast välja pöörasin. Kuhu ta muidu nõnda poole öö ajal?»

«Üksinda?» usutles Katrina.

«Ihuüks! Kes teda saadab?»

Taat õhkas, võttis maast õlekõrre ja hakkas sellest sõrmust põimima. Tekkis vaikus. Väljast paisis jahe, jõuetu päike. Valgus langes kahvatu kiirtevihuna kitsast aknaruudust Katrina jalge ette. Üks äsjasündinud vasikas tõusis soemuüri-

äärses sulus vaaruvatele jalgadele ja sirutas nina uudistades päikese poole.

«Meie ei saa laste elu juhtida, Katrina,» lausus lõpuks Kalmu hagu katla alla toppides. «Sinu poeg ja minu tütar teevad, mis nad heaks arvavad. Aina on neljandat päeva linnas. Kui mina nüüd temaga karjun ja kaklen, kas sa arvad, et see aitab?»

«Ei tea!»

«Mina tean, et ei aita. Ta ei suuda. Siin ei küsi keegi esä-emä nõu ja sõnad on nagu tühja tuulde visatud.» Jaak vaikis viivu ja vaatles altkulmu Katrinat, enne kui jätkas: «Ma saan aru, et sa oled minuga Aina pärast pahuksis. Ära hakka vastu vaidlema, Katrina. See on ju näha. Sina oled niisugune inimene, et su silmis seisavad kõik mõtted kirjas. No ütle, mis ma sain teha?»

«Kah ei tea!»

«Ei saa mina parata ega saa sina! Vägisi ei seota meie päevil kedagi paari. Helmi tahab Villemit, Villem Ainat, Aina aga tõllpükse... Kurat võtaks, küll on riburada!»

«Minu poeg peab mind kuulama...» lausus Katrina.

2

Maahaigla sünnitusosakond asus endises suur-talu häärberis. Katrinal oli jonn südames, kui ta pakkide vastuvõtmise ajal tuttavate naiste ja meeste seas järjekorras seisis. Kostosid vastastikused õnnesoovid, aga Katrinaga kõneldi üksnes piimaplaanist ning kraavide kaevamisest.

Põetaja oli tuttav, oma küla inimene ja eakaas-

lane. Temagi vaatas Katrinat esialgu valkides ja küsis kaunis vaenulikult:

«Mis sa siit otsid?»

«Ma tulin ka tittle vaatama . . .»

«Tittle?»

«Kas mina pole vanaema moodi . . .»

«Ja tahad tunnistada, kas on Villemi nägu? Ma võin sulle ette ütelda, et poiss on nagu isa suust kukkunud,» vastas põetaja ebasõbralikult.

«Poiss?» küsis Katrina, silmad märjas lälkes.

«Neljakilone poisipõrakas. Helmi jõudis nii viimasel minutil, et sai vaevalt sisse. Nüüd magab.»

«Näita last!» nurus Katrina.

«Seda ei tohil Ma ju ütlesin, et Villemi nägu!»

«Näital!»

Katrina harutas rätikust tõllaratta-suuruse tordikarbi ja võttis kandekotist paberituutu, kust koorusid välja kolm punast roosi. Ootetoas olivad nihkusid lähemale õisi imetlema. Kust sel aastaajal niisuguseid saadakse ja mis nad maksavad? Katrina naeratas iseteadvalt. Põetaja aga läks lahkemaks. Heitnud pilgu rahvale ja saanud nagu vaikiva nõusoleku, avas ta ukse ja laskis Katrina enda ees lastetuppa.

Katrina kummardus üle valge voodi. Ta nägi pruntis suukesega õrnroosat lapsenägu, korrapealt väga lähedast, omast, nagu oma keha kantud ja sünnitatud.

«Ilus poiss,» lausus põetaja härdunud Katrina kõrval seistes.

«Villem oli mul sündides peaaegu niisama ilus. Muidu räägivad, et sündinud laps on vanamehe nägu. Sa vaata!» hüüatas Katrina tasa, eriti

rõõmsalt. «Tal on mustad juukseudemed peas. Villemil oli sündides täpselt samuti, pärast tõmbusid lokki. Saab näha, kuis pojaga on...» Katriona vaatas ja vaatas ega märganud enne tõusta, kui põetaja talle — nüüd juba sõbralikult — selga koputas.

«Lähme nüüd. Arst võib tulla. Siis saan sauna.»

Elevil, segane rinnus mässavatest uudsetest tunnetest, eemaldus Katriona vastumeelselt lapsest, heites veel ukselt pika, kallistava pilgu tagasi. Ta küsis:

«Mida emale tuua?»

Põetaja kehtas õlgu.

«Ega tal siin söögist puudu ole. Meil on kõike küllalt, aga midagi võiksid ikka tuua. Kas ta nüüd ütleb või ei ütle, aga tal on parem, kui vähemalt sina vaatamas käid.»

«Kuidas tal riidekestega on?» jätkas Katriona pärimist.

«Puhtad, kehvavõitu, vanadest tehtud. Neid on kodus neli last. Paljuke ema talle anda jõudis või tahtis. Särgikesed ja tekikene roosad. Pais-tab, et ise ootas tütart.»

«Mina mõtlesin algusest peale, nii kui teada sain, et on poiss.»

«Heake küll! Oled näinud. Hakka nüüd astuma. Teised saavad ukse taga rahutuks ja tahavad, et neidki sisse lastaks. Kui Helmi ärkab, küll ütlen talle.»

Kuigi esimesed vesised lumeräitsakad langesid kätele ja näole, tuul ulgus ning puud ragistasid oksaraage, näis Katrinale, et maailm on järsku muutunud selgemaks ja valgemaks.

Oli üks neist lumetuleku-eelsetest õhtupoolikutest, mil hämarus võtab poole päeva ajal valguse üle võimu. Alevikus süüdati juba tuled, kui Katrina kolhoosi kontorisse astus ja dispetšerile sõna jättis, et Villem koju tuleks.

Kaupluse ees meenus talle, et lambiõli sai nädal aega tagasi otsa, küünlajuppki on lõpuni põlenud. Õli ostes tuli meelde, et pipart ja kaneeli pole suvest saadik kodus. Edasi sirvis silm vahariiderulle. Jaanipäevaks kavatses söögilauale uue katte tuua. Nüüd on mihkclipäev möödas, aga laud katteta. Kõigele lisaks küsis pudeli veini.

Kodus tõttas Katrina ahju kütma, puhastama ja koristama. Sellist teotahet ei olnud ta käed ammust- ilma tundnud. Tema elus oli nagu midagi uueks saanud.

Katrinale tulid pisarad silma, kui põetaja pärast tööd sisse astus ja seletas, kuidas Helmi ebaseadusliku ämma katsikud vastu võttis. Tema seadnud tordi ja roosid lauale ning äratanud noore ema õhtuotele. Helmi, unest veel segane, valudest ja raskustest vabanemise mõnususas roidumuses, ei pannud esimesi katsikukakke tähelegi. Palatit täitnud aga kihin-kahin ja põetaja osutanud roosidele.

«Teid käis vahepeal ämm vaatamas,» ütelnud tema.

«Kes?» küsinud Helmi mõistmatuses.

«Ämm, vanaema! Kus mutil läks nägu laia naeru täis, kui kuulis, et poeg. Küsis, mis teile siia tuua. Ta tuleb homme jälle.»

Helmi vaikinud, võtnud roosid, hinganud nende lõhna, pööranud seejärel pea seina poole ja puhkenud nutma. Palat jäänud hiirvaikseks.

Mida Katrina ka ei mõelnud, mis aru ta enesega ka ei pidanud, kogu aeg tiirlesid tema mõtted lapse ümber. Helmi vanemad olid mõne kilomeetri kaugusel naaberkolhoosis, ema haiglane, õed ja vend temast nooremad, algkooliealised. Vana Hiie ähvardanud Villemit jalust maha lüüa. Katrina tahtis kord maanteel kohtudes Hiiega kõnelema hakata, aga mossis mees tõmbas hobust ohjadest, vibutas piitsa ja kihutas teretusele vastamata mööda. Põetaja teadis kõnelda, et noor ema kavatseb esialgu alevikku tädi juurde jääda. Katrina üritas järgmisel päeval seda küsimust puudutada, aga kõik kukkus teisiti välja, sest Helmile valgusid pisarad silma ja Katrina hakkas seda nähes ka nutma.

Nõnda möödusid Katrina päevad. Ta jooksis haigla ja lauda vahet, oli lausa üleemeelikus tujus ja heitis nalja, ise oma naljade üle kõige enam naerdes. Ei tea, kui sihilikult, kui kogemata, mõeldes või mõtlemata, aga tema käsi kirjutas Mirjami ja Mandli päevaseks piimahulgaks üheksa ja pool liitrit.

3

«Üheksa ja pool ka veel pealekauba,» lõi Anna kaht kätt kokku. «Seda ma ei usu. Katrina petab. Ta on ennegi petnud. Ma lähen oma silmaga lüpsi ajal kaema.»

Anna tuli «oma silmaga» kaemaskäigult ähmiga tagasi ja väimeest kodunt leidmata ei mallanud oodata, vaid lidus teda otsima. Ta jooksis pool kolhoosi läbi ja leidis Kaarle korterist

vältekirja esimeste lehekülgede kallalt. Ilm oli porine ja Kaarle hoidis jalanõusid. Ning et hiljem oleks kergem ja läheks ladusamalt, tegi ta juba hoolega oma kandidaativältekirja eeltöid.

«Mirjamit-Mandlit kadunud...» hingeldas Anna juba eemalt.

«Kes on kadunud?» küsis kolhoosi aseesimees arusaamatuses.

«Sa püha jumalaemakene — need kaits lehma ikke, mis minu laudast Katrina lauta anti. Sina jo esi tillevonnisid mitu korda loomatohtrile ja kõnelid Muhele. Kas sul siis meelen ei ole? Neid lehma te es praagi välja.»

«Milles asi tegelikult seisab?» nõudis Kargaja rahutult ja käskis: «Korda veel otsast peale fakt fakti järel...»

«Otsast pääle ja vakt vakti järgi...» Anna oli nii suures erutuses, et korjas sõna siit, teise sealt, süüdistas, paljastas, avastas — nõnda kuidas keel võttis.

«Rahulikumalt!» vaigistas väimees. «Ta on sinu poolõde ja minu naise tädi. Katsume need asjad omavahel ja suurema kärata klaarida.»

«Katrinaga omavahel asju klaari? Ei sest tule midägi välja. Ja loruks on ta sind mõnitanud ning rongaesäks. Kas sa siis seda jäta?»

Kaarle mõtiskles süngelt oma mõtteid. Tal oli puhuti tahtmine kõigele käega lüüa ja mujale tööle asuda. Aga kuhu? Eneseväärikuses kindel ja teiste, sealjuures ka Katrina suhtes üleolev, ei süüdistanud Kaarle end milleski. Ebamäärane olukord, millesse ta kolhoosi tulles sattus, valmistas esialgu nalja. Meenutades pulmaaegset janti, tundis ta kahjurõõmu, sest tookord-

sed parastajad sattusid nüüd tema käpa alla. Ta oli üpris tark ja ettearvestav ning teeskles unustamist, sellega oma suuremeelsust alla kriipsutades. Sest kes olid need naised ja kes oli tema?

Aga mida enam aruandekoosolek, kus ta lootis siiski esimeheks saada, viibis, seda segasemaks muutus meeoleu. Kaarle kulutas närve ja raiskas südant. Mis see Katrina tahtis? Mis õigusega ta urgitses teiste minevikus ja suhetes, mis teda ei riivanud? Õige mul tasujaingell! Vaagigu ennast ja oma poega! Kargajal oli VILLEMI käitumisest kuratlikult hea meel. Ning ta muigas Katrina tagajärjetute katsete üle poega ja selle sohkiläinud pruuti lepitada. Nüüd arvas ta paraja aja olevat plaadil teise külje keerata ja Üle mõju kahjutuks teha. Nõnda valmis linnasõidu ja Välbega kõnelemise mõte. Asi näis seda loogilisem, et Katrina oli ju kommunist.

Kargaja ajas juttu tagasihoidlikult, targu ja taibukalt.

Kui ta oli oma loo maha rääkinud, hüüatas Välbe:

«Kuidas? Lehmad kadusid, aga piimaand samal ajal tõusis?»

Kargaja naeratas kõveralt ja noogutas.

«Piim on, aga lehma pole? Väga huvitav juhtum!»

Välbe näis momendil ülepeakaela piimasse kiindunuduna. Teda ei häirinud asjaolu, et kõne all oli segane, kahtlastest allikatest pärinev piim. Ta tõusis, hõõrus käsi ja naeris, nagu oleks tegemist vaimuka, ainulaadse naljaga.

«Kuulge, Kargaja, mina arvan, et sellel meie Katrina Ülel on mingi sünteetilise piima valmis-

tamise aparaat leiutatud. Selline väärtuslik kogemus tuleks üldistada. Siit te saaksite parema dissertatsiooni teema.»

«Üle soolab oma teod üle!»

«Väga omapärane. Jutu sisu on, et ta peab lehmade nimestikus kaht fiktiivset looma, kes umbes kolm kuni neli tuhat liitrit aastas piima annavad. Kui kaua? Mis ajast? Mis põhjusel?»

«Kaks kolhoosi lehma kadusid ära. Arvan, et ta maskeerib niiviisi mingeid jälgi. On olnud juhtumeid, et kavalad hangeldajad peidavad end üsna sageli hea töö taha. Säärasest võttest peab oskama läbi näha. Antud juhul . . .»

«Hea küll, hea küll! Seda asja tuleb uurida. Käsi südamel, ma tunnen huvi. Sõidaksin, aga vaata, seltsimees Kargaja, siin on rajooni kolhooside kaart.» Välbe võttis laualt kepi ja näitas suurel rajooni kaardil, mis rippus tema kirjutuslaua kohal seinal, siniseid ringe. «Nendes kolhoosides on küll lehmad alles, aga piim kadunud. Siin tuleb enne ära käia. Usaldaksin teile eeltöö tegemise. Täpsustage, mis, kes, kuidas? Uurige välja, millal lehmad kadusid? Võib-olla on lihtsalt teise lauta viidud! Uurige välja, kust Üle piima võtab?»

«Esimehena oleksin need küsimused operatiivselt lahendanud,» märkis Kargaja tagasihoidlikult. «Paraku on aga minu enda positsioon kolhoosis kaunis ebamäärane.»

«Ebamäärane?»

Kaarle kehtas õlgu ja vaagis Välbe mõtteid. Et aga jutt sel valusal teemal oli alanud, otsustas ta olukorrast selge pildi maalida.

«Miks Üle minu vastu intriige sepitseb, seda ma ei tea! Aga tolm on üles keerutatud ja tal on

kolhoosnikute teatavates ringkondades, peaaasjalikult naiste seas, mõju.»

Kargaja naeratas lõpuks üleolevalt ning lisis: «Praeguses olukorras kannatavad eelkõige kolhoosi huvid. Muhe on Üle käpa all, aga mul ei sobi ennast ette seada.»

«Jaa — teie elu pole igav,» möönis Välbe järelemõtlikult. «Piim on, aga lehti polegi — esimene taoline juhtum minu tööpraktikas. Ülega kõnelge parteikoosolekul. Arvan, et suudate algorganisatsiooni oma jõuga need küsimused lahendada.»

Kui külastaja oli lahkunud, mõtles Välbe, miks Üle ja Kargaja ei saa kahekesi rahulikult ühe taeva all elada, kuigi mõlemal üksikuna vaadates on oma vead ja head, aga ilma ühegi kahtluseta ühine eesmärk — kommunismi ehitamine. Ta pidi küsimuse lahtiseks jätma ja endale tunnistama, et vastus käib üle jõu.

Välbe võttis karjamajanduse arendamise perspektiivplaani käsile ja kavatses sel teel Ülest ning Kargajast rahu saada. Tootmishoonete ja tootmistalituste mehhaniseerimine -- mõte vilksatas, kuidas Kargaja oli sellest suvel huvitavalt ja haaravalt kõnelnud. Ta raputas kaugusse vaadates pead ja viskas kaustad plaanidega eemale, sest need ei aidanud tänase päeva kaht kiuslikku kuju unustada, vaid pigem meenutasid neid.

Laual seisid lüpsjatevahelise sotsialistliku võistluse kokkuvõtted. Välbe kahmas graafiku ja luges esimesest reast Katrina Üle nime ning raputas nagu kummitusest vabanemiseks pead.

Kui tehniline sekretär teatas, et Villem Üle

palub tema jutule, hingas ta kergendatult: vähemalt mõnele küsimusele saab ta nüüd küll vastuse.

4

Kargaja ei jäänud Välbe juures käimisega rahule ja asus kodus prokuratuurile kirja kirjutama. Ta ei jõudnud aga kuigi kaugele, kui ämm oli uue uudisega kohal.

«Katrina pekse Villemi majast välja, võtse kõik tema asja ära ja laksas poissi ahjuluvvaga. Silmnägu on nurjatult rikutud.»

«Taga targemaks!»

«Poiss jäi lageda taiva alla. Villem tahtse sanna minna, aga Katrina käändse ka sannaukse lukku.»

«Peast segi läinud või?»

«Kos ta segi! Katrina näidas oma kangust,» naeris Anne kahjurõõmsalt. «Hiie Helmil on titt käen. Kõik kõneleve, et Villemi nägu. Katrina sunnib Villemit naist võtma, aga poiss ei taha.»

«Vaat kus loll!» imestas Kargaja. «Miks ta sunnib? Egas nüüd alimente karta ole! Aga noh, Katrinal on ju omad kombes. Ah et peksis kohe? Kas Villem vastu anda ei osanud?»

«Ei-i! See'p see olligi, et poiss saise kui lontkõrvuga pini... Ma kõnele sulle algusest pääle. See oli niiviisi, et ma tulli poodi mant. Saan nende talu kotusele — kuulen, et Katrina kisab nigu Katrina ikka. Temäl om omamoodu hääl. Seokest teist ei leia sa nallalt koloosist egä kõigest rajoonist... «Häbitu, autu, tallad kõik

pühad asjad jalge alla . . .» Villem aga kinnitas, et temä ei taha naist võtta.»

«Õigesti mõtleb! Ja Katrina?»

«Katrina küsis omakõrda, et mispärast ta siis last saada tahtis?»

«Loll küsimus! Mis poiss vastas?»

«Poiss olli vait kui sukk. Katrina suust satte talle sõimu nigu hernid,» jätkas Anna. «Mis mu kõrva kõik kuulsi? Ta üteli, et hoorasokk, loru, isä püha nime jalge alla tallaja . . .»

Urve oli ema ja mehe juttu vaikides pealt kuulanud ning sõnas nüüd ironiliselt:

«Tädi Katrina arvab vist, et isa olla on üleüldiselt püha asi. Nagu emagi.»

«Kas sa jätad . . .!» keelas Anna tütart.

«Kus Villem praegu on?» huvitus Kaarle, naise märkust tähele panemata.

«Magasi meie heinaküünin, masinapresent pääl. Tal ei ole särkigi seljän. Raha vist ka Katrina käen. Millega ta palgapäevani elab? Kost süüa saab?»

«Kommunist — ja käitub niiviisi kommunistliku noorega!» sõnas Kaarle põlastavalt.

«Helmi on ka kommunistlik noor, aga kuidas Villem temaga käitus?» torkas Urve.

Anna tõmbas tütart kleidist ja astus talle jalale, Kargaja ironiseeris naist.

«Villem on ilus poiss. Küll tüdrukud toidavad. Tal pidi ju üks uus pruudikene olema,» sõnas Kaarle mitmemõtteliselt.

«Aina löödi talt üle, mujal pole veel jõudnud suhteid soetada,» teatas Urve varjamata vaenukkusega.

«Ega ometi Aina . . .» kokkus Kaarle.

«Oh ei,» selgitas Urve huuli mossitades. «Aina ütles juba suvel, et talle siiski ei meeldi vallaslapsega poiss. Pigem juba naisemees.» Ta vältis nii ema kui ka abikaasa pilke ja jätkas pakatanud tunnete puhangut peites: «Need on väga delikaatsed küsimused. Ütelge, mis te tahate, aga mina ei kahetse Villemit, vaid naeran tema üle. Ja keretäis on seesugusel auga teenitud. Aina küsimus aga — see on omaette lugu . . .» Ning ema ja mehe vastust ootamata väljus Urve toast.

Anna ja Kaarle vaikisid. Urve ootamatu tunnetepurse tekitas Annas piinlikkusetunde. Kaarle viskus voodile, võttis ajalehe ja — vahtis lakke. Urve pirtsakust ei pannud ta tähelegi. Kuigi abikaasa esinemine kõlas väljakutsuvalt, et köitnud see niivõrd tema tähelepanu kui Katrina uue ja üllatava teo analüüsimine. Miks ajas Katrina poja majast ja omastas tema isiklikud asjad? Kaarle nägi selle taga vaid oma kasu tagaajamist. Enne kolhoosi lehmad, nüüd poja riided ja auto. Ta mõlgutas, kuidas viimaste päevade sündmusi lahti mõtestada ja telgitagused paljastada, ning mõnules juba ette, et Katrina lendab peadpidi haudmikku. See on talle paras.

«Kas Villem sulle midagi kõneles ka?» nõudis ta ämmalt.

«Ma proovisin temaga rääki,» kostis Anna õhinal, endal hea meel, et väimees tütre käitumise pärast viha ei pea. «Ta tulli meie küüki ja küsis lämmit vett.»

«Otsi, kus ta on!» õpetati. «Las käib tohtril, laseb oma kehavigastuse kindlaks teha ja vastava tunnistuse kirjutada . . . Ütle, et mina soovitasin.»

Kaarle tõmbas pihtkasuka selga, läkiläki pähe

ja sõitis taas linna parteikomiteesse. Kuulnud sekretäri abilt, et Villem oli Välbe juures käinud, pöördus ta kannapealt ringi, süda rahul. Ja unistas juba, kui hea ja õndsalik oleks siin Tammsaares Katrinata elada.

Pidanud Muhega nõu, kutsusid nad Katrina juhatusse. Kuigi Muhe kõhkles, ei julgenud ta Kaarlele vastu hakata.

«See, mis sa tegid, polnud õige, Katrina Üle,» sõnas Kargaja ähvardavalt.

«Ei olnud õige?» küsis Katrina omakorda, mõeldes, et jutt tuleb õhvadest.

«Villem Üle on sinu poeg. Ta on hea traktorist. Ei tohi käsitsi tema kallale asuda, veel vähem majast välja ajada. Sest kainelt ja kaalukalt asjasse suhtudes — milles siis Villem süüdi ongi?»

«See on nüüd niiviisi, kuidas keegi süütegudest aru saab...» turtsatas Katrina erutatult. Teda oli vallanud viha.

«Kehtivate seaduste alusel...» väitis Kargaja.

Muhe nohises omaette, pilk maas. Katrina tõusis ja astus juhatuse laua juurde.

«Kas Villem palus teid vahemeesteks?» küsis ta kiuslikult.

«Seda mitte, aga inimlikust seisukohast lähtudes...» Kargaja limpsatas keeleotsaga üle huulte ja sihtis terava pilgu Katrina silma.

«Ah inimlikust seisukohast... Vaata, inimlikust seisukohast lähtudes saavad need asjad Villemi pojale!»

«Mis paragrahvi alusel?» Kargaja häälekõlas oli noomiv üleolek. Sellisel toonil kõneldakse tavaliselt üleannetustelt tabatud lastega.

«Küll ma teen selle paragrahvi!»

«Ja olemasolevad Katrina Ülele ei kõlba?» küsis Kaarle väljakutsuvalt.

Katrina vaikis kurjahauduvalt. Muhe keeras kaustalehti. Kaarle limpsatas taas keelega üle huulte, säilitas kohtumõistjalikult range ilme ja tema pilk kompis Katrinat pealaest jalatallani etteheitvana, aga sealjuures ülbelt meelana.

«Egas Katrina Üle mõtle,» ründas Kargaja, «et meie tema pojapoja armastamist peaksime uskuma? Oleme elukogenud rahvas ja teame, et nii Villemile kui ka Katrina Ülele oleks meelepärasem olnud küsimuse lahendamise niisugune variant . . .» Kaarle sirutas Katrinale günekoloogiaosakonna ametliku haiguslehe, mis jultunult kiskus katte Kalmu Aina linnaskäigu hästihoitud saladuselt. Katrina luges, tähed virvendasid silme ees. Teda ei üllatanud niivõrd tõik kui niisugune, vaid hoolimatus, millega Kaarle oma partneri paljastas ja mis ületas kõige suuremagi ülbuse.

5

Ta oleks nutnud, aga viha kuivatas pisarad, ta oleks vihas tigetsenud, aga pisarad valgusid silma. Ei, see ei olnud vaid solvamine. Katrina taipas pikkamisi, ent väga kindlalt, et teda tahetakse põlvili suruda. Raskusi trotsivana tõmbas ta küüru selga ja läks oma teed. Miks nad õhvadest ei kõnele, arutas ta endamisi. Teades, et aseesimees ses küsimuses inimesi juhatusse kutsus ja üle kuulab ning Anna andmeid hankides külas

ringi lldus, ootas Katrina, et pomm lõhkeks. Kindel oma tões, soovis ta, et ärrituste aeg kiiremini mööduks.

Kui poeg oli läinud, nuttis ja ahastas Katrina hommikuni. Missugune see Villem ka oli, kuidas ta tema tegu ka hukka mõistis, kuidas tuuseldas ja majast välja ajas, aga emasüdamest ei tõrjunud poega ükski vägi.

Helmi ja Katrina kohtusid kojutuleku päeval haigla väravas. Esimene kohmetas Katrinat nähes ja langetas piinlikult pilgu. Katrina sirutas käed lapse järele. Helmi kõhkles hetke, aga andis siiski viimaks poisi Katrinale. Vanaemal oli saanitäis tekke ja kasukaid kaasas. Kuidas ta last hellitas ja Helmit hoidis! See oli erutavalt piinlik ja tüduruk laskis tal vaid seetõttu toimetada, et neid igast haigla aknast silmapaarid jälgisid. Ta oli Katrinale pisut tänulik. Kui kõle ja mahajäetud oleks üksildane kodutee olnud! Kodu, kus sind küll vastu võetakse, aga ei rõõmustata saabumise üle.

«Helmi, võta saanist suurrätik!» käsutas Katrina last sussutades. «See on minu kadunud ema katsukingitus. Ainukene. Teisi kinkijaid mul polnud. Tema oli saanud selle vaarmemmel, siis kui mina sündisin. Nüüd on sinu jagu. Pane ümber. Vanamoeline, aga sõidul soe.»

Helmi kõhkles.

«Võta, kui kästakse!» sundis Katrina.

Helmi punastas pehmet villast, pikkade narmastega rätti ümber õlgade mähkides. Silmad ähmusid pisaraist. Katrina neelatas ka paar korda ja tegeles seejärel mitu minutit lapse kasukaisse pakkimisega.

«Võta ohjad ja sõidame!» käskis Katriona.

«Kuhu siis?» nõudis üllatunud Helmi.

«Kuhu siis mujale kui Üle poole!»

«Teile?» hüüdis tüdruk kohmetades.

«Meile!»

«Oi, Villemi ema! Mis te küll mõtlete?»

«Mõtlen lapsele!»

«Aga mina?»

«Sina oled ema ja kuulud lapse juurde!»

«Ja Villem?»

«Seda, mis Villemil ütelda on, selgitame hiljem.» Katriona muutus kärsituks. «Enne kui aru peas pole, ei tohi ta oma nägu koju näidata.»

Helmi kuulas vaikivana, kindapaari käte vahel muljudes.

Katriona hällitas last kätel ja lausus naljatoonis:

«Lapsi saada te oskate, aga et meest vaos hoiaksite ja lapsi kasvatama hakkaksite nagu kord ja kohus, vaat seda ei ole.»

«Mina ei ole teilt, Villemi ema, lapse kasvatamisel abi palunud. Teie ise pakute. . .»

«Kui pakun, siis võta vastu! Sõidame. Pärast on aega arutada, kumb teist selles loos suurem süüdlane on, kas sina või sinu Villem.»

Helmi jalad ei liikunud paigast. Ta ei suutnud saani istuda ega ohje võtta. Süda vasardas metsikult rinnus, pilk eksles abi ning nõuandvalt ümberringi. Üks südamepool käskis minna, teine keelas.

Tema kõhklused oleksid jätkunud, kui poe poolt poleks liginenud üksik naine, kes neld eemalt teraselt vaatles ja siis samme kiirendades lähenes.

«Kalmu Ainal!» osutas Katrina tulijale ja kutsus nüüd tungivamalt kui enne: «Istu saani! Sõidame ometi kord. Mis me väikesega siin nii kaua mõtleme ja vahime.»

Helmi istus saani ja tõmbas ohjad pingule. Hobune alustas kerget sörki. Aina tervitas neid tummalt ja vaatas kaua järele.

6

Päev hiljem, õhtuse lüpsi aegu, saabus Kargaja Katrina lauta, Muhe, arglev ja kohmakas, tema taga.

«Kas sa tulid nüüd seda mikrot või floorat nuusutama?» küsis Katrina juba eemalt.

Kaarle oli sõjakas ja vastas vahedalt:

«Aga see on ka tähtis!»

«Siis tulid täna õigel ajal!»

«Mina tulen ainult õigel ajal!»

«Muidugi! Mul siin sõnnik kohendamata. Kas võtad vigla ja aitad isetegevuslikus korras ja sugulase poolest?»

«Aitan!» See kõlas ähvardavalt.

Kaarlel oli mapp kolhoosi plaanidega kaenlas ja bloknoot käes — faktide kirjapanemiseks. Esi-mesena märgiti, et laudas ja lauda ümbruses puudub igasugune näitlik agitatsioon.

«Mina mõtlesin, et lehmadele ei ole loosungit ega plakati vaja. Nad ei ole mul veel lugemist selgeks õppinud,» tõgas Katrina, võttes külastajad ebasõbralikult vastu.

«Loosungid pole loomadele, vaid nende talitajatele.»

«Kas sa hullu kuuled,» imestas Katrina. «Anna on lauda seinad ja lae kõiksugu pabereid täis kleepinud. Ega te ei küsinud, mis jonni pärast tal lehmad nii kehvalt piima annavad?»

Kargaja katkestas Katrina jutu:

«See küsimus ei ole päevakorral. Meil on teist sugune ülesanne.»

Muhe selgitas turtsakalt:

«Keegi on kaevanud, et Mirjami ja Mandliga on segased lood. Tulime kontrollima, kas kriitika on õige.» Aga alatoon tõendas, et ta turtsus Kaarlega.

Katrina vaatas pika kavaldava pilguga Muhet, nagu arutades, kuidas olla, mida vastata. Siis pigistas ta lüpsiku sanga tugevamini pihku ja lausus iga sõna rõhutades:

«Ma lähen ja istun praegu Mirjami alla. Olge head ja tulge ning kaege oma silmaga, sest oma silm öeldakse olevat kuningas.»

«Kas need on tõesti Mirjami-Mandli nimelised lehmad?» küsis Kargaja Muhelt.

Esimees vaatas loomadest mööda lakke ja laskis kuuldavale ebamäärase, pika «Tjaa . . .», mis kõlas nii ei kui ka jah. Lehmad paistsid suurtena ning täidlastena.

Katrina lüpsis kiiresti. Piim kobrutas lüpsikus.

«Kas need on õlged lehmad?» nõudis Kargaja.

Katrina kurnas piima. Muhe luges kõva häälega liitreid. Neid sai neli. Mõlemad turtsatasid ja Katrina pahvatas naerma:

«Meie kaame piima pealt. Piim näitab ilmeksimatult, kas on õige lehm või ei ole. Kas akadeemias polnud ka sellest juttu?» vastas Katrina

Muhe eest. «Egas seal üksnes sellest samusest mikrofloorast kõnelda?»

«Piim mind praegu ei huvita!» turritas Kargaja.

«Teda huvitab küsimus, kas kriitika Mirjami ja Mandli kohta on õigel» osatas Muhe Katrina õelusest nakatunult.

Katrina noogutas ja vaikis. Ta istus järgmise lehma alla. Kargaja käis laudas kärsitult edasi-tagasi, käed seljal, kasukas eest lahti. Ta arutas pingeliselt, kuidas sellest segasest loost kindlalt ja karmilt tõde välja koorida.

«Jätkame!» hüüdis ta mingile otsusele jõudes. «Aitab keerutamisest! Kutsume asjatundja, kuulame tema arvamise ära.» Ta lahkus laudast kiirel sammul.

«Asjatundja» oli lauda taga ootel ja tuli ülejala nagu kapates. Katrina läks Annale kähku laudaesikusse vastu ega lasknud teda sissegi. Nii toimus kontrollimise lõpposa esikus. Et Anna lauta ei saaks, seisis Katrina seljaga vastu ust, käed sügavale kitlitaskutesse surutud.

Anna tundis algul end seisukorra peremehena.

«Misperäst sis mina Mirjamit-Mandlit ei tunne?» kilas ta imestades, et selliselt võidakse küsida. «Mirjamil om jutik selg, laukots, külle pääl hanna kõrgusel kaits valget täppi. Mandli tuhara omma ubakirja täketega. Mirjamil om pääle selle üits nisa teistest lühemb. Mul om mõlenba nagu praegu silmi een. Kas ma vähe ole nende man käinu.»

Tea kust ilmus Kalmu Jaak laudalävele. Anna hüüdis teda:

«Tule sa, Jaak, ka siia! Sa tunned karja ja

oled õiglane inimene ega kannata valskust. Avita seletada, määndse Mirjam Mandliga ollid? Otsige või pirrutulega — neid ei ole enam Katrina laudan.»

«Nii kindlalt kui ma siin seisan, ei või ma midagi tunnistada. Kes neid lehma täppe ja jutte kõiki meeles jõuab pidada . . .» pöikles Jaak käte-jalgadega vastu, tegi, nagu vajaks karjaköögi varnast ohje, ning kadus siis käbekähku.

«Sul olid ju lehmad seljani sõnnikuga praaganud. Jutid ja täpid ei paistnud väljagi, kus sa neid nägid,» õrritas Katrina.

«Lähme lauta vaatama!» nõudis Kargaja.

«Võeh, või otsekohe vaatama! Aga mina ei lase teid lauta! Teil on kade silm, mis lehmadel karva pulstuma paneb. Mul unigi nähtud, et pahandus tuleb.» Need Katrina viimased laused käisid Anna pihta, sest temal oli küla ainuke «Unenäo seletaja», mida ta muttidelegi tähtsamate unenägude puhul laenas.

Madal, pingil seisev laternatuli paistis Katri-nale otse näkku ja näitas teda väljapaistvalt suurena, otse hiidlasena. Lehmad kõlistasid tasa lõakettidega. Nad heitsid laudaesikus toimuvatest sündmustest nagu üle olles magama.

«Ma kõnelen nüüd juhatuse nimel!» nõudis Kargaja. «Ava uks või siis ära halise, kui sulle näidatakse . . .»

«Aga mina kõnelen ainuüksi enda nimel. Ei tea, mis saksal niisugust näidata on, mida mina, vana naine, veel näinud ei ole?» küsis Katrina õelalt, võttis kähku võtme ja keeras lauda uksegi lukku. Seejärel peatus tema silm nurgas, kus

mitmesuguses suuruses hangud reas seisis. Anna märkas Katrina pilku, tegi otsekohe oletused ja taandus kiljatades väimehe selja taha.

«Kui te nüüd heaga minema ei lähe, siis võin mina ka näidata...» Katrina tegi poolkaares pöörde hangude poole. Sellest sai tagurpidi kummardus.

7

«Oh seda õelust!» hüüatas Välbe, kui Kargaja oli oma jutustamisega lõpul. Et sekretär edasi ei kõnelnud, lausus Kargaja:

«Kui arvesse võtta, et tal on parteipilet taskus, muutub pilt teravamaks.»

«Mida ta siis laudas varjab?» usutles Välbe.

«Raske ütelda! Ma ei ole Muhe tõttu tahtnud igasse tootmisloiku tungida. Ja seoses akadeemia asjadega olin ligi paar nädalat kolhoosist ära ka. Aga niipalju võib eksimata ütelda, et asi kardab valgust.»

«Tuleb vist neid Üle imeväärseid ja tülitekitavaid lehti vaatama sõita,» otsustas Välbe.

«Jaa — ja täna on ju lõpuks algorganisatsioon Üle personaalküsimus. Asi läheks õiglasemalt, kui seal ka parteikomitee esindatud oleks. Vastasel korral mäsitakse kriitika kinni,» tähendas Kaarle ja juhtis jutu elektriliini ehitustöödele. Ta püüdis näidata, et Katrina Üle küsimus on nagu muuseas päevakorras ega oma peamist tähtsust. Elu raskuspunkt asub mujal, selles, et Kargaja ükskord kolhoosi elektrit veab. Aga Katrinat polnud parematele soovidele vaatamata või-

malik tagaplaanile suruda. Ta oli nagu kummitus risti ees.

«Ühes osas,» kaebas Kargaja, «läks kolhoosis pisut viltu. Torukraavide kaevajad tulid sel ajal, kui mind kohal polnud. Muhe ei suutnud nendega õiendada. Nad alustasid Üle lauda juurest ja tegid sõna otseses mõttes ropu töö. Üle vihastas. Annan talle õiguse. Aga mis ma sain parata. Olen sellest kaugel, et end puhtaks pesta, aga see toimus minu äraolekul ja on peamiselt Muhe teene. Ta ei suuda niisugustes asjades kategooriline olla ja ette näha.» Kaarle kõne kõlas arukalt ja enesekriitiliselt. Ta jättis targu ning taibukalt ütlemata, kuidas ämmamamma torumeestega õiendas, pudelid ja praetud kuke mängu pani ning just Kaarle kavandatud «projektid» ellu viis. Anna põles Katrinale «näitamise» soovis, Kaarlel oli vaja Muhe võhiklikkust demonstreerida. Kõik kukkus eeskujulikult välja ja andis organiseerija kõrgemast haridusest täieliku tunnistuse. Et oma nahka säästa, oli Kaarlel igaks juhuks olukorra aus likvideerimise variant varuks.

«Mis nad seal tegid?» huvitus Välbe.

«Tõmbasid kraavid sisse, aga torude saamine on veel mägede taga... Ma tahan nüüd selle asja oma kätte võtta. Aga enne on vaja kadunud lehmade küsimus selgitada. Hea oleks kedagi prokuratuurist või miilitsast kaasa võtta.»

«Proovime esialgu kahekesi. Tänane päev on rahutu, seltsimees Kargaja!»

«Väga rahutu!»

«Nõnda nehl!» kinnitas Välbe, süütas «Aurora» ning küsis nagu muuseas: «Kas oled

kuulnud, mis «Uue Elu» koosolekul juhtus? Meie lektor kõneles «Nõukogude inimese moraalsest palgest». Aus, ilus ja õige jutt. Nad ei vaielnud vastu ega esitanud küsimusi, vaid lasksid lahti säärase vilekontserdi, et . . . Lektorist oli teada, kuidas ta ise ei austanud oma loengu sätteid . . .»

Välbe ei lõpetanud lauset, aga kuulajal oli niigi lõputult ebamugav. Ta ei taibanud, kas vihje käis vaid Katrina pihta või pidas Välbe poole pilguga ka teda silmas? Südame ümbrusse tekkis mingi ebamäärane, segane meeleolu.

Auto vuras taludevahelisel kiira-kääralisel teel. Välbe istus juhi kõrval, alasti mäekupleid ja orge silmitsedes. Käredevooluline jõeke osutas külma-taadile vaprat vastupanu. Selle teesihi oli ajanud omal ajal vist küll kanavargilt tulnud koheva sabaga rebane. Millal kolhoos jõuab korraliku maantee ehitada? Kas nad sellele mõtlevadki? Seesamune Ülegi aina kakleb ja sina sõida nende musta pesu pesema! Välbe oli lõplikult veendunud, et süü on Muhes, tema iseloomu liigeses tagasihoidlikkuses. Ta arvas, et Üle saab nimelt esimehe karakteri puudujäägi tõttu tembutada. Juhtimine vajab kõige muu kõrval korra hoidmiseks ka kõva kätt. Et Välbe tülide lahendamist ainsaks parteitööks ei rehkendanud, oli ta turris ka Kargajale, kuigi pidas temast sel momendil rohkem lugu kui Katrinast. Kuidas on võimalik, et kõrgema haridusega agronoom, tulevane teaduste kandidaat ei saa inimestega, ka Katrinaga hakkama ja käib aina komitees kaebamas? Õige kommunist oleks ise korra loonud. Nõnda mõtiskles Välbe, kui hilissügisene maastik veeres auto-aknast mööda.

«Kus ta ise oli, kui tema karjaalas peremehetseti?» küsis Välbe nagu muuseas. Talle tundus väga uskumatuna, et Katrina Üle selja taga saadi mingit torukraavi kaevata.

«Tegeles vist pojaga,» vastas Kaarle naerma pahvatades.

«Mis selle Villem Ülega on?» küsis Välbe.

«Kas te siis ei tea?»

Välbe raputas pead.

«Ta oli ju teie juures . . .»

«Villem Üle käis küll hiljaaegu tagasi komitees, aga ta uuris uudismaale sõitmise asja.»

«Ja muud ei kõnelnudki? Kelle survele ta selle sammu peab astuma? Võib-olla panite tähele, et tema silmnägu oli muhkudes?» usutles Kargaja muheldes.

«Survel?» mühatas Välbe kaaslasele altkulmu pilku heites ja jätkas: «Nägin, et poiss kandis sidet. Küsisin, aga ta ei vastanud ja mina pidasin teistkordset nõudmist ülearuseks. Vermed olgu vahetevahel ka inimeste siseasjad.»

Kargaja nihutas end Välbele lähemale ja seletas seesmise naeruga, silmanurgast tema nägu jälgides:

«Katrina Üle peksis poja silmnäo segil»

«Miks?»

«Fakt on, et ta võttis pojalt auto ja riided käest ning kihutas puupaljalt majast välja.»

«Mis eest?»

Kargaja kehitas põlglikult õlgu:

«Mis eest Katrina Üle üldse niisugune on! Ah . . .» ta tegi käega tõrjuva liigutuse, «ei taha mõelda, veel vähem kõnelda. Kolhoos kõmiseb Katrinast ja tema pojast. Inetud lood. Aga

Villem Üle on mõistlik poiss. Ta kannatab väga. Proovisime Katrina Ülega juhatuses kõnelda, kuid ta lubas endale labasusi . . .»

Välbe mühatas.

8

Auto keerati Tammsaarde jõudes Kalmule. Välbel olid Jaaguga omad jutud. Ta lubas mõnekümne minuti pärast juhatusse jõuda. Kargaja kasutas juhust ja lippas koju. Anna sattus Välbe tulekust kuuldes paanikasse.

«Taevane arm! Mis ma söögiks tee? Kas kikka-
praadi ja maasikakiisli? Ütle nüüd sina ometi,»
erutus ta väga.

«Jäta oma söögijant,» keelas Kaarle ja lisas:
«Aga sa võid igaks juhuks midagi valmis vaa-
data. Kus Villem on?»

Villemit ei leitud.

«Ta läits hommikul minemä. Kus ta mujal kui
kiuskin. Nemad timmivad säääl egä jumalapäiv.
Urvekene võiks kaema minna.»

Villemit andis otsida. Jäljed viisid kioskist tee-
majja, teemajast postkontorisse ja edasi remon-
ditöökoja punanurka. Seal, eelmise sügise näit-
liku agitatsiooni keskel, toimus õdede laste koh-
tumine. Villem parandas kummisäärikut. Ta sil-
mitses Urvet kaunis vaenulikult. Viimane ei
suutnud tõsiseks jääda, nähes poisi põsel pikka
kollakassinist vorpi.

«Tuleksid meile, tädipoeg! Välbe on siin ja
aitab ehk asjade ning auto pärast tädi Katrinat
paluda,» kutsus Urve. Aga see kõlas pilkavalt.

«Sikusohu!» urahtas Villem.

«Ma annan sulle ainult Kargaja korraldusi edasi . . .»

«Sikusohu! Sina ees ja tema tagant järele . . .»

«Sinu asi,» lausus Urve õlgu kehitades. «Mina sinu asemel korjaksin julguse kokku, kui ei aita, laenaksin külapoistelt juurde ja läheksin koju.»

«See oled sina! Mina aga raputan jalgadelt Haanjamaa tolmu ja laulan teile, et «jää terveks, mu kodurand silmade ees . . .».»

«Jätad naise ja poja maha?»

«Kui on õige naine, siis võtab poja ja tuleb järele, enam ma ei ütle midagi.»

«Tead sa, tädipoeg Villem, et ma olen salaja, ema ja mehe teadmata, mitu korda su poega vaatamas käinud. Ta on tore. Sul peab metslooma süda rinnus olema, kui tema jätab.»

Villem tõusis kõrvajuurteni punastades. Vorp muutus tumelillaks. Ta vehkis säärikuga Urve nina all ja sisistas:

«Mine kraadi oma Kaarle südameõelust ja korja tema pojad kokku!» Iseloom oli temalgi purskav nagu emal.

Hambaid huulde surudes lähenes Urve Villemile. Enne kui viimane suutis taibata, veel vähem ennast kaitsta, kõlas laksatus. Urve virutas poisile kämblaga vastu tervet põske. See oli nii ootamatu, et Villemil jäi suugi ammuli. Urve tõstis käe teiseks löögiks, aga teda peatati.

«Mis siin sünnib?»

See oli Kargaja. Ta ei mallanud kodus oodata, vaid tõttas kärsituna naise jälil, sest lootis juhtumist Villemiga palju kasu.

«Oh, ei midagi,» vabandas Villem end kogudes ja Urve üle koguni ironiseerides. «Meie siin

täditütrega avaldasime teineteisele väikest hel-
lust.»

Kargaja silmitses uurivald oma seaduslikku elu-
seltsilist.

«Ma . . . ei . . . mõista,» ütles ta iga sõna vahel
pausi pidades.

«Mis siin mõista, sugulane Kargaja! Mina sõi-
dan ära. Armas täditütar soovis head teereisi ja
kallistas hüvastijätku. Õige, Urve Kargaja?»

«Hea küll!» kibeles Kaarle. «Urve, jäta meid
Villemiga kahekesi. On ametlik jutt,» kamandas
ta naist.

Kargaja võttis pärast Urve lahkumist Villemi
vastas istet, vaatas viimasele kenasti silma ja
alustas:

«Informeerisin seltsimees Välbet sinu loost.
Tule ja seleta ise ka, kuidas kõik oli. Kui emal
ei olnud kahju sind ukse taha ajada, siis ei ole
sul teist teed. Lõppude lõpuks peame me su ema
tänapäevainimeseks kasvatama.»

«Minu ema?» röögatas Villem. «Meie elu pole
teie asi!»

«Muidugi ei ole see minu asi. Ma ajan sinu
asju, sest ma olen kommunist.»

Harige omaenda ninaesist, mina küürin oma-
jagu ise!»

«Kuidas sa räägid?» solvus Kargaja imesta-
des, sest ta ei suutnud Villemi tooni välja kannatada.

«Kas tõtt ei tohi kõnelda?»

«See on, kuidas keegi tõest aru saab! Mõistan,
et oled kibestunud. Ma ei tahaks praegu sinu
nahas olla. Aga ära unusta, et meie ajal pole ini-
mesed maailmas üksi. Olen kindlalt sinu poolt.

Lähme Välbe juurde. Enne koosolekut oleks just paras aeg temaga kõnelda. Arvan, tema suudab su ema talitsedal Tal on võim.»

Villem vaikis viivu ning — saatis siis Kargaja hirmsasse kohta.

«Kuidas sa räägid? Kuidas sa julged?» ägestus Kaarle.

«Kel halb hakkab, see läheb minema,» vastas Villem, korjas säärikud kaenla alla, torkas õlise läkiläki kuklasse ja väljus demonstratiivselt ust enda järel kinni paugutades punanurgast. Aseesimees jäi üksinda.

9

Sel ajal kui praelõhnad Anna kodust maanteele jõudsid, läks Välbe Kargajat ootamata ja Muhet kolhoosi kontorisse jättes Katrina lauda juurde ning muutus üllatusest kaameks: laudaesine ja ümbrus oli üles songitud palju õelamalt, kui ta arvata oskas. Risti üle karjaaia mustas värskete mullavallide palistuses vägev kanal. Kraavikaevajad olid põhjaliku töö teinud ja lahkunud. Välbe tuju oli niigi paha. Ta oli palunud Jaaku koosolekule sõna võtma, kuigi see oli pariteitu. Aga vana Kalmu ajas vastu. Taadi tõrksus paistis kahtlane, kuid Välbe ei suutnud tema keelepaelu avada. Jaak vihjas tütre haigusele, kodustele töödele, reumavaludele ja kahtles, kas ta Katrina ning Kargaja tüliloos seda päris õigust teabki. Ning sealjuures värises tema alumine huul imelikult.

«Kas sa saad aru, et Kargajast on kolhoosile kasu? Ja mis puutub mõningatesse pahadesse tüli-

desse, siis — nad hoiavad Ülega teineteist vastastikku vaos...» oli Välbe Kalmule öelnud. «Vajalikud mõlemad. Aga nad peavad rahus elama ja käsikäes töötama. Siis laabub meie elu kombekalt.»

«Jajah, võib-olla küll...» oli taat kogelnud, aga kõnelemast keeldunud. Kas see oli Katrina Üle teene või olid Kalmul mõningad muud põhjused, arutas Välbe endamisi ning taipas, et oli nakatunud Tammsaare kolhoosi rahva rahutusse meeoleolu — kas Kargaja poolt või vastu.

Katrina küürutas siloaugul.

«Kas teie tulite ka meie farmide mehhaniseerimist imetlema?» küsis ta Vältelt ja viimasel oli tunne, et selle küsimusega paisati talle vaenukinnas. «Eesrindlik mikrofloora!»

«Näete nüüd, mis juhtub, kui majas pole teooriatundjat peremeest. Aga mulle kaevati, et Üle kannatab pigem säärast kehakultuuri, kui et õiget peremeest majja võtta,» ründas ka Välbe.

«Te pole õiget pakkunud,» vastas Katrina.

«Kaarle Kargaja lubas, et ta leiab torud,» lausus Välbe, kui oli kraavidest üle hüpates ja mullavallidega maadeldes lauda ette jõudnud.

«Kas ikka tõesti?»

«Kuidas siis teie arvate?» esitas Välbe vastuküsimuse.

«Ma poleks lasknud oma ussaeda pahupidi sorgeleda, aga... Koristasin vahepeal isiklikku kapsamaad — ja saatan oli valvel ning roojastas siin kõik ära. Ootan nüüd komisjone, kes tulevad seda tööd üle andma ja vastu võtma. Ootan, ja mul neile liigudki valmis vaadatud...» Katrina osutas suurele aialattide kuhilale. Need olid pa-

rajad kadalipuroosad. «Vastutuse tagajärgede eest võtaksite ehk teie endale?»

«Ei, Katrina Üle!» Välbe raputas koomilises kohmetuses pead. «See on liialt suur vastutus. Te koksate mõne kodara vigaseks . . .»

«Kardate?» küsis Katrina turtsatades. «Aga ons viletsast kodarast kahju? Küll ma siis vastutan ise. Tuleme toime, sest me oleme sitke seljaga rahvas. Nende kraavide ja kuhilate otsas turnides õpid . . .»

Ta tõstis kaelkoogud õlale ja läks lauta. Välbe süütas suitsu ja kustutas keelavat silti nähes sedamaid. Perenaine muigas. See ei jäänud Välbele märkamata ja ta tõttas naljatama:

«Mulle kõneldi, et siin tuleb ettevaatlik olla.»

Katrina puhkes vaevalt kuuldavalt naerma. Välbe häälekõlas olid toonid, mis kompromissi otsisid.

«Eks igaüks saab ikka vastavalt teenetele!»

Katrina tõstis silo künadesse ja palus Välbe lauta.

«Kuskohal need lehmad on, keda kuulu järgi olemas pole, aga kes oma kahtlasele olemisele vaatamata päevas kümme kilo piima annavad?» päris Välbe ründava otsekohesusega loomi, lauta, sõimi, künasid — kõike korruga silmitsedes.

Küsitletav vaikis viivu nagu endamisi aru pidades ja lausus siis otsustavalt:

«Need kaks!»

«Need ju täiesti olemas!» Välbe patsutas Mirjam-nooremat turjale, teda asjatundliku pilguga mõõtes.

«Neil on kahtlane minevik.»

«Kahtlane minevik? Kuidas sellest aru saada?»

«Kust minagi tean! See on vist lehma ankeet ja elulugu.»

«Vaat kuidas! Kes nende eluloolisi andmeid siis võltsis?»

Katrina ei vastanud. Välbe jätkas:

«Kas see piimaandmist segab? Või koguni tõstab?»

«See'p see on, et ei sega. Üks on piimas, teine alles tuleb. Esimest korda lüpsmatulnud õhvalt ei saa veel rekordpiima. Kõnelgem neist aasta paari pärast. Nad on sada korda kasulikumad kui need kaks krõhvi, kelle vastu nad vahetasin.»

«Vahetasite? Ja miks?» Välbe teravdas häält.

Kostja vastas külma, jonnaka rahuga:

«Jah. Andsin kaks ahtrat kitse ära ning sain õhvad asemele. Vahetaja sai sellest praegu tulu, sest lehmade eluskaal oli suurem, aga mina saan hiljem palju suuremat kasu. Nii see asi oli. Karistage, kui tahatel!»

«Miks te ei võinud asju ausalt ajada, juhatuse nõusolekul teha? Ma ei leia selles midagi võimatut. Halb oli vaid see, et tekitate niiviisi tarbetut tüli endale ja teistele,» rääkis Välbe etteheitvalt. Ta veendus, et Katrina veab jonnivingu.

«Teist teed ei olnud,» kinnitas hinge lämbuseneni kibestunud Katrina. «Kargaja poleks iial heaga nõus olnud neid lehmi minu grupist ära võtma. Kuulasin maad, aga asjata! Õhvad oleksid lahjaks läinud, aga üks oli piima jõudmas.»

«Miks arvate, et Kargaja on hea kauba vastu?»

«Seda küsige temalt!» soovitas Katrina ja lisas erksalt: «Meil ei ole Kargajaga ühesugused arusaamised elust ja aususest. Ühe vankri ette meid

ei rakenda. Siin ei alta hea sõna ega kuri käsk. Ei ükski büroo otsus.»

«Ning te olete selles nii kindel? Ka lehmade vahetamise-parseldamise asjas?» nõudis uurija.

«Isegi selles!» möönis uuritav jahedalt.

«Mina kahjuks mitte. Miks te ei tulnud parteikomiteesse? Kas see on kommunisti asjasse-suhtumine? Kui te minus kahtlesite, kirjutanud siis Keskkomiteesse, tont teid võtaks, sest teil on põhikirja järgi selleks õigus.»

«Ja just sellepärast ei kirjutanudki! Liiga suur au Kaarlele. Tema nina on nii püsti, et ta ütleb juba endale ka teie.» Katrina astus Välbele üsna ligidale. Viimane tundis tema lambanahkse kasuka nõrka lõhna. Pearäti narmastes olid ristikheina-pebred. Käed lehkasid silost. «Ma pole teie abi palunud. Kargaja aga nähtavasti palus. Ükskõik, aga ka teie, seltsimees sekretär, ei tee temast meie kolhoosi esimeest! Ei tee! Meil omal meessoost hilpajaid küllalt, pole vaja täiendust saata.» Ning Katrina paiskas tagasihoidlike, nappide sõnadega Aina loo Välbele näkku.

«Ah vaat selles on asil!»

Katrina jätkas:

«Mitte üksnes selles. Aga praegu meil on esimees! Kõlbas eile, kõlvaku ka täna . . .»

«Aga homme?»

«Homseks! Kui meie Muhega pensionile läheme, vaadake keegi ausama ankeediga! Olete ise meid õpetanud ja mõned asjad on meile selgeks saanud.» Katrina tundis otse painajalikku tungi ka Välbet tuuseldada. Ta surus enda taltsutamiseks käed taskupõhja, aga keel ei püsinud ikkagi paigal: «Ega teie pole ka meie sekretäriks laula-

tatud. Torusid ei näe tuua, selle asemel jaotate haisunuusutajaid . . .» purskas Katrina.

«Mulle kõneldi, et teil on ka pojapoeg?» torkas nüüd Välbe.

«Tahate katsikule tulla?» küsis vanaema järsult.

«Paistab, et peaksin . . .»

— «Olete palutud!» kummardas ta. Tema alahuul kiskus kurdu, silmad tõmbusid pilukile. Hoiak ja olek reetsid tugevat seesmist erutust.

«Teie poeg käis parteikomitees ja uuris uudismaale tööle sõitmise asja.»

«Noh — ja las läheb!»

«Tal ei olevat vist riideid?»

«Tehku sõidupaberid korda! Seljakott ja palitu viiakse bussijaama. Kui on mees, siis tuleb auga tagasi. Ja kui pole, siis ei ole vajagi . . . Enamat ma ei ütle midagi.» Niiske läige silmis kõneles aga rohkemast. Katrina äigas pearätti kohendas paar korda käeseljaga üle näo.

«Kas te pojapoega olete vaatamas käinud?»

«Võtsin lapse ja lapse ema enda juurde!»

«Niiviisi?» üllatus nüüd Välbe.

Laudauksele ilmus sagine, koomiliselt kohmetu Villem. Poiss kokkus Välbet nähes ja taandus, ent taipas, et ära minna ei passinud.

«Ema!»

Välbe kibeles kummaliselt segases meeolus ning vaatas, kuidas poeg ja ema vahetasid paluvaid ja andestavaid pilke. Katrina teatas, et Helmi oli läinud koju riiete järele ja laps olevat siin temaga kaasas. Heldinud, ärev ja selle kõige peale vaatamata ülevalt emalik, astus Katrina kärmelt üle lauda läve kööki ning avas piima-

kambri ukse. Välbe nägi puhtaks küüritud põrandat, kannude rivi, kurnasid ja kurnarätikuid ning nende keskel lapsekelku. Väikemees oli teki kõrvale rähelnud ja lutsis läbi une hooletu mõnuga lutti.

«Vii oma poeg koju,» käskis Katrina Villemit.

Keskusest tilpas lumest puhtamaid teepervi otsides Kaarle Kargaja. Ta astus Katrinast kõrgilt mööda Välbe kõrvale ja ulatas sügavtõsisena oma käega kirjutatud algorganisatsiooni koosoleku otsuse projekti. Välbe tahtis poognaid taskusse panna, aga heitis silmad ridadele ja luges kahelt leheküljelt Katrina Üle patte.

Tekst oli veenvalt vohav. Ettepanek — välja heita!

Kaarle osutas randmekellale, sõnades:

«Seltsimees sekretär, algus on kolmveerand tunni pärast. Arvan, et enne koosolekut oleks kasulik ka Villem Ülele näkku vaadata.» Ning ta heitis Katrina suunas üleoleva, võidurõõmsa pilgu.

Välbe äigas kämblaga üle lõua. Ta vaatas karjaõues mustavaid kraave. Mäejalamilt kostsid järsku heledad kirvehoobid. Uue õunaaiata ehitajad tõmbasid tähelepanu endile. Teispool teed lauda ja punase silotorni taga tassiti väravaid kohale. Ja kevadel istutatud uibupuude read kadusid ülesmäge kuhugi silmaulatuse taha. Välbe küsis endalt mõttes, kas ta ka siis, kui see aed annab esimese suure saagi, seisab siin Katrina Üle kõrvale? Mida teeb siis Kargaja? Ning käsi kägardas otsuseprojekti kämblasse.

Kõik kolm nägid, kuidas Villem avas üleval mäel kodutalu värava.

Kuci kogemus

Peavalitsuse juhataja Jaan Jaani poeg Vägev edutati omal ajal olukorra ja ankeedi tõttu juhtivale tööle. Tasa ja targu on ta vastutavat koorimat vedanud. Siin, seltsimehed, juba ei ratsionaliseeri. Head aastad ja kurjad kuud on talle elutõdesid kõrva taha kirjutanud. Vägev ei ole kitsi ega kade. Ta oli ja on ikka ning alati nõus helde panuse andmisega kogemuste levitamise eesrindlikku üritusse.

Nime poolest peavalitsus, aga ometi ei ole võimalik omast peast ja iseseisvalt peaaegu ainsatki sammu astuda. Üleval on sul ministeerium ja aiustes asjades tuleb allasutusi-ettevõtteid arvestada. Kui viimaste seas on mõni toekam, siis on kergem plaaniületamise edu ja hiilgavaid keskmi näitajaid saavutada.

Vägeva süsteemis oli näiteks toekam tegelane Mihkel Mihkli poeg Taibuste. Seal aga järsku, tõnt ise võiks vahel teada, millisest enam-vähem kahtlasest tuulest tõugatuna, hakkasid peavalitsuses Taibuste kohta jutukesed ja jutud liikuma. Ajalehtede ja aruannete keeles esinesid Taibuste töös märkimisväärsete saavutuste kõrval ka tõsised puudused. Maakeelde tõlgituna mees lihtsalt sigatses.

Tasakaalukad juhtivad töötajad ei satu nii kergesti paanikasse. Ka Vägev laskis Taibuste kohta kuuldud kõmu üks või kaks korda kõrvust lihtsalt

mööda. Päriskõne ta ka ei võinud, sest on olemas altpoolt tulevate kriitikaliste reageerimise nõue. Vägev naeratas, silus oma kohevaid, metsikult rikkalikke juukseid ja naljatas:

«Taibuste töö ongi sigadus. Ta on ju seakasvatustussovhoosi direktor.»

Masinakirjutajad, sekretär ja statistikud tegid peremehe vaimukusele tormilise ovatsiooni. Ökonomit ja kaks raamatupidajat jäid erapooletuks. Vägev vaatles neid kahtlustavalt. Seni oli tema asutuses valitsenud solidaarsus ja arvamuste üksmeel. Ülemus mõtles ja andis suunad. Alluvad koondasid oma read ja hoidsid suunda. Võimaliku vastasrinna tekkimise kartusel seletas Vägev lepitavalt: «Lase riigikontrolli mehed näiteks kas või põllumajandusnäitusele. Ja nemad oma professionaalse vilumusega võivad sealtki kilomeetri akti täis kirjutada. See on nende töö. Ka neid kritiseeritakse. Nemadki on kohustatud kriitikast järelused tegema, tööd parandama ja koosseisulise üksuse hädatarvilikkust ning palka õigustama.» Konkreetsemaks minnes jätkas ta: «Taibuste majapidamise kogutoodang — pole midagi ütelda; omahind — parem pole see kellelgi; kõik teised aruandelised näitajad — kuskilt ei ole talle külge hakata. Mis me inimeselt veel võime tahta? Aga niisuguseid, kes vigu ei tee, pole olemaski! Niil!»

«Räägitakse, et ta ehitavat seninägematut supelbasseiniga sigalat.»

«Kes talle säärast lõbu võib keelata.»

«Nad räägivad, et sovhoosi arvel...»

«Aga faktid? Kas on koostatud akt?»

Mihkel Taibuste initsiatiivil sovhoosi kulu ja

kirjadega ehitatava erasigala kohta oli vastav akt tõesti koostamata ja sellepärast ei saanud keegi fakti ette näidata. Peavalitsused asuvad pealinnas, sovhoosid, kus sigu kasvatatakse, kaugel perifeerias. Kaugnägemise aste on ka meie päevil — kellele kahjuks, kellele kasuks — oma arenemise koidikul. Nõnda hajus erasigala ehitamise jutt Vägeva esindusliku kabineti kardinale ja vaipade mugavusse. Leidus ainulaadse algatuse «paadunud» vastaseid, kes veel teine ja kolmas kordki ääri-veeri mööda seninägematule uusehitusele kallale kippusid. Neljandal korral ei olnud virisemisel enam kuulajaid. Teada asi! Ülemus ei ole huvitatud. Tema aga teab ja vastutab! Paljuks siis neid ongi, kes tühise sigala pärast leivaisaga söandavad vastamisi minna, pealegi veel kui erasigalat ehitatakse kauge sovhoosi, aga mitte viriseja enda kulu ja ressursidega.

Sigatsemises süüdistatud Mihkel Mihkli poeg jõudis omal ajal vaikselt laevukesel Vägeva süsteemi. Ümber Jaan Jaani poja levis nagu magnetväli, mis Taibustet ligi tõmbas. Kuidas ja miks? Sellest kõneleb ta ise. Tähtsad on ju ainult faktid. Vaadeldagem siis fakte mõningate hädavajalike kommentaaridega kogu sündmuse ranges kronoloogilises järjekorras.

— — —

Algame sellest päevast — sinna on häid aegu tagasi —, mil Jaan Jaani poja vastuvõturuumi tekkis teeseldud tagasihoidlikkuse poolest välja-
paistev külastaja. Oli pealelõunane, rauged tund. Sekretär küsis jutulesoovija nime, ega saanud vastust. Kuigi ukse taga ei olnud järjekorda,

pidas võõras paslikuks natuke oodata. Kes võib teada, kas ülemusel ei ole mõni kõrgeideeline töö käsil?

Jaan Jaani poeg Vägev värskendas end parajasti kohvitassiga. Küllastajate vastuvõtmises juba täielikult vilunud, osutas ta pehme tugitooli poole, ilma et oleks tulijat lähemalt vaadelnudki. Peavalitsuses ei käida ennast näitamas, vaid pähe saamas ja kaebamas, sellepärast ei ole tähtis, kas külastajal on harilikud või paksud kingatallad, laiad, lotendavad või kitsad, sääri embavad püksid. Silm kohvitassi kõrval ajalehe pealkirjadel, küsis Jaan Jaani poeg leebel toonil:

«Mis seltsimehel südamel on?»

Taibuste kõhatas keksilt:

«Ega ta ei tunne mind enam ära!»

Vägev ajas silmad pärani ja hakkas äkitselt jällenägemisrõõmust hõiskama:

«Mihkel, vana sõber, sina! Nagu surnuist üles tõusnud!»

«Unustatud?»

«Kelleks sa mind pead? Kes sind suudab unustada?»

«Tema on nüüd suur mees. Suurtel meestel on palju tööd. Neil ei seisa väiksed inimesed mees!»

«Kas sina oled väike? Koos taaraga oma kuus puuda.»

Taibuste naeris igaks juhuks heast meelest. Temas tekkis aga tilluke tunnetesegadus. Mine sa võta paljude aastate järel esimestest sõnadest Vägeva mastaabiga mehe mõtteid kinnil Järgnev jutt hajutas sekundi murdosa vältel Taibuste mure.

«Kuhu sa küll kadusid? Alles mõni päev tagasi tuletasime naisega sind meelde. Ma jutustasin talle, kuidas sa neljakümne teise aasta kevadel Siberi porisel teel mulle paari säärikuid kinkisid. Minu omadel tuli Ufaas tald alt ära ja ma olin sõna kõige otsemas mõttes paljajalu. Naine ütles, et see on alles näide tõelisest sõprusest.»

«Vaata aga vaa-ta, mis tühiasja tema meeles peab!» ütles kiitusest hardunud külaline. Tema väikesed, hoolikalt põetud vurrud liikusid nagu kassi katsesarved hiireaugu ees, vilksti paremale, vilksti vasemale, silmadega paaris. Suu küll laitis, aga särav nägu kiitis teise meelepidamisvõimet.

«Naa — vanapoiss, ma ju sain teada, et sul oli neli paari säärikuid seljakotis,» jätkas Vägev kavaldades. «Sa põdesid ju kogumismaaniat. Sellest ei ole viga. Tuleb ära märkida ja esile tõsta, et sa ei olnud sealjuures nagu eraomanik kitsi, vaid jagasid heldelt seljakoti sisu seltsimehega. See on kiiduväärt. Selle iseloomujoone eest peab sind tingimata positiivseks hindama.»

Vägev tuli kirjutuslaua tagant välja, surus Taibuste tugitooli ja istus ise tema vastu. Ta võttis laia žestiga taskust hõbeportsigari ja pakkus «Severnaja Palmirat». Taibuste keeldus sakste suitsust. Tal oli taskus oma maamehe piibunosu.

«Minu Margareeta — tead, ma abiellusin peale sõda teistkordselt — peab sinust juba nägemata lugu. Tõsijutt! Ole või armukade! Kõige enam meeldis Margareetale see, kuidas sa oskasid just võidupäevaks pudeli ehtsat prantsuse martelli hankida. Kas sul endal on see lugu meeles?»

Taibuste heitis käega. Kah asi, mida veel meeles pidada!

Jaan Jaani poeg Vägev meenutas ise sedagi lugu:

«Sa olid nagu romaanikangelane: pudel käes, postipaun üle õla ja — soovin õnne sõja võiduka lõpetamise puhul, seltsimees jaoülem! Mul on see nagu tänane päev meeles. Ma ei olnud tol ajal nende vägevamate jookide suhtes suur asjatundja, aga ühte pean tunnistama — et see jääb minu elu kõige pidulikumaks ja mälestusväärsemaks pudeliks!»

«Pisiasi! Ma mõtlesin, et ta on selle suurel ja vastutaval tööl ammu õigusega unustanud!»

«Sa, mees, ei tunne minu iseloomu. Mul seisavad mõned asjad eluaeg meeles. Margareeta toetab mind. Tema arvab, et see pudelilugu oli nii väga pateetiline. Margareeta on mul sel alal asjatundja. Ajakirjanik, noh! Sa võiksid ütelda, kust sa selle martellipudeli said?»

«Ei vääri tema kalli aja raiskamist!»

«Neetud tagasihoidlikkus! Ega sa nüüd enam ei vannu, et jõudsid õigeks ajaks Hitleri enda järelejäänud varanduste jagamisele? Vaata sind eemalt ja — täitsa kangelane. Margareeta otsib sääraseid pirrutulega. Ta teeb sust olukirjelduse.»

Taibuste pihtis elegendiselt:

«Seda pudelit kandsin sõja esimestest päevadest alates endaga kaasas. Noorik pani seljakotti, käskis juua ning meenutada. Arvasin, et võtan siis, kui suurem madin möödab. Peale Velikije Lukit olin juba pudeli kallal. Siis aga ütlesin endale, et pea, poiss! Jõua sünnimaale, võida sõda, siis . . .»

Sel ajal kui Taibuste suu aeglaselt, õhkamisega ja tunnete siirust rõhutava tagasihoidlikkusega

martellipudeli ajalugu jutustas, tuletas ta mõttes iseendale meelde, kuidas see lugu võltsimatult kõlaks.

Läbi mälestusteudu kangastusid selle päeva sündmused. Öö oli olnud Taibustele erutav. Kuu- li- ja miinipilduja tirin ei meeldinud talle mitte põrmu. Hommikuks jäi kõik erakordselt vaiksiks. Tuli posti järele minna. Staabis ja välipostis käigud olid üldises mõttes meeldivad. Teel oli võimalus maailma vaadata. Staabist anti rahuteade. Metsadest kajasid ikka veel üksikud lasud. Seal, kusagil Kuramaa suurelt teelt keerava väikese tee ääres, oli üksik, mahajäetud härraslik talumaja. Taibuste ei suutnud kiusatusele vastu panna ja läks vaatama, kuidas läti sakste elu seestpoolt välja näeb. Majas polnud midagi kaasavõtmiseks. Puhvetikapis oligi see ajalukku jõudnud pudel — aga mitte piiskagi põhjas. Ta valas sanitaarpataljonis välipudelisse laaditud piirituse võõrasse taarasse, lahjendas veega ja tempis köögiriivil vedeleva rummilõhnalise essentsiga. Hiljem nägi algaja viinameister põrgulikku vaeva pudeli korkimise ja lakkimisega. Ta oleks ise pudelist tasahilju mekkinud, aga et Taibuste armastas vahetevahel ka kelkida, siis tekkis idee, et niisuguse pudeliga võiks veidike enese tähtsuse tõstmise eesmärgil ärbelda. Sellepärast ta ei joonud ise oma pudelist, vaid otsis ülemust, keda kingitusega meelitada. Taibustel oli juba kogemus, et üks võimukas sõber on enam kui sada harilikku. Sellepärast armastas ta võimuga sõpru.

Niisugused olid Mihkli mõtted sel ajal, kui ta kõneles, kuidas vahva, kangelaslik Taibuste Tal-

linnas pateetilise pudeli enda eest ära peitis valju direktiiviga — sõja lõpuks.

Vanad mälestused kudasid alandliku Taibuste ja ülemusliku Vägeva vahele kõigiti meeldiva õhkkonna. Umbes tunniajalise jutuaajamise järel keris külaline järsku kõhukast portfelist välja koheva hõberebase ja asetaski jahmunud ülemusele sülele.

«Tänase kohtumise auks tema andekale ja imekaunile Margareetale, kes sõprusest õigesti aru saab. Ma olen oma elus rohkem kui üks kord sõprades pettunud. Seda enam oskan tõelisi tundeid hinnata. Võtku heaks ja ärgu pangu mulle, veidrikule, pahaks! On selline rumal südal!»

«Hull inimene! Ma ei või niisugust asja vastu võtta. Südametunnistus keelab, ei luba!» tõrjus löödud Vägev.

«Vanade sõprade solvamist ei keela see tema kuulus südametunnistus?» küsis Taibuste niisuguse tooniga, et nüüd-nüüd tõusen, võtan oma asjad ja lähen ning ei tule iialgi enam tagasi.

Vägev sattus täbarasse olukorda. Margareeta himustas karusnahka. Mis sest veel kõnelda! Paljud peavalitsuse juhatajad olid oma naistele reinvaderi, edeva venna kasukad muretsenud. Margareeta oli ülekohtuselt alles ilma. Segastele tunnetele vaatamata suutis seakasvatuse juhtiv töötaja säilitada veel teatava protsendi meelekindlust, kui ta ütles:

«Ma hakkam arvama, et sa oled hõberebasefarmis landil käinud.» Sealjuures puhkes ta lustakalt naerma.

«Ah vaat, kust tuuled puhuvad! Noh, mis siis

ikka! Näen, et tal on kombeks kingitud hobuse suhu vaadata. Olgu pealegi! Minu kadunud onu oli selle ala mees. Tal oli käsitöölise kohal midagi farmitaolist. Pärandi jagamisel langesid mõned nahad täiesti seaduslikus korras minule. Noh, ja nüüd, sõidan üle hulga aja pealinna. Mõtlen ja vaatan, mida kaasa võtta. Egas siis paljaste kätega ei tulda. Kinkimine on ju vanade eestlaste komme. Sedapsi — kas ta on nüüd rahul või nõuab veel kirjalikku seletust, külanõukogu tõendit ja vana Peetruse käest õndsas onu iseloomustust, ah?»

«Juhtiv töö selleks ja teiseks — juhtival töötajal on ikkagi ka süda ja ilumeel. Igal mehel on ühesugune õndsalik tunne, kui naisel tema kõrval selline okkiline asi kaelas on. Ma ei mõista, miks peaks Vägev erand olema?»

«Aga hind?» küsis ta ebaledes.

«Kui just nii peab, siis — annab ühe rubla ja kümme kopikat!»

Vägev koputas nimetissõrmega otsa ette:

«Sul, vennas, siin ikkagi logiseb!»

«Sooh! Temal ajab jälle tarkus ja teadlikkus mulinal üle. Ainult seda, kuidas nüüd ütelda, tõelise sõpruse soont enam ei ole. Ütleme näiteks, et ta sõidab mulle külla ja paneb pudeli ning tordi lauale. Mina kohe krapsti juures, mis maksab? Ilma maksu võtmata ei tohi. Mul on nõnda kõrge teadlikkus. See keelab, ei luba. Mis ta niisugusel korral minust mõtleks?»

Vägev raputas lõvilakka ja heitis juuksed üle pea. Mis seal ikka! Kui jumal on loonud, oma hingeõhuga elustanud ja kasvatanud niisuguse Taibuste, siis võtku ka kogu vastutus tema tem-

butuse eest oma kaela. Püüdis mis ta püüdis, aga Vägeval ei läinud korda varjata erilist meeldivat tunnet, mis tema südamesopis Taibuste vastu idanes ja tärkas.

«Susi sind söögu, vana veidrik! Aga niiviisi lihtsalt ka ei saa. Sünnipäevalaps peab vähemalt liigud tegema!» naljatas Vägev. Tema hetkeline kõhklus kadus. Vägev oli oma sõiduvees.

Seda Taibuste ootaski. Vägeva noorevõitu elukaaslane võttis endale vabaduse toredat külalist otse mehe silma all kallistada. Vanad sõbrad istusid kohvilauda. Margareeta, tõepoolest imekaunis, oli nobe kostitama. Seal siis tuletati meelde rohtu kasvanud, ühiselt käidud häid ja halbu elutee lõikusid. Vägev kiitis Taibuste loova initsiatiiviga ja mõtleja peaga majandusmeheks. Vahetada, hankida, kasuliku kaubaga osta või müüa — see käis tema käes igas olukorras tõepoolest käbekähku. Nii imelik kui see ka oli, aga Taibuste mitte väikeses suguvõsas — vanavanejad ja teise ning kolmanda põlve tädid-onudki üle vaadata — ei leidunud ärimehe andega õnnistatud inimesi. Laps oli läinud pulmalistesse. Nii-suguse inimese eluloo ja elutöö ülevaatusel ei tulda toime liialdusteta. Kangelane ise ka kergitas vakaserva ja serveeris oma elu paar-kolm huvitavat episoodi. Olid need pooleldi või ainult osaliselt õiged, sellele küsimusele ei ole kompetentset vastajat. Niipalju võime aga kirjanduslikel kaalutlustel ütelda, et väike liialdamine Taibuste poolt pole negatiivne nähtus, vaid on tüpiseerimise seisukohalt teretulnud. See aitab meil tema suhtes paremini selgusele jõuda . . .

Jutud hoos ja meeleolu muhe, ohkas elukunstnik järsku kogu südame põhjast:

«Kõik oleks hea, kui mured ei muljuks!»

«Mured? Miks sa muresid minu eest varjad?»

«Ma ei ole harjunud sõpru muredega tülitama. Sõbrad on headeks päevadeks. Muredega maadle ise!»

«Jutt või midagi!» laitis Vägev. «Laod oma mured silmapilk lagedale, öeldakse sulle!»

«Vannun allal!» kapituleerus Taibuste ja kaebas: «Möödunud suvel jäin haigeks. Seda juhtub inimestega ikka. Mina põdesin hea tükk aega. Sedapsi — ja ma ei tea, mis seal ilma minuta tehti. Olid olnud, nagu ametlikult kõneldakse, finantsdistsipliini rikkumised. Kontroll pani kõik minu süüks. Mina olen juhataja ja pean vastutama.»

Kes küll veel peale Taibuste oskaks puhuda nii alandlikult haleda häälega. Kividki härduksid ja hakkaksid kisendama. Mõtelge ja võtelge! On ju targalt kõikemõistvalt öeldud, et hobune võib oma neljal rautatud jalalgi komistada. Inimesel on kõigest kaks jalakest. Kuidas võidaksegi nõuda, et ta aiva õigelt teel püsiks. Õige tee isegi on üsna vaieldav mõiste. Eluteed ei ole asfalteeritud. Neil teedel on ka oma kurvid ja järsud langused. Teetähised ei seisa alati samal kohal. Kas on vähe neid ülemusi, kes liiklusmäärustikku muudavad?!

Taibuste jätkas pihtimist:

«Mul on ju see majaputka. Nüüd ollakse kallel, et kuidas ehtasin. Ma võin vanduda, et kõhu kõrvalt! Ei joo, vähe suitsetan ja elulaadilt olen kaine ning karske. Mootorratas oli, müüsin ja ostsin «Moskvitši». «Moskvitš» sai kohendatud

ja edasi müüdnud. Niiviisi sain «Pobeda». Ma ei ole suur mootorisportlane. Leidus ostja ja lasksin «Pobedal» minna. See on mu ainuke patt. Ta ehk teab omast käest, kuidas meie inimesed kadedad on. Nad ei või näha, kui teisel hästi läheb. Kus hakati tolmu keerutama. Kes luges silikaatkive, kes kaalus tsementi. Juhtus niisugune hull lugu, et meie asutuse ehitusplatsilt kadus kui tina tuhka koorem glasuuritud ahjupotte. Ma teatasin miilit-sasse. Asjal oli seaduslik käik. Samal ajal ostsin ise koorma pottkive. Kas mina olen süüdi, et artell neidsamuseid kive ühe ning sama mudeli ja värvi järgi teeb — puha helerohelised?! Üks vaenulik element näitas vaimukust üles ja lõi kella, et vaadake, kus on varastatud kivid, vaadake, kes on kivide varas! On ju olemas teatud liik inimesi, kes aina teise inimese elus tuhnivad . . .»

«Palju sa palka said?»

«Oma tuhat tuli kuu kohta. Vahel ka veidike alla selle.»

«Mis sa siis nutad?»

«Ütlevad, et hangeldasin autodega.»

«Kes?»

«Igasugused.»

«Oma asja müümine ei ole hangeldamine, ütlen mina.»

Taibuste jäi väga rahule. Tema hing sai kohe kolm tonni kergemaks.

«Sul tuleb arve muretseda, et sa pottkivid ostsid,» õpetas Vägev.

«Täiesti olemas!»

«Mis sa siis muretsed! Viska tunnistused ette ja hoiä pea püsti! Katsugu, kes saab sulle külge hakata!»

«Minul on niisugune hing, et valutab ülekohtu pärast. Mul ei lähe söök ega jook sisse. Tänaagi tulin linna, meie süsteemi kõrgematesse sfääridesse õigust jalule seadma,» kaebas Mihkel Mihkli poeg.

«Mul on idee . . .» Vägev muutus seda öeldes väga armulikuks ja helgitas oma võimu. «Anna päevapealt lahkumispalve. Mul on sinu jaoks justkui loodud töö. Kui liiguvad niisugused segadused, on parem kohe süsteemi vahetada.»

Nüüd oli Mihkel Mihkli poja järjekord segadusse sattuda.

«Millega ma teda küll tänama peaksin?»

«Tänu? Mingit tänu pole vaja! Ma muretsen kaadri eest.»

— — —

Niisugune oligi faktide ülevaade, mille kokkuvõtlikuks aktiks seakasvatussovhoosi vakantne direktorikoht täideti. Endisel direktoril oli peavalitsuse juhatajaga lahkhelisid olnud. Ta pidas mõistlikuks lahkuda omal soovil, arvestades, et tema eelkäija võeti samasuguste lahkhelide pärast töölt maha. Nüüd siis, kulus aega palju või vähe, aga teda kulus, ning Mihkel Mihkli poeg Taibuste asus kogu seakasvatussovhoosi tööd ümber hindama. Maa ja laotus, kuu ja tähed koos päikesega olid enne teda loodud. Ka jumala, see on Vägeva vaim lehvis ringkirjade, käskkirjade ja juhendite näol sovhoosi kohal. Mihkel Mihkli poja talendid ja geenius leidsid olemasoleva materiaalse baasi raamides novaatorliku rakenduse.

Uue direktoriga algas uus ajajärk sovhoosi elus. Rahvas tundis kindlat kätt. Mihkel Mihkli poeg

Taibuste nõudis, et tema alluvad teda nõndasama ümmardaksid nagu tema neid, kes olid temale ülemateks. Peavalitsusega kadusid kõik lahkheid. Vägev hakkas sovhoosi tasapisi koguni soosima. Margareeta kiitis oma kirjutistes.

Korra jäi peavalitsusel kvartaliplaanist pool tonni puudu. Taibuste oli sel ajal juba direktorikohal. Vägev oli telefoni teel kõigi alluvate majapidamiste aidad üle pühkinud, aga midagi ei jäänud kühvli peale. Rumal asil Jäta plaan täitmata, kuula kolm kuud ministeeriumi näägutamist ja ole preemiast ilma. Olukorra päästmiseks tõmbas ta oma noore kaardiväe tulle — helistas Taibustele. Viimane taipas poolelt sõnalt, milles asi seisab. Talle ei olnud vaja selgitadagi, mis teha tuleks.

«Kas ta meie aruannete juurde saadetud õienduse kätte sai?» kuuldus telefonitorust küsimus.

«Missugused õiendused?»

«Minu inimesed olid aruannetes väikese aritmeetilise vea läbi lasknud. Meil on sealiha plaan mitte sada ja viis kümnendikku, vaid sada kaks ja viis kümnendikku protsenti.»

Viga veaks ja hea heaks, aga kõik ei läinud nõnda libedasti, nagu Taibuste arvas.

Aritmeetilise vea vormistamiseks oli vanemraamatupidaja kaastegevus vajalik. Direktor pöördus tema poole. Vanemraamatupidaja imestas natuke, tõmbas turja turri ja hakkas tõlplaslikult aruannete aritmeetikat kontrollima. Direktor pilgutas silma, naeratas paljuütlevalt, ümises omaette, aga kõik need mõjukad sõnadeta mõistaandmise vahendid ei avaldanud tähenärijate

klassi ühele tüüpilisemale esindajale soovitavat mõju. Ta ei leidnud aritmeetilist viga. Vanemraamatupidaja seisis kangekaelselt oma tõe juures. Ta võttis endale koguni ülbe vabaduse ütelda, et kui just viga tahetakse saada, siis tuleks ilmtingimata arvesse võtta, et direktor vormistas esimesel ja teisel kuupäeval müüdüd sead vana kuu plaanitäitmise arvele, lastes saatelehed eelmise kuu peale kirjutada. Taibuste tundis, et see mees on tema paadunud vastane. Tal tuli üksinda pead murda ja vaeva näha sellesama tühja õiendike-sega, kus oli kirja pandud pool tonnikest liha. See tähendas arvepidamises kõigest kaht kirjarida kahe allkirjaga. Üks oli omast käest olemas. Teine allkiri otsi kas või väljastpoolt soovhoosi. Niisugusest ebanormaalsest olukorrast tuli eduka töö huvides järeldused teha.

Mis Taibuste tõrksa vanemraamatupidaja talt-sutamiseks ette võttis, see ei lasknud end kaua oodata.

Samal kevadel, just sel ajal, kui aasadel õilmit-ses ainulaadne juuni kullerkuppude kullas niitudega, hallikalt hõbetava pajuvõsaga, vaiguselt lõhnavate kaskedega, võttis Vägev nõuks oma valdusi inspekteerida. Aktiividel, arupidamistel, pleenumitel ja kolleegiumidel kõneldi järjest tungivamalt vajadusest allasutusi konkreetselt juhtida. Vägev otsustas kriitikast järeldused teha ja igal pool isiklikult ära käia. Nõnda jõudis ta seakasvatussovhoosi.

«Miks ta oma tulekust ette ei teatanud!» noomis Taibuste ülemust.

«Milleks on mul vaja oma tulekust ette teatada?» küsis ülemus iseteadvalt.

«Vaata seda ma nimetan printsiipaalsuseks,» kiitis Taibuste. «Nii peab olema! Vätkreisjon!»

Alluva jutt meeldis ülemusele. Ta laiutas enda tugitoolile, võttis vastu soola-leiva ja kummardamised ning tegi kombekohast ülemuslikku häält. Alluv tõmbas kõrvad ligipead ja aina lubas avastatud vead parandada ning puudused likvideerida.

«Näita siis ette, kuidas sigadus praktiliselt elab!» põrutas Vägev lõpuks muheldes.

«Kust kohast ta käsib alata?» oli teenistusvalmis vastuküsimus.

«Pörsastest, seejärel nuumikud ja kõige viimaks — vaatame vanasiga ennast,» korraldas Vägev revideerimisprogrammi ja patsutas sealjuures sõbramehelikult Taibustele õlale. Viimane puhkes ülemuse nalja puhul laginal naerma ja juhatas jutukalt ringkäiku sovhoosi väliselt heas korras majapidamishoonetes. Meil ei ole õigust väita, et Taibustel polnud, mida näidata. Ta rabel seletades enda otse pükstest välja. Vägev ütles igal pool, et on hea küll, aga oleks võinud olla ikkagi parem. Saavutused ärgu tekitagu peapööritust.

Kusagil kukkus kodutu kägu. Kevadise keskpäeva värskus ja soojus mähkisid meie ülemuse nagu lõhnadest loori. Vägev viskas kuue seljast. Taibuste võttis ülemuse kehakatte abivalmilt oma käsivarrele. Võib-olla et Vägevale meenusid ammumöödunud ajad oma noorusteedelt. Ta patsutas sigudikke seljale ja sügas laiskadel nuumikutei kärssa. Sead-lojused ei saanud kahjuks neile osaks langenud suurest aust aru. Nad hoidsid liiga silmatorkavalt oma talitaja Liisa poole, kes tuli parajasti pangedega. Vägev aga tahtis sea-

lihatootmise kõigi peensustega täielikku kontakti jõuda. Ta keeras käised üles, võttis Liisalt panged ja kallas ise toidu künasse. Selle toimingu juures meenutas ta oma kunagist sulasemehepõlve. Kus siis oli rippraudtee, kartuliaurutaja või haljastoidu hekseldaja?! Karjapoiss tsagas kogu lõunavahe kapsalehti. Liisa muigas — temale tundus suure ülemuse säärane jutt pisut naljakas, sest rippraudtee seisis ja kartuliaurutaja oli ka kohale monteerimata.

Ammumöödunud aegadest oli aga liiga palju vett merre voolanud ja Vägev oli ämbritega ümberkäimise oskuse koguni unustanud. Sellest siis tuligi, et ta valas osa seasööki helehallidele kalifeepükstele. Taibuste pühkis taskurätikuga truualamlikult ülemuse püksid puhtaks, ise noomides:

«Oh seda agarust! Kõik tahab ise ära teha!»

Kusagilt sovhoosiasula rajoonist tulid lõunaeelsed lõhnad. Keegi perenaistest praadis suitsusinki. Küllap tal olid ka kartulid ja hea kannutäis kooresegast, külma hapupiima. Vägev ei jõudnud süljenäärmeid taltsutada ja neelatas. Tähelepanelik Taibuste märkas kohe signaali ja juhatas ülemuse «vanasiga üle vaatama».

Laud oli kaetud vanasse, viinapuuväätidesse kasvanud lehtlasse, kus lõhnas remondi järgi. Siin oli kiiruga koristatud laudade, tsemendi, ahjukivide ja lubja jälgi. Vägev vaatas silmanurgast betoonpõrandat, vee ärajooksu renni, ahju, küna kohta, pliiti. Talle paistis, et Taibuste on nii rumalasti töösse kiindunud, et jäljendab selles suvises puhkeruumiski sigala tüüpprojekti. Ta tahtis oma tähelepanekutele osutada, aga lõu-

nalaud ehmatas tal sõnad suhu kinni. Raamat maitsvast ja tervislikust toidust kogu kastmete mitmekesisuses ning garneeringute dekoratiivsuses oli tema ette laiali laotatud. Sinna juurde klaasike jäält võetud «Pealinna viina», mitte joomiseks, vaid toidu maitsestamiseks. Vägev võib kõnelda ja kiidelda, et niisugune lauakatmine on asjata raiskamine. Sõnad ei suutnud varjata tundeid. Kuigi ta ähvardas: «Kostita niipalju kui tahad, aga puuduste eest valan pähe ikkagi,» teadis Taibuste, et löögi ja löögi vahel on suur vahe.

«Nüüd nõua minult, millist abi vajad? Kus on kitsaskohad? Peame kohapeal nõu, kuidas neist üle saada. Nõupidamistel nurisete, et ülemused ei käi kohal. Nüüd olen ma sul käes. Lao oma pretensioonid lagedale. Kas on bilansi tähtaeg lühike või aruandeid palju? Mis minust oleneb, selle parandan . . .»

«Abi kuluks marjaks ära, peremees,» ohkas Taibuste säärase häälega, nagu oleks töö raskus just praegu tal turjal rõhumas.

«Kõnele!»

«Kaadri küsimus . . .»

«Ja nimelt?»

«Me ei saavuta kontakti ja koostööd, tehke mis tahate, vanemraamatupidajaga. Ta on mul niisugune — kuidas nüüd tüüpilisemalt väljendada — futlaris inimene. Ma olen nõus, et raamatupidaja peab olema range. Ilma ranguseta ei saa. Minu oma on aga tähenärija. Tal ei ole majanduslikuks tööks tarvilikku elastsust, kohanemisvõimet. Ühesõnaga, mul on temaga võimatu. Oleks vaja uut, laiema haardega inimest.»

Vägev keeras pea viltu, vaatles alluvat silmanurgast ja avaldas kahtlust:

«Sinu eelkäija ei laitnud raamatupidajat. Meil on tema kohta positiivne iseloomustus.»

«Minu eelkäija ei täitnud plaane . . .»

«Egas raamatupidajast plaanitäitmine ei olene, tont sind võtaks,» hüüatas Vägev õige kurjalt.

«Oi siiski, väga palju . . .» osatas Taibuste targalt ja pilgutas sealjuures silma.

Vägev tegi hääle rangeks ja kõneles:

«Kas ei ole nii, et raamatupidaja astub sulle õigel kohal, kurja ja hea piiril, varvastele?»

«Kurja ja hea piir . . .» ütles Taibuste põlglikult, «see on vaieldav küsimus!»

«Ma mõtlen järele ja uurin sinu ettepanekut töö parandamiseks.»

Kuidas Vägev mõtles ja missuguseid allikaid oma uurimistöös kasutas, selle kohta ei ole kirjalikke märkmeid järele jäänud, kui maha arvata käskkiri, mis viis sovhoosi raamatupidaja üle mujale. Inspeksioonisõidult naastes avastas Vägev autost koguka paki, mille sinnatekkimine oli salapärane. Ta oli niisuguse leiu üle vihane, aga imekaunis Margareeta vaigistas tema raevu ja kiitis Taibustet oma järjekordses põllumajandusteemalises loos.

Et ühes kui teises asjas vähekesese selgust luua, olime sunnitud Margareeta telefoni teel aetud jutuajamisse osanikuks hakkama. Enesekriitika korras tuleb kohe tunnistada, et telefonikõnede pealtkuulamine pole ilus asi. Eesmärgiga väikest ülemust ja suure ülemuse naist ning ka žurnalisti mitte solvata ning nende autoriteeti hoides avaldatakse kõne tekst ainult osaliselt. Ülejäänud osa

võib igaüks vastavalt sümpaatiale või antipaatiale juurde mõelda.

Margareeta sõbranna: «Sul ei ole kasukas, vaid unelm . . .»

Margareeta: «Jah, ma olen rahul!»

Margareeta sõbranna: «Anun, ütle, kust selliseid saab?»

Margareeta (puikleb kaua ega taha õiget vastust anda): «Jumala pärast, vannu hinge kuradile andmise nimel. Tabagu sind needus, kui sa edasi räägid. Ma avaldan selle saladuse ainult sulle ja kui ma peaksin kusagilt midagi kuulma, siis lasen ma ka sinu saladused kohe kirjalikult käibe. Mu mehel on üks alluv, suurepärane mees, seesama, keda nüüd ka kõik ajalehed kiidavad. Tal on haruldased sidemed. Tema hankis kusagilt naha . . . Natuurat mitte arvestades, sest ta murettes ise natuura oma seesmistest ressursidest, maksis mu unelm kõigest üsna tühist raha!» Natuura all mõtles Margareeta põrsa- ja peekonliha, mida Taibuste taibukalt valitses.

Margareeta sõbranna (on kuulda sügavast südamest tulevat õhkamist, et tema mehel niisugust ideaalset alluvat pole).

Nii. — Nüüd peaks kogu asjade vahepealne kõik selge olema.

Uue raamatupidaja valis Taibuste oma maitse ja nõuete kohaselt ning saavutas temaga esimestest minutitest ja tundidest peale haruldase koostöö ning solidaarsuse. Nende ühise kuulsuse ajalugu on niivõrd sarnane, et raamatupidajast kui omaette tegelasest polegi mõtet kõnelda. See oleks kordamine.

Taibuste talent sai nüüd vabaduse ja arnemis-

võimaluse. Ta hakkas oma jõu ja mõistuse ning parema arusaamise järgi seakasvatustsoovhoosi töövõite organiseerima.

Olukord ei olnud hiilgav, sead kõhnad, sööta vähe. Vägev abistas omalt poolt küll kümne tonni Kasahstanist saadetud õlikookide ja kombikormiga. Taibuste tegutses ka selle abiga enneolematu taiplikkusega. Individuaalloomapidajate söödabaasi kindlustamise ning laiendamise õilsat sihti silmas pidades viis Taibuste omalt poolt neli-viis tonni söödajahu turule, müüs seal kalli hinnaga maha ja ostis saadud raha eest sigadele — leiba asemele. Jahuhind oli ju kõrge ja leiva oma sellega võrreldes väga odav.

Nuumikud kiitsid selle tehingu igatahes heaks. Nad sõid isuga ja aplalt rukkiiva ning ületasid tänutäheks hoolitsemise eest jõudsalt oma isiklikku päevase juurdekasvu graafikut. Te muidugi tahate teada selle tehingu mõtet? Mõte on olemas. Teadagi, Taibuste-taoline mees ei näe mõtteta mitme-setme tonni jahu müümise riskantset vaeva. Ta sai selle tehingu vahepealt kena summa aruandluse alla mittekuuluvat sularaha. Milleks tal seda vaja on, seegi selgub kohe.

Neist, kes hästi töötavad, aina kõneldakse ja kirjutatakse. Nii nagu Taibustestki. Selleks et oleks alati käepärast midagi uut, peab olema «naelu», tippsaavutusi, galanumbreid. Kus sul see on, kui emised toovad alla kümne pörsa pesakonna kohta! Leiba nad, kärsakandjad, sõid, pekki kasvasid, aga pörsaste juurdekasvu plaani jätsid Taibuste mureks. Noh — ja Taibuste asuski emiste viga oma tarkusega nõndaviisi parandama, et ostis naabruses asuvailt kolhoosidelt kümme-

kond pörsast seaema Maara perekonna täiendamiseks.

Siin tekkis aga täiesti ootamatu, eluvõõras konflikt. Maara, nurjatu loom, ei saanud aru, millist au temale tahetakse pakkuda, ega löönud kampa. Ta sorteeris oma seameele vaistuga võõrad pörsad omade seast välja ega lasknud end ei heaga ega kurjaga nõusse meelitada. Pörsaste sünniaktidele ja aruannetele ei nõuta õnneks aga iseka Maara allkirja. Võib juba ette arvata, et ta oleks oma sõrajälgi keelanud. Aktidele kirjutasid alla Taibuste ise ja tema teeneline raamatupidaja. Taibustel olid signaalid, et Maarat toetas ka tema talitaja Liisa. Ta alustas juurdlust. Liisat oli raske sealaudast välja pukseerida ainuüksi sellepärast, et ta rikub sigade iseloomu. Oli olemas küll säärane fakt, et Liisa oli kõigi kuuldes usukultust harrastanud ja kiriklikku eestpalvust teinud, et armas jumal, kui sa võtsid ette ja tegid valmis niisuguse Mihkli, siis ole ometigi nii armuline ja saada talle kas või õige natukene mõistust. Ausust ei palunudki. Kus sul seda taevaski on! Aga tsipake mõistust palus kõigest väest! Tark, aga sulgi võib teinekord kahju kõrval kasu ka tuua. Aga loll ja sulgi ajab kõik pillid lõhki, nagu meie Mihkel.

Kuigi varjamatu autoriteedi kallale kippumise fakt, aga Mihkel Mihkli poeg häbenes sellest avalikult kõnelda. Raskusi võites ja oma võimu maksma pannes, kõigi kaikkaid kodaratesse loopijate kiuste organiseeris Taibuste sovhoosile rekordsea, esimese ja seejärel teise ning kolmanda. Margareeta aga sai sellest kolm joonealust.

Sigade juurdekasvu küsimuse joondeajamise lõpetanud, asus Taibuste ilma pikema vaheajata uue töövõidu sepitsemisele. Asi seisis lihatoodangu plaanis põllumaa hektari kohta. Selle plaani täitjate armee teab, et lahing ei ole kerge. Muidugi, siin on võitjaid ega puudu ka kaotajad. Taibuste leivaga poputatav sigadepere kasvas jõudsalt, aga mitte küllalt jõudsalt põllumaa iga hektari kohta. Mis teha? Seakasvatuses järsu pöörde tekitaja sõitis turule ja ostis jahumüügist jätkutatud rahaga naaberkolhoosist koorma parajas jõus tapetud nuumikuid ning andis need vastuvõtu-punkti oma toodangu täienduseks. Plaanitaitmise protsent tõusis nii järsku, et süda hüppas rõõmust aruandeid vaadates. Rõõm ei vallanud ainuüksi Taibustet. Vägev avaldas talle ohtrasõnaliselt kiidust, ministereerium määras preemia ja rajooni kes-kusest saadeti kutse eesrindlaste nõupidamisele.

Võidakse mõtelda, et ebatüüpilised, harva juh-tuvad piasjad. Seda n'd küll! Kui iga päev jahu-koormaga turul käia ja liha ning pörsaid osta, äratad tähelepanu ja oled omadega vahel. Need mõned avalikule arvamusele silmatorkamatud kor-rad — maksab siis neist numbrit teha?! Suure töö küljest pudenenud kohaliku tähtsusega laastud! Mees tahtis maksku mis maksab välja paista. Sar-viline temaga! Las ta hiilgab, kui talle kukesuled nii väga meeldivad! Palju ta neid pörsaid ikkagi adopteerida jõuab! Petab ühe korra, noh, ütleme, et teeb seda veelgi kümme-kond korda. Kaheküm-nendal on kindlasti olukord tema sigalas heldem ja aruandluslik üleaisa-löömine lõpeb iseenesest. See kõik on ühest küljest muidugi õige. Asjal on aga ka teine külg. Kolhoos, kust Taibuste pörsad

Ja liha ostis, näitas neid oma aruannetes esimest korda — algupäraselt. Taibuste tegi teistkordse, kordusnäitamise. Nõnda sündisid põrsad-kahe-sajaprotsentlased; lihatonnid, mis oma ainulaadsusest ei mahu enam seakasvatussovhoosi kitsastesse piiridesse, vaid trügivad, keela kuidas oskad, avalikkuse ette, tehes Taibustest rahvamajanduse plaani täitmise teenelise ratsionaliseerija. Mihkli tonne ja protsente klõpsutas kokku statistik peavalitsuses, ökonomist ministeeriumis, plaanikomisjoni esimees rajooni täitevkomitees. Neist tonnidest pidi petlikku rõõmu tundma tarbija. Tema'p see on, kes selle äriга nõus ei ole. Protsendid ei lase end pannil praadida. Praeks on vaja ikkagi liha. Tarbija käest ei küsi aga keegi Taibuste tööle hinnangut. Hinnangu annab plaanitäitmise protsentidelt vaadates süsteemi päike — Vägev.

Ärgu keegi tulgu ütlema, et Taibuste sovhoosi kasusid silmas ei pidanud: ta pigistas jahu eest välja äärmise hinna ega andnud põrsaste ning liha eest rohkem kui hädatarvilik.

Olgu kuidas on, aga Taibuste armastas sigu. Ta oli nendest lausa vaimustuses, sest ta pidas isiklikult endalgi vähemalt nelja sigudikku. Võimalike juttude vältimiseks — aga juttudega oli Taibustel varasematel aegadel kurje kogemusi ja neid ta kartis, sellele tõe peame au andma — hoidis ta isiklikud sead sovhoosi sigadest täiesti lahus. Vahemaa oli enam kui kilomeeter. Sovhoosi keskuse juures oli vana, viinapuuväätidesse uppunud lehtla, seesama, kus Taibuste imeväärset juunikuul Vägevat kostitas. See mõni tihu laudu, tonnikene ja teine tsementi, ahjupotid, torud ja muu nipe-näpe — erasigala

ehitamine oli juba siis edenemas, kui Vägev sovhoosis käis. Taibuste tahtis igapidi ajakohast, veterinaarianõuetele vastavat sigalat, kus ei puudu dušš, ventilatsioon ja kõrgustikupäike. Sovhoos oli saanud seadeldised põrsaste kiiritamiseks. Taibuste otsustas uue asja ettevõtte mõttes oma erasigalas proovile võtta. Lehtla asus heki sees ja heki taga laius suur, metsani ulatuv ristikuväli. Mis see põllule tähendas, kui Taibuste sellest hekitaguse oma sigade jooksuaiaks eraldas. Aia ääres oli madalam lohk. Toodi kohale ekskavaator, lasti tal lohust välja tõsta mõned nokatäied pori. Nii valmis supeltiik, sest ilma selleta pole eeskujulik sigala mõeldav.

Keegi seakasvatuse pioneere on kusagil kirjutanud, et sigadel on kasulik kasvamise eas teokarpe süüa. Teokarbid sisaldavad naturaalsel kujul neile väga kasulikku lubiollust. Uute zootehniliste võtete fanaatilise pooldajana ning innustajana laskis Taibuste tuua mere äärest kümme-kond isekallutajakoormat teokarpidega segatud meremuda supelbasseini poriolustiku parandamiseks. Niiviisi loodigi täiuslikud, kõikide aegade ainulaadsemad pekonisigade pidamise võimalused.

Ma ei tea ütelda, kas Taibuste ka unistas ajast, mil sovhoosi sigalad jõuavad tema erasigala tase-mele, aga oma jõudeminutitel armastas ta sigalas viibida ja sigade suplemislõbu pealt vaadata. Isiklikke mugavusi silmas pidades laskis ta aia-äärse tee ja poriaugu ääred asfaldiga üle tõmata, nõnda-ütelda prooviks, et kuidas tunduks, kui ka sovhoosi sealautade õued asfaltkatte saaksid. Võidakse kahelda ja küsida, miks ta niisu-

guse sigalaga jändas? Näete aga, et Taibuste sugugi aina kasusid taga ei ajanud, vaid tegi tööd huvist asja vastu. See oli tema looming.

Nõnda juhtis Taibuste sealihatootmise graafiku täitmist tõusvas tempos. See on väga tähtis. Selle tõttu sai temast üsna lühikese aja vältel Vägeva süsteemi eesrindlikum inimene. Hakkasid ringi liikuma jutud, et teda kavatsetakse varsti suurema koha peale üle viia.

Miks ka mitte! Kaunis koostöös elastselt painduva raamatupidajaga valmisid niisugused aruanded ja bilansid, et lust lugeda. Plaanid ja toodang seisid paberil ütlemata kaunis kooskõlas. Paber ei ole vähearenenud Maara, kes võõraid põrsaid omaks ei võta. Ajalugu ei tunne juhust, kus sulg ja sullepea oleksid mõnele kirjutajale vastupanu avaldanud. Aruannete ja bilansside auks peab aga ütleva, et nad ei nõua endi juurde otsest seletust, kuidas plaanid täideti. Säärast küsimust ei saa olla, sest plaanitajate isiklikku initsiatiivi ei tohi alla suruda. Kui on saavutusi, siis on ka väikesed vead lubatud. Vead kuuluvad asja juurde. Mida sa, kriitikast järeldusi tegev inimene, muidu parandad, mille vastu võitlemiseks jõu koondad? Jah, hobune eksib neljal jalal — asi see siis Taibustel vahetevahel kahel jalakesel veidi vääratada?!

Jaan Jaani poja suu ja Margareeta sullevarre kaudu levis Taibuste kuulsus kaugele üle seakasvatussovhoosi piiride. Nõupidamistel, aktiividel ja kolleegiumidel, kus Vägev oma tööalase positsiooni tõttu peaosa etendas, tuli tal kõnedega esineda. Sellest ei olnud viga. Vägeval oli oma osa pealuu sisse kulunud. Ta võis just niipalju

kõnelda, kui koosoleku kodukord ette nägi. Ja jõudis alati kõik ära ütelda. Keegi ei või kõnelejatelt nõuda, et nad esinemiste eel oma jutu faktilise materjaliga tutvuksid. Selle töö eest saavad palka statistikud. Kõnelejad vaatavad arve ja protsente seni, kuni on sõna selge ja võib tulla joru julge. Taibustel olid paberid üle süsteemi kõige paremini korras. Selle eest oli tal täiesti ära teenitult tuusik esimene kord positiivsetesse faktidesse, teine kord nende ritta, kellelt on õppida, ja kolmas kord saatis Vägev juba oma süsteemi sealihatootjad Taibuste juurde kogemusi omandama. Ta sattus hoogu ja lubas Taibuste kogemuste põhjalikumaks analüüsimiseks ning ülistamiseks korraldada kohapeal koguni sessiooni ja kohale kutsuda eriala spetsialistid.

Nõnda ujus Taibuste Vägeva laia turja varjus vabalt ja lustakalt nagu angerjas Läänemeres. Ta kosus ja võttis kaalu juurde. Tema tagasihoidlik, kõigi mõnusustega kaheksatoaline (palga kõrvalt näpistatud) majaputka, vanade päevade rahusadam, sai valmis. Taibuste ehitas tiigi, planeeris aeda ja mesilat, rajas kiviktaimla ja purskkaevu, hankis ehisaia kaunistuseks skulptuure. Vägev koos imekauni Margareetaga austas majapühitsemispidu oma osavõtuga.

— — —

Taibuste rikkalike kogemuste ülistamise teaduslik sessioon tuli aga ajutiselt edasi lükata. Ühel muutliku pilvitusega päeval said alguse üllatavad, kellele oodatud ja kellele ootamatud sündmused. Kurat ise koos kannupoistega hakkas Vägeva juhtivat tööd segama.

See hommik oli niisugune nagu kõik esimeste palukate aegsed hommikud: udu langes maha, nähtavus ainult oma nina ette; rahvas talitas udust ja hämarusest hoolimata oma toimetusi; põldudelgi undasid iga sorti masinad, pekstes vilja ja kündes ning randaalides kesa.

Seatalitaja Liisa toimetas sel hommikul oma harilikke talitamisi, kui lauta tuli niisugune mittemidagiütlev, mitte millegagi eriti silmapaistev mees ja tahtis saada — kogemusi. Seesinane tahtja ei olnud esimene omataoline. Siin oli neid see- ja teistsuguseid nähtud. Liisa oli harjunud asjast omamoodi aru saama. Ta tahtis tüütusest kiiremini vabaneda ja teatas napi sõnaga, et temalt ei ole oodata ei pörsast ega pörsasööta. Niisugused asjad klaaritagu peremehega. Pere-mees saab selle eest palka, et teab — mida, mis hinna eest ja kellele anda. Praegusel kellaajal «kuntur» ei tööta ja peremees magab.

«Ei taha pörsast ega sööta ka!»

«Või niiviisi,» kahtles Liisa väga. Ta teadis, et ilmas oli ausus ikkagi olemas. Tarkus ka. Järsku jõuavad tagaselja ja pörandaaluseid teid pidi nende juurdegi. «Kunturis» on Mihkel ees ja sealt sisse ei lasta.

«Sa õpeta mind sigu söötma!»

«Nüüd narrib!» mõtles Liisa solvudes ja tõmbus nagu tigu tuppe.

«Palun siiralt!»

Liisa oli neid inimesi, kes ajalehtedest pealkirju ja tagumist kuulutuste külge loevad. Artikleid mitte. Et lehed nende sovhoosi kiitsid, arvas ta, et kõik muu lehes on samuti valskus.

Sõna «siiras» oli ka temale tähenduselt täiesti tundmatu.

«Tooge mulle korraldus, et ma võin teile oma ametisaladused välja anda,» kähvas ta võimalikult kõrgilt ega hakanud südant puistama ühtegi.

Tüütu võõras ei läinud minema, vaid vahtis pealt, kuidas Liisa sigu söötis. Võõra juuresolekul oli pisut piinlik leivapätse künasse poolitada. Ta võttis igaks juhuks kaerahelbeid ja tõi ka ratsioonis ettenähtud hekseldatud sööta — hobusesõnnikut. Liisa oli oma soliidisel laudas töötamise perioodil küllalt näinud igasuguseid võhikuid ning tal oli kogemustetahtjate kohta omamoodi arvamine kujunenud. Hekseldatud ristikhein ja hobusesõnnik on ühteviisi rohekad — mis võõras taipab! Sead on muidugi targemad. Nad loobivad pabulad viu ja vops! künast välja. Peaasi aga et leib saab peidetud.

Kui Taibustele ette kanti, et lauta on tunginud kahtlane element, helistas ta kohe peavalitsusse ja sai teada, et kogemuste otsimine ei toimu Vägeva liinis. See teade tegi meie eesrindliku seakasvataja rahutuks. Ta käskis igaks juhuks aruanded, tootmisnõupidamiste protokollid ja näitajate graafikud välja panna.

«Kelle ta ütleb enda olevat?» uuris Taibuste Liisalt.

See urahtas: «Mina temalt nime ei mallanud küsida!»

«Sooh! See on valvsuse kaotamine! Missugune majapidamine teda läheta?»

Liisa sai pahaseks:

«Mina pole teil kaadriosakond, et ankeeti ja

elulugu küsin. Teid on siin kultureeritud rahvast. Kas mina pean teile palka teenima? Seda ma ütlen aga küll, et päris loll mees ta ei ole ja põrsaste vahel oskas ka vahet teha.»

«Mis ta vaatas?» küsis Taibuste kärsitult.

«Ma ju ütlesin, et kogemusi. Sai talle üteldud, et meie siin laudas ei tea niisugust asja. See on kultureeri asi. Siin on neli tuba rahvast täis ja kogemusi nii et las aga olla. Muud nägi ta oma silmagal!»

Taibuste oli kahevahel. Laseks kogemusteotsija lihtsalt soovhoosist välja visata, aga ehk on eluga otsesest kontakti otsiv kirjanik? Kavatses kirjutada kaasaegse positiivse kangelasega romaani?

Taibuste võttis direktorliku poosi ja istus kabinetis ootele. Kogemusteotsija ei ilmunud hommikueineks ega tulnud lõunaks. Pealelõunakohvi ajal kanti Taibustele ette, et võõras ei hoolinud kiitusest, mis Taibuste kohta Margareeta kaudu üldteatavaks oli saanud, vaid tarvitas koguni ebasobivaid, autoriteeti riivavaid väljendusi. Ta ei läinud ära, vaid tohlas igal pool, nagu saaks ta selle eest palka. Mihkel Mihkli pojalt olid küll terasest närvid ja kompassi orienteerumisvõime; aga see ei aidanud, kui külje alla oli pugunud soovhoosi sigadele eluvõõrast liinist läheneja. Üks konfliktituse teooria purustamise tagajärjel tekkinud konflikte, millega kuulsad teooriapurustajad ise veel valupäevi näevad.

Nad kohtusid õhtu eel vahtrapuiestee sügise värvide kakofoonia taustal. Sealsamas oli võimas maisipõld, mis tagamail tagasihoidlikumaks ja kümnenadal hektaril kiduraks jäi.

Kogemusteotsija tuligi kiduralt maisimaalt, tun-

dis Taibustes nagu lõhnast direktori ja küsis ilma pikema sissejuhatusega:

«Millega teil neid sigu õieti söödetakse?»

«See — et kuidas? Kas te mõtlete üldiselt?»

«Mitte üldiselt, vaid seal, nendes sigalates?»

Taibuste vastas targalt:

«Sellega võite põhjalikult tutvuda zootehniku poolt koostatud, tootmisnõupidamistel läbiarutatud ja lõpuks minu poolt peavalitsuse juhataja juhenditel kinnitatud ratsioonidest. Ratsioonid on laudagraafikus nähtaval kohal, iga seasöötjani viidud. Ainult niisugune organisatsioon tagab rütmilise edu!»

«Sooh? Ega te ei tea, mis rütmis kaerahelbed, leib ja hobusesõnnik seakünadesse said?»

Taibuste kokkus, siis vihastas ja lõpuks karjatas:

«Hobusesõnnik? Te ütlete hobusesõnnik? Skandaal, sigadus! Me ujume söödakülluses ega saa aru, mis see tähendab. Meil on õlikooke, kombikormi, jahu — kõike, mida vaja. Ma ei hakka uurima, kuidas hobusesõnnik seakünasse sattus. Mulle aitab teie kui autoriteetse isiku tõendusest. Kohe asun seatalitajate kaadri puhastamisele,» jätkas oraator kõrgeleennuliselt ja lõpetas paatosega: «Me täidame plaani, pingeliselt vigade ja puuduste vastu võideldes ning vigu juba eos avastades ja parandades. See on edu saavutamise kindel pant.»

Kogemusteotsija kissitas silmi ja küsis jonnakalt:

«Aga leib ja kaerahelbed?»

«Noh, seltsimees! Dissertatsiooni sel teemal juba ei kirjuta! Võtan aspekti, selgitan välja ja

teen järeldused — sedapsi, ja see on kõik, mis ma praegu teile võin ütelda. Töö meie sigalates kulgeb kindla korra järgi, see on esimene kogemus, mis te meilt saate.»

«Mul on veel üks küsimus.»

«Palun lahkelt, kas või kümme küsimust!»

«Täna, kasutan teie lahkust. Teil on praegu sigalas üks poeginud emis Maara, aruannete järgi kaheksateistkümme pörsast toonud. Pörsad on kolm nädalat tagasi koostatud poegimisakti järgi aga nädala, kahe ja kolme nädala vanused. Kuidas teie Maara poegib, kas kolmes voores, kuue pörsa kaupa nädalas?»

«Mis te keerutate! Aktis ei seisa midagi niisugust!»

«Üks moment! Aktis muidugi ei seisa, aga tegelikkuses. Ja seoses selle küsimusega kohe teine, sellest sõltuv. Siis on teil hea koos vastata. Te müüsite lihakombinaadile tonni liha, aga kümne peekoni kohta tuli neliteist pead ja viiskümme kuus jalga. Mis imeliku kahe pea ja kaheksajalgse peekonisordi te olete välja aretanud? Miks te küünalt vaka all hoiate ja oma süldikraami tootmise leiutust laiale maailmale teatavaks ei tee?»

«Kuulge, mees, mis te endale lubate!» Taibuste ärritus. «Kes teile need arvud andis? Minu teada arvestatakse sealihatoodangut tonnides ja sortides. Ükski hull kurat ei loe päidikuid. See veel puuduks! Kuhu jääb siis koosseisude koondamine, kui teie ka päidikutelugeja ametikohta nõuate. Teie ei suuda minu süsteemi töökompleksi tungida ja teete siin asjata paanikat!»

Kogemusteotsija seisis õelalt vihasena Taibuste ees. Tema harkis jalu poos ja käte küünarnukki-

deni taskushoidmine ei olnud Taibustele meeltmööda. Niisugune ei ole tüüpiline kogemusteotsija. Tüüpiline alustaks direktorist ja lõpetaks sigadega. Mittetüüpiline peab nähtavasti sigu direktorist tähtsamaks. Taibustel puudusid mitte-tüüpiliste jaoks kogemused. Seisukorra üle peremeheks jäädes tegi Mihkel Mihkli poeg külalisele ettepaneku tema enda saatel veel kord majapidamist õigetest lähtepunktidest vaadata, et oleks võimalik suurt ja kogemusi üldistavat maalingut saada.

«Ma juba vaatasin! Kõik on selgel!»

«Te vaatate seda, millest teil kasu ei ole!»

«Kas teil on siin kahesugused kogemused?» imestas tüütu norivalt. Ühed kogemused on kasulikud, teised mitte? Kas hekitagune asfalteeritud mudaravila kuulub esimeste või teiste kogemuste hulka?»

Taibuste naeratas ja ütles üleolevalt:

«Noh, teate, see on minu isiklik kapriis. Tahan uurida, kuidas üks tuleviku sigala miniatuuris välja näeb. See on minu nii-ütelda teaduslik uurimine sigadepidamise valdkonnas . . .»

«Aga tagajärjed? Kas teie mudaravilas püherdamine annab sealihale küüslaugu maitse juurde? Kuidas niisugune eksperimenditamine omahinnale mõjub? Kas alandab või ülendab?»

Peremehele ei meeldinud ükski esitatud küsimustest ja ta otsustas küsimustele vastamata jätta. Mihklile selgus, et basseini ehitamine oli olnud läbikaalumata tegu. Seda polnud võimalik soovimatute silmade eest varjata. Oota nüüd tagajärgi ja vasta ning seleta! Tema aju töötasid pingeliselt kõne teema muutmise kallal.

Võõras ei oodanudki vastust. Ta kõneles ise:

«Pardon . . .» (Milline lääne kultuuri ees lipitsev väljend! Sellest saaks kinni hakata. See juba näitab, kellega tegemist on!) «Mul oleks teie teadusliku uurimise juurde täiendus. Mudaravila otsa oleks vaja ehitada suitsusaun, kus sigu iga päev suitsutada. Nõndaviisi võiksite uut laadi suitsuliha tootmisele maailmas aluse panna.» Seda öeldes puhkes suitsuliha tootmise ratsionaliseerija nagu sarviline vanakurat ise õelalt, kogu hingest naerma.

Taibuste tõstis solvunult häält:

«No kuulge!»

Olukord oli jõudnud nii kaugemale, et Taibuste kuues meel teravnes ja haistis vastases oma klassi kõige vihasemat vaenlast, kel puudus algelinegi taktitunne, rääkimata üldiselt käibel olevate, sõbralikult vigadele vihjamise meetodite kasutamisest, mida praktiseeris näiteks Vägeva süsteem.

Nende jutuajamine võttis kohe alguses tormilise tooni ja Taibuste tegi tema juures üldiselt väga harva esineva vea — unustas kogemusteotsija ametinime pärimise. Pika jutu järel oli piinlik küsida. Selge ei olnud ka, kas ta tahtis kogemusi endale või vahetalitajana teistele edasiandmiseks. Taibustel jäi mulje, et tegemist on ikkagi ülemusega, sellepärast püüdis ta ennast kaitstes viisakaks jääda. Seal purustas võõras ise oma inkognito.

«Minu püüdsite haneks, mees! Mina tulen ärrääkimata suure tuhinaga naaberkolhoosi zootehnikuks. Mis mul siin viga töötada, mõtlen, niisugune rikkalik kogemustekogu otse külje all. Nüüd

aga — tuleb välja, et algusest lõpuni petmine . . . Niisuguseid kogemusi ei võta! Sülitan peale!»

«Ah, teie olete seal nende,» Taibuste näitas pöidlaga kolhoosi suunas, «uus zootehnik . . .» ja muutis silmapilk poosi ning tooni.

«Nende zootehnik! Tulin kolhoosi komsomoli lähetuskirjaga.»

«Või komsomoli lähetuskirjaga paanikat tegema,» vihastas Taibuste. «Ükskõik, ükskõik, aga juttudega, soovitan teile, vaadake ette. Kus on faktid, et petmine? Ütelge, kus on?»

Poiss tõmbas taskust ajalehe, kus oli Margareeta uus pikk artikkel ära trükitud.

«Üks juhm kirjutab siin pool lehte täis . . .»

Toon, millega teine kõneles, salvas Taibustet. Ta küsis irooniliselt:

«Kas te ei karda liiga suurt suutäit hammustada? Vanasõna ütleb, et suur tükk ajab suu lõhki?»

Kogemusteotsija aga lähenes ähvardades Taibustele.

«Mina juba petiste suurust ei karda. Ma tahan näha, kust ta võttis, kes talle andis õiguse karjuda, et siin on, mida vaadata. Mina raiskan aega ja sõidan siia, ning mis ma sain? Paberliku plaani täitmise õppetunni. Üks tonn sealihha müüakse kaks korda edasi-tagasi. Tuhanded rublad ja tonnid kasvavad fiktiivselt, aga liha pole! Leivaga söödate sigu, maailma teisest otsast toote jõu- sööta! Mis see kõik maksma läheb? Kuulge, mees! Kas te olete kunagi tundnud, et peopesad sügelevad ja sõrmed tõmbuvad iseenesest rusikasse ning käsi tõuseb parajasse lajatamise kõrgusesse? Haaraks teid praegu kinni, keeraks baasi ja fas-

saadi vastamisi ning kastaks paar korda sinna mudaravilasse . . .»

«Ma palun teid, jääge viisakaks! Kritiseerige! Kriitika on lubatud . . .» hüüatas Taibuste ja tegi paar taganemissammu, nagu kartes, et teine oma ähvarduse teostab. Ta manitses eemalt: «Tule-tage meelde, kes teid koolitas, kes tingimused loob ja toidab? Kes on leivaisa?»

Tuuleiil liigutas punakaskollaseid vahtrapuid. Mõned kirjumad lehed pudenesid okstelt ja liuglesid sujuvalt kaari võttes elulises konfliktis olivate vahele. Mehed ei märganud lehtede languse mängu.

«Ise! Oma pea ja tööga. Hällis ei kiigu ja lutti ei imel!» Noormees osutas otsa ette: «See pole mul kaalikas ega kapsapea.»

Kaks südant, kaks ellusuhtumist olid väga valusalt kokku põrganud.

Taibuste ei suutnud pageda, veel vähem ennast mõjuvalt kaitsta, kui noored sitked kämblad ta esimese puudutamiseга nokauti löid. Alles maas lamades vallandusid lüüasaanu keelepaelad:

«Appil! Kuulajad-nägijad! Appil!» karjatas sealihatootmise vägilane. Ta arvas, et nüüd tuleb joostes kogu sovhoosi pere, kes rusikaga, kes sõnarelvaga, ja üks lihtne naaberkolhoosi zootehnik — mis ta kuradi nimi oligi — tehakse tükaks. Kas ta oli oma rahvale halb olnud? Tema südameheaduse viljastavais tingimustes said kõik, kellel pea jagas, elada.

Oli kuuljaid ja oli nägijaid. Esimesed teesklesid mittekuulmist ja teised keerasid selja, nagu poleks näinudki. Seal on sulle siis selle kurja maailma tänu!

Vastane lükkas Taibustet põlastavalt jalaga:

«Tõuske ja ärge vigurdage!»

Taibuste oligi käbekähu jalul ja vastase kalal, sest kus nõu osutub jõuetuks, peab aitama jõud. Kakluseks asi ei läinud. Zootehnik hüppas üle kraavi teisele põlluservale. Taibustel oleks tulnud joosta ja hoogu võtta, aga tema ärritatud väarikus oli selleks võimetu.

«Ma võtan teid vastutusele!» hüüatas Mihkel, rusikas vinnas.

«Teie mind?»

«Teid, teid, teid! Autoriteedi haavamise eest, mustamise eest.»

«Teie võite teha, aga mina ei tohi sellest kõnelda?»

Hallid pilved anastasid päikese. Zootehnik istus mootorrattale, vajutas gaasi ja kadus vahtra-puiestee kääru.

«Kuhu ta küll läks?» mõtiskles Taibuste.

Seal kaugemal oli maantee, mida mööda sai nii linna kui laande. Linna — see tähendab kellegi juurde kaebama; laande — kodukolhoosi, mis oli hädaohutum. Taibustel oli pikk elu elatud, peotäis ja teine revidente, lojaalseid ja iga kanti norijaidki nähtud. Vastavalt mõjuvõimule ja aukraadile tegid revidendid keskmist või kurja häält. Kogemusteotsijad harilikult ainult tänasid. Naaberkolhoosi zootehnikud püsisid paslikult wait. Rekord hüpata ja vanemate inimeste elutöö lõhkuda — Taibuste ei mõista, milleks see hea võib olla?! Kõik, mis tehtud sai, sündis ikkagi plaanitaimise huvides. Ta ei tundnud end süüdlasena, vaid solvatuna.

Elu toob üsna tihti ka süütutele teenimatuid kannatusi.

Vettinud, sügisene taevas laskus madalamale ja madalamale ning neelatas alla õhtust järelejäänud tihke videviku . . . Taibustet piiras trööstitu sügisene öö. Oma suures hingehädas helistas ta Vägevale. Tulgu mis tuleb, olgu supp ükskõik kui vürtsitatud ja kuum. Jahtunult on seda igati tervisele hädaohutum süüa. Taibuste asus, piltlikult kõneldes, profülaktiliselt suppi jahutama.

«Ma olen sulle ütelnud, et teed, mis sa teed, aga jää seaduste piiridesse, nõnda et kusagilt ei saa külge hakata. Mina olen printsiipiaalne inimene. Vigade kinnimätsimist minu juures ette ei tule,» põristas Vägev telefonitraadi teisest otsast.

«Jumal ise hoidku! Kas minusugune inimene teeb midagi, mis seadusega keelatud on?! Tõendid, õiendid, arved, saatelehed — kõik on tipp-toppl!»

«Mis sa siis ärritud?»

«Ta ütles, et üks asi olevat paber ja teine tegelikkus . . .»

«Kes see «ta» on? Ma küsin, kes see «ta» on? Vasta!»

Vägeva hääl oli niivõrd karmilt ähvardav, et Taibuste ei saanud enam istuda, vaid lõi heast meelest keksu. Saaks ometi niiviisi teha, et seda zootehnikut pisut pigistaks. Margareeta võiks tast följetoni teha.

«Kui sa oled kõik minu direktiivid täitnud,» jätkas Vägev tooni võrra tasemalt, «siis ei ole kahtlust, et sul on kord majas. Eks me vaatal Ärakirjad on siin, minu ees kaustas. Kui oled

endale vabaduse võtnud minu korraldusi moonutada, siis on see halb üksnes sinule. Aga noh — ma tulen ise igaks juhuks nii nädala pärast või hiljem, kui aega saan, vaatama. Praegu kohe ei ole põhjust, sest minuni ei ole veel sinu kohta ühtki ametlikku signaali jõudnud . . .»

Tundes, et Vägeva lai turi on suuteline teda ainult naaberkolhoosist ähvardava tuule eest kaitsma, tundis Taibuste end siiski häirituna. Ettenägeliku inimesena muutis ta nelja tonni loomajahu müümise suulise korralduse, andes uue, kirjaliku, et jahu tuleb lautade vahel ära jaotada. Sealsamas kohustas ta seatalitajaid karistuse ähvardusel ratsioonidest kinni pidama. See korraldus tekitas sovhoosi lautades ja kioskis segaduse. Sigalates ei olnud jahu panipaika. Leivaga harjunud pörsad ei söönud jahu. Liisa sai jällegi oma lõugu lõksutada ja soovitas seajahust leiba küpsetada, kui peened pörsad jahusööki ei himusta. Kõigele krooniks tuli kioskipidaja oma hädaga. Mis tellitud leivaga teha? Kombinaat saatis vana harjumuse kohaselt kõik muljutud ja riknenud leivad sovhoosi kioskisse. Sead olid rahul, aga inimesed juba leivapuru ei osta. Aktile sai alla kirjutatud, et leib on hea.

«Mis te minult küsite? Teie peate kioskit! Ise vastutage!» vihastas Taibuste.

«Varem te ostsite! Kui mõtlesite lõpetada, oli vaja ette hoiatada!»

«Mina ostsin?» Taibuste jõllitas silmad peast välja. «Kas mina olen ükski kord teie juures käinud leiba ostmas? Kes on mind näinud kioskit kas või poole leivapätsiga tulemas? Tooge te mulle üks niisugune tunnistaja!»

«Miks te pimesikku mängite? Kõik teavad, teie ise ka . . .»

«Aga kas te saate dokumentaalselt tõestada? Muu ei loe!»

«No mina juba ei hakka teie naha päästmiseks kahju kannatama. Ma lähen ja kaeban.»

Taibuste kujutas ette, kui palju üks lisakaebus võiks tüli kaasa tuua. See on umbes nii, et kui söed juba hõõguvad — viska veel õli tulle. Ta tegi südame enda suhtes külmaks ja küsis müüjalt:

«Kui palju see teie leib maksab?»

Kioskipidaja nimetas hinna. Taibuste kergendas paratamatusele alistudes tengelpunga.

«Nüüd te olete hoiatatud! Teist korda minult enam välja ei pressita.»

Raha väljaandmine mõjus Taibuste närvidele. Mis parata! See ei ole ainuüksi tema viga. Süüdi on need, kes raha kui niisuguse ajale ja inimestele nuhtluseks välja mõtlesid. Mihkli süda lõhkes valust, taibates, et ka erasigala päevad on loetud. Antud olukorras ei olnud midagi parata. Erasigala ei ela õhust ja heast sõnast. Toidu hankimisega tekkisid ootamatud raskused. Laomees täitis tõlplaslikult peremehe kirjaliku käsu ja vedas kõik jahu sovhoosi sigalatesse. Teine kirjalik käsk käis kartulite, lõssi ja kombineeritud sööda rangelt dokumentide alusel väljaandmise kohta. Laomees täitis nagu suur tola ka selle käsu. Teadagi, et niisuguses vastastikuse mittemõistmise olukorras muutus kahe sigala koos eksisteerimine võimatuks.

Mis vahepeal Taibuste vastase leeris toimus, ei ole teada. Midagi seal igatahes toimus. Vastavad

aja märgid olid olemas. Sekretär-masinakirjutaja, kes tavaliselt materjalidelao vahet jooksis ja nõudelehti edasi-tagasi vormistas, pani järsku ülekulutatud kütteõli dokumendid lihtsalt Taibuste lauale, et tee ise nendega, mis sa tahad. Laudas veristati noori peekoneid ja maks võeti arvele ega toodud enam peremehele, kuigi oli teada, et peremees praetud maksa üle kõige armastas. Harimatu rääkimisaparatuuriga Liisa aga levitas üsna avalikult usundlikke igandeid: jumal pidi tõesti olemas olema. Liisa oli ta enda kinnituste kohaselt seitse pühapäeva järjest palunud, et jumal, kui sa olemas oled, siis päästa meid Mihklist! Nüüd käis nurjatu naine majast majja ja otsis eelmise aasta näärist ülejäänud küünlaid. Ta, vaimne lombak, lubas küünlad sealauda uksele katkust pääsemise tänutäheks põlema panna, küsimata, mis tuleohutustehnika reeglid selle kohta ütlevad.

Taibukas Mihkel Mihkli poeg ei jõudnud korra loomiseks ja autoriteedi õõnestajate vastu veel midagi ette võtta, kui Vägev ühel varahommikul teatas, et ta tuleb. Tähendab, ametlik signaal oli päral. Maldamata kabinetis istuda ja ülemust oodata, läks Taibuste tulijale teeristile vastu.

Auto, autojuht ja Vägev, viimane porisest teest ja varajasest tõusmisest morn, tuututasid Taibustest mööda. Ärev ootaja vehkis kätega ja lidus, nii kuidas jalad võtsid, autole järele.

Nende kohtumine ei olnud leige ega ka tormakas. Vägev käis põllul ja lautades, kõneles igal pool paar sõna inimestega. Taibuste tatsas truualamlikult ülemuse kannul, kuni nad lõpuks kahekesi jäid — erasigala taha ristikheinavälja

äärde, kus langes seemneheinarõugud haledalt ja vihma käest päästmist anuvalt külitasi. Ühe rõugu oli Taibuste oma notsudele aluspanuks ära tarvitanud. Mis sest siis ikka. Rõuke oli palju. Hea ligidalt võtta. Orgaanilise väetise tootmine on ju ka rahvamajanduse plaani täitmise seisukohast võttes väga suure tähtsusega asi.

«Vead, mis sinu peale esitatud kaebuses esile toodi, on olemas. Kriitika vastab tõsioludele ja on õige,» konstateeris Vägev rangelt.

«Võtan vead omaks ja kritiseerin end kõigi vigade pärast eneskriitika kogu teravuse ja printsiipaalsusega,» vastas Taibuste.

«See on õige asjasse suhtumine!»

«Kas siis minusugune inimene kunagi valesti suhtub? Teen järeldused, töötan välja üksikasjalise plaani. Kui vaja, võib seinale panna isegi graafiku edasise töö parandamise kohta.»

«See kõik on õige ja hea, aga kriitikast täieliku järelduse tegemiseks pead sa, arvan mina, töökohta vahetama . . .»

Mihkel Mihkli poeg kahvatas:

«Kas ei võiks niiviisi, et ma ise annan lahkumispalve. Ütleme kas või tervislikel põhjustel. Süda on mul ammu haige,» anus ta alandlikult.

«Misjaoks? Ma viin sind töö huvides uuele kohale. Sul on õigus seaduslikus korras ületoomise raha saada, staaž säilib. Vead olid, vigu tunnistad, järeldused lubad teha — sellega on vanadel asjadel lõpp peal. Mul on just vakantne koht silmapiiril. Meie süsteemi toodi üle üks teadusliku uurimise asutus . . .»

«Kas majandusjuhatajaks?» uuris Taibuste.

«Sinu kogemustega? Ma mõtlen, et vanemaks teaduslikuks töötajaks.»

«Tulen toime! Tulen toime!» tänas Taibuste.

Peajoontes kokku leppinud, käskis Jaan Jaani poeg Mihklil kohemaid ja kärmesti ankeedid täita, päevapildiga varustada ja oma käega eluloo kirjutada. Ta rõhutas, et operatiivsus on tema tööstiil ning komme. Kogemus muidugi ka, sest altpoolt tulevale kriitikale peab varmalt reageerima. Veel enne kui ta päris üles jõuab ja sealt juba kurja hooga lajatab. Niisugust asja Vägev mitte kuidagi ei tahtnud.

Taibuste naeris nagu võidumees, kui kuulis, milles asi seisis. Tema enesetunne tegi täispöörde. Seesamune zootehnik, kel pole revideerimise ja akti koostamise õigust, oli lähetanud ajalehetoimetusse kirja. Ta ei julgenud isegi kaevata, vaid nõudis, et Margareeta tuleks viibimata vaatama neid kogemusi, mida ta levitab. Kutsel oli küll Liisa kaasautorlus, aga mis see Margareeta silmis luges. Sõita ta ei mõelnudki. Selle asemel võttis Vägev ise reisi ette. Nad olid mõlemad Margareetaga küll oma jõus ja võimus kindlad, aga ettevaatus on siiski kõige peale vaatamata iga tarkuse esivanem.

Niikaua kui Taibuste oma kabinetis kirjutas ja Vägev suure revideerimistöo järel vähekeese keha kinnitas, algas väljas keskuse hoone ümber midagi umbes piduliku demonstratsiooni taolist. Kontori ette ilmus terve rongkäik, Liisa kõige ees. Vägev oli veendunud, et nad avaldavad temale tänu ning kiitust. Aga ei sinnapoollegi!

«Me nõuame . . .» teatati vägevas kooris.

«Seltsimehed,» alustas Jaan Jaani poeg kohe ise kõnet. «Meil on suurtele saavutustele vaatamata mõningaid tõsiseid puudusi . . .» Edasi rääkida ei lastudki. «Mida te tahate?» küsis ta ärritunult.

Vastus tuli ennekuulmatu:

«Ajage bassein kohe kinni ja lõhkuge ise erasigala maha. Kõik kivid kandke poolelioleva soovhoosi sigala juurde. Tsement ja ahjukivid makske kinni!»

«Kes te niisugused olete?» vihastas Vägev.

«Kommunismiehitajad . . .»

«Mina samuti,» õiendas Vägev pisut aupaklikumalt ja hakkas laduma lubadusi, mille andmine tema käes kähku käis: «Ma võtan õigustatud nõudmised arvesse . . . Ma saadan buldooseri . . . Ma eraldan autotranspordi . . . Ma suunan vastavad reservid . . .»

«Meie ei luba!»

«Mina . . . Mina . . . Mina . . .» püüdis Vägev oma tööstiili ja kombesid säilitada. Ta tahtis ütelda, et tema keelab kisa, ja et tema ise käsib vaikida. Aga võtab keelust üleastujad ja sõnakuulmatud rangelt vastutusele ka.

«Sina . . . Ja sina ka . . .» kostis kaja tagasi.

Vägev ja Taibuste arvasid kumbki omaette, et kõik on kuri uni. Kui maanteelt tsiklipõrin ligines ja zootehnik Margareetaga kohale jõudis, proovisid kõik kolm küll põgenedes, küll rabeldes painest ärgata.

«Võtke nüüd labidad,» sundis aga Liisa tööriistad kätte.

Kõik kolm keeldusid oma arvates täiesti objektiivsel põhjusel. Nad süüdistasid:

«Meie ajal niisuguse vananenud tehnikaga! —
Eil!»

Liisa aga vibutas sedasama rooska, millega ta
karjas vajaduse puhul korda ning distsipliini
hoidis:

«See on nüüd see kõige uuem ja kaasaegsem,
kui te ei kuula, siis . . .»

1956

Nukker naine kuulatas väriseva südamega üha paisuvat tuisu müha. Säärane lume ja tuule meeletlik rünnak ängistas tema elu veel enam kui sõda. Tal oli tunne, et valge torm matab inimeste tallatud teed, majad ja selle laealuse lavatsigi, kus tema, Mariliis Teder, peale öösist Teravilja-salves töötamist rahutut und magas. Õndsaliku näoga kaasani jumalaema ja neid kahte — üht tervet ning teist poolikut — leivapätsigi ei jää akna alla laudile järele.

Puunikerdustega aken mattus lumme. Maa ja laotuse vahel võimutsesid lumekeerised, üks hüllem kui teine. Võimatu oli aru saada, kust nad tulid, kuhu tormasid. Maailm oli nende meelevaldas. Hanged kasvasid üle tarade ja pistandaedade, perenaised kaevasid päevas kolm korda õueväravaid lumest lahti. Kolhoosi ainuke puugaasikütusega veomasin seisis täistuisatud kastiga külatänaval. Künnihärjapaar vedas aga alt, jõe teiselt kaldalt, reega küttepuid.

Mariliis lesis valulises poolärkvel-olekus. Ta tööst karedaks muutunud käsi silitas kodumaalt kaasatoodud, ešelonides vcidunud atlasstekki. Pehme villaga parkimata lambanahad täitsid lavatsil aluskoti aset. Toal ja asjadel olid Mariliisu silmis ähmased piirjooned. Laetalad ja punasega kirjatud käterätik lavatsi vastas kaasani

jumalaema kuju all nagu hajusid kusagile kaugusesse . . .

Vimmas ja vibalik, kärme käimisega korteriperenaine talitas nagu vaim esiku, tagakambri ja köögipoole vahet. Ta kummardas tugevamate iilingute puhul nurka ikoonide poole ja lõi ümisesedes risti ette. Neilgi, Natalia Petrovna ja tema taadil Sergei Jefimõtšil, oli väga kurb päev. Vanem poeg kirjutab, et sai Moskva all haavata ja viibib nüüd sealpool Uraale haiglas. Natalia Petrovna nuttis. Jefimõtš istus hulga aega sõnatult lõukaäärsel pingil, pilk maas. Kui üles tõusis, siis vandus ropult. Tal oli niisugune mood. Mariliis kartis Jefimõtši, kes oli üleni habemes nagu vanakurat.

Ikoonide all palvetavat ema vaadates meenus Mariliis Volodja armeesse saatmist. Petrovna õnnistas poega. Jefimõtš kallab teeklaasid viina täis. Klaase ei löödud kokku, vaid joodi vaikides tühjaks. Kui Volodja majast väljus, karjatas ema nagu meeletu ja viskus õuevärava ette pikali, pojal väravast väljumist takistades. Sergei Jefimõtš haaras vöölt kantsiku ja ähvardas naist. Mariliisul hakkas sellest ajast alates Jefimõtši vastu südamesse võigas tunne. Terve elu oli hirmus, aga Jefimõtš lausa jube inimene. Taat ise oli suur ja pikk. Seal, kus habe lõppes, algasid kulmupuhmad ja hallid juuksed. Tema silmavaade hiilis kord valuliselt ja siis jälle valvsalt. Suu ümber seisis tardunult karm joon. Jefimõtš askeldas varavalgest poole õõni, midagi tehes, kusagilt tulles, kuhugi minnes. Mariliis ei saanud oma puuduliku keeleoskusega temast aru. Talle tundusid kogu siinse elu üksikasjad suure isikliku

südamevalu kõrval tühistena. Uus korter otsida? Kuhu? Igal pool ühesugune. Ükskõik, kus hääbud. Kõik on nagunii otsas. See sõda ka niisama hea kui kaotatud. Kõik langeb kokku ja tema maetakse ka rusude alla.

Ta oli üksi. Sõda võttis Mariliisult kõik, mille küljes ta kogu südamega rippus: sünnimaa, kodu, omaksed ja mehe. Nad jõudsid siia, Volga kalda äärsesse külla, kuuekesi. Üks leidis abikaasa, teist kutsus ema, kolmas sai sugulaselt kirja. Kõik läksid omaste, sugulaste ja tuttavate juurde, aga tema jäi Jefimõtši lavatsinurka, võõraste inimeste sekka. Mariliis mõtles kibestunult, kuidas ta veel aasta tagasi oli üliõpilane, kes uuris kunstiajalugu. Seal see elu sul siis on, kui lähed vastu kooliõpetajast isa tahtmist Pätsi riigi alustugede õõnestajale ja kukutajale mehele ning pead pruudiloorita, mirdipärjata ja sõrmusteta pulmad! Mariliis ei kahetsenud oma abielu ega soovinud ka olematuks. Just ümberpöörduvalt. See ainulaadne ja kordumatu kiindumus hoidis teda sõjamärulis ja lõputus hirmus pisut inimlikumana. Päästerõngaga laevahukulise lootuse kiir.

Jefimõtši teine üüriline, moldaavlanna Anita, istus Mariliisu kõrval lavatsil. Ta sai oktoobripühade eel kirja, et mees on teadmata kadunud. Moldaavlanna kirjutas. Kas mehe otsimise kirja? Tema käharad, alati pisut sassis juuksed tolknesid nagu varjates silme ees. Suunurgad seisis nagu loodud nutuvines. Mariliis teadis, et Anita peab päevikut. Kunagine ajakirjanik ja üldkõnkevõttes romantiline narriker. Aga lavatsikaaslasena hea inimene.

Anno 1942 ja peened, peened kirjaread . . .

«Kas sa mäletad, kuidas see mees, tele brigadir, seesama, kes invaliidina sõjast tagasi tuli, eile ütles?» küsis moldaavlanna järsku Mariliisult. Ta kõneles pehmekõlalises, ukrainapäraselt hääldatud vene keeles.

Mariliis ei suutnud vastata. Akna taga huilgas tugev iiling. Laealune lõi tuulest elevile. Moldaavlanale näis vist, et küsimus polnud selge, ja ta täpsustas:

«See oli niiviisi, et Venemaad ja vene vaimu, või Nõukogudemaad ja nõukogude vaimu ei suudeta eales võita?»

«Milline totter küsimus,» mõtles Mariliis. Ta keeras selja ega vastanud.

Anita näris mõne sekundi pliiatslotsa ja jätkas nagu endaga kõneldes: «Jah, oli ikka, et nõukogude vaim . . . Aga ta oleks võinud ütelda, et õiguse vaimu ei võideta . . .»

«Ükskõik,» lausus Mariliis kibestunult. Ta peltis lohutamatumalt nutma hakates oma peagi teki alla. Vaim jääb võitmatuks, aga inimesi hukatakse ja langeb nagu loogu! Mis lõbu niisugusest filosoofiast tuntakse?

Tormi vihin tugevnes. Mariliisule kuuldus, et väravapostid rappusid, maja ümbritsev kõrge tara oigas. Natalia Petrovna süütas pühakuju ees õlilambikese ja põlvitas palvetama. Tuleleek väreles. Aken laskis tuult läbi. Kaasani jumalal emal ja teda igavesti kummardavail hommikumaa tarkadel ei olnud tuulest ja tormist sooja ega külma. Naispühaku pead kaunistas kuivanud, karmidest stepililledest pärg. Temast paremal ja vasakul ehtisid seinraamides ja raamita perekonnapildid: Jefimõtš noorena, käsi uljalt puu-

sas, Natalia Petrovna mõrsjakleidis, nende lapsed, sugulased, tuttavad.

Suur vene ahi hõõgas sooja. Laealune muutus umbseks, Mariliis kuivatas käeseljaga pisarad ja püüdis magama jääda.

Moldaavlanna peitis päeviku padja alla, külitades Mariliisu kõrvale. Tal olid jalas tolknevad vatipüksid, vatikuub üle pea tõmmatud. Evakueeritute abistamise fondist saadud riided. Mariliisule anti vildid, suured kui seitsmepenikoormasaapad. Väiksemaid ei olnud.

Und andis oodata. Ta mõtles end suigutades, et kaob ka ilus mälestus ja suur armastus. Nüüd on tormid ja elulaev hukkub marudes. Kas hukkub? Kas tõesti hukkub? Tuule hulin saagis nagu lootused läbi. Mariliis pigistas sõrmed ümber laia kuldse käevõru. See oli kõik, mis teda armastatuga veel sidus. Pihkvas pommitati ešelon, millega ta evakueerus, puruks. Linn leegitses tulekahjude lõõmas. Ema poolt kaasaantud pampusid ei saanud päästa. Mariliis ise kaotas närvid. Tal võib-olla poleks tekkigi olnud, kui keegi võõras vene naine ei oleks seda talle poolvägisi kaenla alla toppinud. Käevõru oli perekonna pärand. Tema meheisa töötas viiendate aastate sündmustest osavõtmise pärast sunnitöölisena kullakaevanduses. Metallikamakas, millest Siberi meistrid — ka tsaarivalitsuse poolt asumisele saadetud — omal ajal selle ehte voolisid, oli äti enda leitud. Ta tõi tagasi tulles käevõru memmele kingituseks. Mariliis ei suutnud pisarateta meenutada seda kevadpäeva, mil nad esimest korda mehe-naisena vanemate ees seisid ja memm oma käelt võru võttis ning Mariliisu randmele kinnitas.

«Jää talle alati ustavaks, mis ka ei juhtuks!»
Need meheema tookord naerul sui lausunud sõnad põletasid nüüd südant.

Natalia Petrovna puhastas vana vaagnat, see oli ka raskest kullast. Kollane metall helkis külma läikega. Neil oli hommikul Jefimõtšiga olnud omavaheline nõupidamine. Niipalju kui Mariliis suutis aru saada, kogus küla või kolhoos või Volga parema kalda kolhoosnikud ande tankikolonni ja lennukite ehitamise fondi. Petrovna asetab vaagna puhtale rätikule, tõi ikoonide alt laekakesest hoiukassaraamatu, pani vaagnale ja sidus kompsu. Kas nad mõtlesid nende annetustega sõda päästa?

Eeskoja välisuks avati. Tulijad kolistasid esikus külmunud viiskudega ja ropsisid stepirohust vihakestega rõivaid lumest puhtaks.

Natalia Petrovna tervitas külalisi psalmiga.

Mariliis vaatas lavatsilt alla. Püha jumal — nunnad! Nad põlvitasid, löid risti ette ja puudutasid kaasani jumalaemale kummardades peaga põrandat. Üks nunnadest pomises palveid, teine vaikus ja veeretab helmeid. Nad olid ühe Poola kloostri põgenikke. Hingeakesed püsisid neil külanaiete armuandide varal sees. Mariliisu südant läbib kuum juga. Mis siis saab, kui Sergei Jefimõtš tuleb? Petrovna taat oli maruline jumalasalga. Ning hirmuga vaatas Mariliis seinal jahipüssi kõrval rippuvat kantsikut.

Nunnad kandsid kerjusekotti õlal, saua käes. Nad olid kooljalikult kõhnad. Nende näod olid sügisese kulu värvi, põsed auku vajunud. Rõõrdunud hõlstdid olid niinekoorest nõõriga kokku seotud. Peakottide alt paistsid lund täistuisanud juuksesalgud. Palvet lugeval nunnal kõlkus mi-

dagi koti põhjas, helmestesõrmitsejal näis see üsna tühi olvat.

Petrovna kutsus külalisi puhtale poolele. Nunnad keeldusid, toetudes välisukse ligidale pingiservale. Joodi vaarikavarre-teed. Gruusia oma oli jõuluks otsa lõppenud. Uut polnud saada. Suhkrut ka ei olnud. Natalia Petrovna võttis laudilt pooliku leivapätsi, lõikas kolm paksu viilu ja ulatas nunnadele. Need suudlesid leiba, palvetelugeja harutas kotist rõivapuntrast kolm sametpaela otsas rippuvat risti ning andis vastutasuks. Petrovna mõtiskles, ristid pihus, lõikas mingile otsusele jõudnult ülejäänud kannika pooleks ning lunastas veel kaks risti.

Nunnad kõnelesid poola sõnadega segatud Volga-
maade murdelist vene keelt. Mariliis sai vaid niipalju aru, et pühitsetud naised manitsesid ristimata lapsukeste pärast ja olid valmis kas või kohe ristimistoimingut ette võtma. Petrovna ja Jefimõtsi lapselapsed olid sakramendita. Sergei Jefimõts aga uhkustas sellega. Ta seletas lõbusamatel hetkedel muheldes, kuidas ta naisest võidu sai ja lapselapsed pappide ning vaderite käest päästis. Natalia Petrovna naeratas neil puhkudel nukralt. Ta ei tapelnud eales oma jõleda vanamehega ja suhtus temasse omapärase aupaklikkusega, nagu oleks vanamees mingi eriline headus, mida üksnes Natalia Petrovna taipas.

Nunnade jalge juurde tekkis loik. Lumised hõlstiääred löid toa soojuses sulama. Natalia Petrovna küsitles neid nende endise elu ja kodumaa kohta. Kustunud, kiretuid silmi elustas nõrk läige. Laugudel sätendasid pisarad. Kas kojuigatsuse pisarad? Kas nendelgi oli mingi igatsus

peas? Palvetaja otsis räbalate alt ristilöödud Kristuse kuju. Petrovna põlvitas ja andis jumalapoegadele suud.

Moldaavlanna küünitas pea üle lavatsi ääre. Tema hallikasrohelistes silmades läksid imestusest pärani. Petrovna märkas Anitat ja sosistas midagi nunnadele, käega lae alla osutades. Nunn tõstis seejärel risti moldaavlanmale suudlemiseks.

Anita tegi tõrjuva liigutuse, lausudes vaevalt märgatava mulgega:

«Pole vajal! Mina ju ei usu!» Ta jäi rangeks, aga viisakaks.

«Kummarda jumalapoega, tütreke! Niisugusel raskel ajal peame igale abile mõtlema . . .» manitses ja sundis Petrovna.

Anita raputas energiliselt pead. Ristikuju ligines Mariliisule, kes vastumeelsusest värisedes peagi patja peitis.

«Nad ei ole meie usku,» vabandas Natalla Petrovna.

«Jumal on kogu maailmale ühine,» lausus nunn pisut ülevalt.

«Mis võiks sõjamõllus olla kogu maailmale ühine?» mõtles Mariliis lohutamatuks. «Surma-
saamine. Vaat see on sõjas kogu maailmale ühine. Muud ei midagi.» Ning ta keeras end nuukseid peites atlasstekki, peagi seina poole.

Sel hetkel astus Sergei Jefimõtš käbekärmelt sisse. Mariliis tundis tema jalaasteid ja ukse loopimist, surus kämblad karjatust summutades suule. Ta vabastas silmnäo ja vaatas alla. Jefimõtš tõstis aeglaselt käe ja võttis seinalt piitsa. Nunnad langesid nagu välg ikoonide alla põlvili, otsmikud vastu põrandat. Taat seisis harkis jalu,

väljakutsuvalt vihane. Kas ta lööb? Kas ta tõesti lööb? Midagi niisugust ei juhtunud. Jefimõtš torakas piitsavarre vöö vahele, pahvatades:

«Ah teie, lollikesed, jutlustate ikka veel ühist jumalat?»

«Issand halasta meie peale . . .» pomises palvetav nunn.

«Tühja ta teile halastab! Kas see on jumala arm ja heldus, et teid kodunt tulema kihutati, klooster kõrtsiks ja kirik talliks tehti? Ütelge, kas see on jumala tegu, et inimesed sellesama jumalasõnaga võõrale maale tapma ja rüüstama tulevad? Vastake, te Kristuse libud, või muidu . . .» Jefimõtš pani käe tähendusrikkalt piitsavarrele.

«Issand halasta, Kristus halasta,» võristasid nunnad.

«Halastuse anumisega pole midagi teha! Võta aga sau ja vala kallaletungijale kuidas jõuad. See on ainukene õige viis röövvallutajaid vastu võtta . . .»

Nunnad taganesid ukse suunas, käbekärmelt lahkudes. Natalia Petrovna seisis nagu kuju laua juures, huuled kokku surutud, käsi rusikas.

«Lasksid need Kristuse pordud sisse!» sõimas Jefimõtš.

«Sergei Jefimõtš! Noored neidud kuulevad!» hüüatas Petrovna lavatsile osutades.

«Noh, ja mis siis?» küsis Jefimõtš väljakutsuvalt. «Need on juba mehenaised. Neid loriga ei peta! Ükspäinis niisugused lolliid eidekesed nagu sina lasevad endile mulgu ajudesse mudida!»

Mariliis kuulis, et vanamees kiitis Anitat ja teda ka. See oli uskumatult üllatav, aga süvendas

veelgi meeltesegadust ja nututuju. Lohutust ju polnud. Ei mingit lohutust!

Natalia Petrovna karjatas:

«Sergei Jefimõtš! Sul on kolm poega sõjaväljal. Mõtle nendele! Nunnad tulid jala Poolamaalt. Kuidas nad muidu oleksid suutnud, kui jumal poleks neid aidanud!»

«Kuula loral! Sina tao kas esiots või taguots risti lüües vermesse, see ei aita! Anna lennukeid, saada rindele tanke — siis on peagi teine laul lahtil!» kõneles Jefimõtš vihaselt kantsikut vibutades, sidus piitsa vööle ja võttis varnast köie. «Sa pane leivategu hakkama. Seal kasti põhjas on veel paariks korraks jahu. Leningradist toodi uus evakueeritute voor. Küüdimehed panid teised klubisse maha. Sinna ei saa inimesi jätta, seal on külm ega ole vett. Neist kehvakestest pole selle ilmaga jõest joogivee toojaid. Me sõidame meestega neile järele. Mis teha? Omal nappus majas, aga peame siiski võtma. Kartulit ja kurki on. Ega nälga ikka ei jää. Kütaksid truupil! Ma toon ühe lastega pere. Hommikuks töötasin sinu poolt pätsi leiba.» Ta nuuskas nina ja sülitas ahjunurka. «Anname ahjupealse neile. Mina heidan põrandale. Sul pole ka vaja seal kasukates ja nahkades kirpe hautada.»

Natalia Petrovna askeldas samovaril juures.

«Rüüpaksid enne teeleminekut kuuma . . .»

Sergei Jefimõtš istus. Natalia Petrovna ulatas talle tassi. Taat jõi lõristades, mõnuga neli poolleitrilist kruusi auravat teed. Juba minekul, ukselink pihus, pöördus ta tagasi ja ütles naisele:

«Pane lauda uksele suurem puu toeks! Hundi-

karjad liiguvad pärivett allapoole. Naaberkülas murdnud koeri ja lambaid.»

«Issand halasta! Hundid ka veel . . .»

«Ei halasta sulle siin ükski issand! Metsloom tuleb sõjatule eest ära. Kust nad mujalt kui sealt ülemjooksu põlismetsadest . . .»

«Oi issand, issand! Jumala poeg, püha jumalama!»

«Natalia Petrovna!» hüüatas Jefimõtš halvustades ja kordas lävelt: «Truup küta soojaks! Leib pane hakkama! Mis teha! Peame läbi saama! Peame vastu pidama!»

Petrovna ringutas ahastades käsi, urvitas ikoonide all, sosinal, hirmunult korrates: «Issand, kaitse meid huntide eest . . .»

Majas jäi vaikseks. Üksnes tuisu sahin akna taga ja tuulepöörised, mis Mariliisu iga kord võpatama panid. Talle tundus, et katus lendab minema. Vana pensa seinakell tiksus tõttamatus rütmis minuteid, tunde, tulevikku. Hang oli räästani jõudmas ja lämmatas niigi kasinat päevavalgust. Moldaavlanna kükitas kirjutades lavatsinurgas. Natalia Petrovna segas leivajuuretist.

Mariliis vajus rahutusse, segasesse unne.

Leningradist tuuakse evakueerituid, ülemjooksu metsadest põgenevad hundid . . . Mariliis ei olnud eales hunte näinud. Talle viirastus nüüd järsku irvakil, ilaste lõugadega kari siinsamas lumme uppunud külatänaval, tara taga. Nende karv on pulstunud, silmad põlevad. Nad on nälgased. Kodumetsade jahimaadel lõhkevad mürsud, ragisevad relvad. Nad kartsid ning põgenesid. Hale ulgumine. Toiduks peab murdma. Mariliisu kummitas mõte, et hundid ootavad just teda.

Hirm kangestas keha . . . Ta nagu jooksis, põgenes, ja avas siis otsustavalt silmad. Tema üle kummus pudeneva lubjaga lagi. Ta oli pisut maganud, aga jubeda unenäo hirmust ja laealuse lämbusest üleni higiseks läinud.

Natalia Petrovna kostitas laua ääres jälle külast. Samovar surises. Petrovna kloppis tainast. Mariliis silmas laual kuivatatud marju, seeni, õunu. Perenaine tegeles pirukaküpsetamisega.

Võõras kõneles sosinal:

«Räägitakse, et lennukid olnud juba Volga enda kohal . . .»

«Antikristused! Ja kätte neid nurjatuld ei saadud?» õhkas Petrovna.

«Üks nagu olevat ikka saadud!»

«Ainult üks!»

«Jah, mis see üheke loeb! Ei midagi!»

See oli Katja-Maša. Mariliis tundis tema laulvat häält. Ta käis samuti Teraviljasalves tööl. Kes Katja-Maša oli, kust oli ta tulnud, mida varasematel aegadel teinud, need olid segased küsimused. Teda jätkus ühest küla otsast teise. Ta käis, kõneles, ohkas, nuttis ja ahastas. Mõned ohkasid koos temaga, teised hurjutasid, kolmandad kihutasid sõimuga majast välja, aga neljandas kohas vahetati temalt rullike musta õmblusniiti viie liitri piima vastu. Mis teha! Niit jõudis lõpukorrale, külakaupluse riiulitel pillerkaaritasid hiired. Katja-Mašal oli õnneks rullike ja teine tagavaraks. Tööl leekis ta ühe juurest teise juurde, riidetükki, salli ja tubakapakki näidates. Viimast müütati plärukaupa. Ta teadis kõik, kõneles kõigest. Alguses käskinud Katja-Maša end Katjaks hüüda ja siis tõendanud, et tema õige

nimi on Maria-Maša. Mariliisu paarimees, sõdurinaise Antonovna andis talle selguse mõttes hüüdnimeks Katja-Maša. Mariliisu ei huvitanud Katja-Maša nimele küsimus. Kah asi, mida juurelda, kui sind sõda, lumetormid ja lõpuks hundid ka piiravad!

«Leningradi ei olevat enam olemaski . . .»

«No-noh!» hüüatas Petrovna kohkunult.

«See suur kaubamaja Liteinajal, kus alumisel korral paremat kätt barankasid müüdi, pidi maata olema. Tõsijutt! Mulle rääkis üks inimene, kelle tuttav ise oma silmaga nägi. Mis seal siis enam järel võib olla?»

«Minu Jefimõtš ütleb, et hirmul on suured silmad.»

«Jah, aga nad on ju ometigi Leningradi ja Moskva all. Neil peab ju olema nii väge kui võimust!»

«Meie omad ei ole ka nõrgad. Volodja mul kirjutab Uraalist, see ka on võit, et me pole veel võidetud. Mõttele ikka, neid on ainult fašistid, aga meil on siin nende vastu koos venelased, ukrainlased, moldaavilased, eestlased, tatarlased ja teised rahvad,» arvas Petrovna pirukatäidist segades ülipoliitiliselt.

«Mis see loeb! Aga kus nende masinad?»

«Ära sa ikka!» pahandas Petrovna. «Meie siin ehitame ka oma Volgamaa tankid ja lennukid!»

«Millega?» kihistas Katja-Maša naerda.

«Millega?» kordas Petrovna nagu imestades, et teine ei tea seda, mis tema arvates on nii selge. «Meiegi Jefimõtšiga anname raha ja kulda.»

«Raha ja kulda?» Katja-Maša muutus erksalt jutukaks. «Ära ole alp, Natalia Petrovna! Ma ütlen sulle sugulase poolest — sa mainisid, et sul on Moskva taga sugulased, minul on ka —, ära tee lollusi! Müü kuld maha! Ei või ette teada, mis ajad tulevad! Kindlusta ennast. Oma kõht on inimesele kõige ligemal, oma särk kõige kallim. Kui tahad, ma leian su kullale ostja. Raha ära võta, vaheta millegi vastu.»

«Mis sa nüüd! Jefimõtš on otsustanud,» vastas Natalia Petrovna.

«Mõttele järele, kallid sõsarakene, mõttele hästi järele!» keelitas Katja-Maša üleolevalt muiates.

Petrovna puistas praetud päevalilleseemneid lauale. Katja-Maša kahmas peotäie, hakates konveierdama. Ta loopis seemned ühest suunurgast sisse ja kestad tulid osavalt teisest välja. Lõualuud käisid imekäbedalt edasi-tagasi. Sel ajal kui Natalia Petrovna, selg külalise poole, ahju suu ees askeldas, uuris Katja-Maša valges rätikus kompsukest. Mariliis märkas laual nõöpe. Katja-Maša ajas siin «asju». Tema põu oli lahkudes pungil.

Lühike talvapäev jõudis lõpule. Pimedusel oli tulekuga kiire. Laual süüdati tattnina. Moldaav-lanna palus kuivikupudiks keeva vett. Anita töötas Teraviljasalve laboratooriumis. Iga kolme öö järel käis ta ladusid valvamas. Koosseisuline öövahtkond võeti kindlustustöödele. Laborandid täitsid ühiskondlikus korras nende aset.

«Tädike Nataša,» palus Anita Petrovnat, «laenaksite mulle ehk tikutoosi!»

«Oi kullake! Ainult kolm toosikest ongi veel. Kes teab, millal jälle antakse. Nüüd ju peab

kõike, mis vähegi võimalik, kokku hoidma.»
ohkas Petrovna. Jefimõtš on suitsumees ka.»

«Tädike Nataša, ega ma muidu, aga huntide pärast. Meil kodus, Karpaatides, on neid ka. Nad kardavad tuld.»

Moldaavlanna sai vist tikud, sest ta kallistas Petrovnat.

Mariliis näris üleval lavatsil kuivikutükki. Keha oli raske, und ja kartust täis. Näpud tundusid riidetumisel tõnksidena. Nööbid ei läinud kinni. Ta oleks tahtnud magada, ükskõik kui kivikõval asemel, peaasi et seinad ümber ja katus pea kohal. Natalia Petrovna, kes õues oli käinud, kii-rustas Mariliisu. Tänavalt kostsid kiledad hääled. Keegi põrutas värava pihta. Teraviljasalve öise vahetuse töölisel läksid. Mariliis toppis vildi valesse jalga ja kaotas veelgi aega.

Kui ta õue jõudis, olid teised tuisku kadunud.

Üksinda. Lumi peksles vastu nägu, tungis riiete vahele. Mariliis tammus tuisus, jalg jala ette, kobamisi teed otsides. Maailm tema ümber oli üksainus hallikasvalge lumesodine hämarus, jul-malt õõtsuvad iilingud ja hirm.

Tee viis läbi väikese kuiva harujõe sängi. Küla paiknes jõekese ühel, Teraviljasalv teisel kaldal. Orgu oli ligi kilomeeter, kuigi jõeke ise veterohkusest tublit oja ei ületanud. Üksnes suur-vesi pidi oru külast kuni Teraviljasalveni täitma. Lumetee saabudes hakati siia kevadiseks palgi-parvetamiseks sadade kilomeetrite tagant puid vedama. Mariliis orienteerus palgivirnade järgi. Ta teadis, et varsti algab järsk tõus teisele kal-dale. Teerajake oli libe. Mariliis liugles paar korda tagasi. Kaldapealne ja nõrgas kumas Tera-

viljasalv näisid saavutamatute kaugustena. Ta puhkis ja puristas kätega tasakaalu hoides ning jalgadega teed kobades. Suured vildid kiskusid kogu keha raskelt lumme.

«Ma ei jõua enam,» kaebles Mariliis endamisi. Jään siia ja suren. Tuul summutas hääle, toetus- pind kadus jalge alt. Ta vajus istukile ja puhkes lootusetult nutma. Tuisupööris puistas pervelt lund otse näkku. Mariliis surus hambad huulde, kätega jalgraja kohta kompides. Ta oleks kes teab kui kaua perval vaevelnud, kui üks hiline- nud tööletõttaja poleks talle järele jõudnud. Kasukas, ümber pea mähitud rätikuga kogu rüh- kis nagu tank ja ulatas kohakuti jõudes Mari- liisule käe.

«Eestlannake, jõudu juurdel!»

«Antonovnal!» hüüatas Mariliis, nutumaik suus, oma tööpaarimeest häälest ära tundes.

«Hoplaa — ma võtan su nüüd puksiliri!» kamandas Antonovna ja lisas: «Pinguta aga pin- guta. Sa oled noor. Noortel peab jõudu olema.»

«Miks siin treppe pole?» küsis Mariliis, kui nad pervele jõudsid.

«Suurvesi viib teised kus seda ja teist, alla Astrahani,» vastas rõõmsa näoga suur ja tugev Antonovna lustakalt. «Kui me võtaksime sinuga kätte ja kaevaksime nälteks homme pervele lume sisse trepid, puistaksime nagu kord ja kohus lii- vagi peale, siis seesamane lumi teeks nad meil üsna ruttu tasaseks. Noh, aga peale sõda, kui sa mulle mehe ja lastekarjaga külla tuled, on meil siin sild ja autotee, elektrilaternadki kahel pool reas,» naljatas Antonovna, nagu oli tema mood.

Mariliisu süda tõmbles valus. Peale sõja lõppu

võidakse sild ja autotee ehitada, aga tema ei tule sila iialgi tagasi. Lootusetud unistused ajal, mil Volga kohal lendavad vaenlase lennukid! Võib harjuda leinaga, alaliselt hinge piinava valuga, aga kord juba mahamaetud unelmad ei ärka ellu. Sõja võidukas lõpp oli Mariliisul mõnda aega seliseks maetud unistuseks. Muidugi, kord see möll lõpeb. Ta ei saa igavesti kesta. Inimeste veri lõpeb otsa. Mis rõõmu sa tunned võidust, kui oled tema nimel kaotanud kõik? Sügisel sai iga päev kirju kirjutatud, igal mõeldaval ja mõeldamatul aadressil meest taga otsitud. Nüüd oli Mariliis ammu kirjutamast lakanud, sest vastuseid ei tulnud. Ta isegi ei oodanud enam. Teda oli vallanud raske, valuline ükskõiksus.

Antonovna lai selg andis tuulevarju. Mariliis tõmbas hinge tagasi. Teise kalda tee oli samuti tuisanud, aga tundus ometi kergem käia.

«Me oleme viimased,» lausus Antonovna kiirust lisades. «Kus ma jõuan! Neli põngerjat kodus sööta ja magama panna. Vanamees — ega ta mul väga vana ei olegi — kirjutab, et kirja ei maksa väga tihti oodata. Neil pidi seal kiire olema. Sinu oma ehk ei kirjuta ka ajapuuduse tõttu. Taganemine ja taplus, pole ehk postkastigi, kuhu kirja panna . . . Aga tuju ei tohi alla lasta. Peame elama ja peame võitma!»

Mariliis taipas, et Antonovna tahtis teda lohutada. Ta härdus pisarateni.

Teraviljasalve väravais ootas neid naistesumm. Ühed tulid, teised läksid. Keegi luges kaaslastele kirja ette. Kõneldi huntidest ja uutest evakueeritutest.

«Naisekesed,» hüüdis seesama brigadir, kelle

sõnu moldaavia Anita hommikul oma päevikusse kirjutas. Mariliis meenutas nüüd ka brigadir sõnu «Nõukogude vaimu ei suudeta võita...» Brigadir oli alles hiljuti haiglast koju kirjutatud, aga ei lastud puhata. Parema käe tühi varrukas tolknes otsapidi taskus. Kätt kuni küünarnukini polnud. «Hei, naisekesed,» kordas brigadir ligemale tõtates. «Teie ka ja koju minevast vahetusest mõni reipam! Võtame labidad ja kaevame väravad lahti. «Punalipp» tuleb kuue tonniga. Neil on paarisrakendid. Nad ei saa muidu sisse. Tulge nüüd, hakkame viskama. Mis see meie käes on! Üks natuke, ja teine aitab — nii ei saa keegi liiga.»

«Mine ikka! Filipõts, sa kõnele ometi, et kaevake...» hüüdis Antonovna esimesena lund pilduma hakates ja jätkas: «Mis kaevaja sina, ühe käbaraga, enam oled. Sinu asi on nüüd rohkem kõnet pidada või sedasi... Sinna sa passid paremini kui mujale.»

«Ära ikka, Antonovna! Vaat kui võtan selle üheainsa käega sinusuguse süllegi,» lõõpis brigadir. «Aga kõnet peab pidama. Teid on vaja innustada ka.»

«Minusuguse jaoks oleks ehk su kahest käest ka vähevõitu,» vastas Antonovna lumeloopimise vahel.

«Nüüd on koorekest ja võid napimalt. Ootan, et kõhnemaks jääd.»

Kõik naersid. Jutuvada jätkus. Mariliisul oli halb seda pealt kuulata. Talle paistis, et see on sündsüsetu nali valusalt kärmil ajal. Ta oleks tahtnud nutta, karjuda, tuulest üle kisendada. Keegi torkas temalegi labida pihku. Sõrmed jäid

varre ümber konksu. Antonovna heitis haletse-des tema eest suuremaid lumekamakaid. Mariliis vihastas, haarates meelega kuhjaga labidatäisi.

«Mis sa nüüd, eestlannake!» keelas Antonovna. Mariliis neelatas ja pühkis nina.

Värvavad said lahti.

Mindi laiali töökohtadele. Vahetus algas üks-luiselt, uniselt. Väikese võimsusega elektri jaam, kust Teraviljasalv voolu sai, töötab kütte puudu-sel halvasti. Pinge kõikus. Viljakuivati agregaat käis alla oma tehnilist võimsust, ent elektri-pinge oli nõrk ja mootor ei suutnud teda õiges tempos hoida. Mariliisu tööks oli Antonovnaga punkrist, kuhu kuiv vili kokku jooksis, kotid täita ja virna kanda. Antonovna ümises venivaid, nukravõitu laule. Pärast kahtkümmet kotti tek-kis töösse vaheaeg. Elekter võeti ära. Antonovna läks vaatama, milles asi seisab. Mariliis istus viljale jalgu puhkama. Ta vajutas sõrmed nisusse. Vili lõhnas nagu soe, tuulevaikne sügis-päev. See meenutas sünnimaad. Süda tuikas tera-vas valus.

Katja-Maša tuli juttu puhuma. Ta oli täna jul-tunult pealetükkiv, võttis Mariliisu sõrmed pihku ja katsus käevõru.

«Sa ikka elasid enne sõda jõukalt?»

«Mis see tema asi on, kuidas ma enne sõda elasin,» mõtles Mariliis ja vastas:

«Käevõru on meheisa mälestus.»

«Ega sa ära ei taha anda?»

«Ei.»

«Praegu on tark tegu niisugused asjad maha müüa. Kõik targemad inimesed teevad niiviisi. Vaata, et tehakse ettepanek ja võetakse vägisi

mõnda fondi või nii . . . Mis kasu sul sellest on? Ei midagi! Sinu omadest see Jefimõtš on ka nii-sugune kole . . . Natalia Petrovna nuttis tälest kõrist, et tahab, juhm, vana ristimisevaagna fondi anda. Petrovna on — ma sulle salaja ütlen, aga ära sa kätte ütle, saavad ehk vihaseks — ema poolt vanaisa kaudu diakoni suguvõsast. Vanaisa ristinud lapsukesigi. Jah, küll ta nuttis, küll ta karjus, et niisugune hull vanamees kannab varanduse majast välja. Sina jah müü parem käevõru ära, enne kui Jefimõtš tähele paneb. Mul on sulle üks hea ostja. Ega raha eest ei maksa anda, ikka asja vastu.»

Mariliis ei vastanud. Katja-Maša jätkas:

«Sul näikse käekell ka olevat?»

«Jah.»

«Käib ikka ka?»

«Jah.»

Katja-Maša vatras edasi:

«Nüüd annavad paljud ära. Parem on riideid ja toidukraami tagavaraks muretseda. Mis sest käevõrust praegusel ajal, kui kell on olemas!»

Mariliis raputas tõrjudes pead:

«Ei!»

«Sa mõtle hästi järele. Kui saad näiteks tubakat vastu? Tubakas on praegusel ajal hinnas asi. Sellega saab äri teha. Kes võib teada, ehk on homme Siberi poole edasimineku. Mina vahetaksin tingimata, kui mul kell ja käevõru oleks. Tubaka võib plärukaupa maha müüa ja säärast hinda saada, et . . . Varandus on ikkagi inimese kõige suurem kindlus . . .»

Mariliisu enesetunne langes. Presentvaheseina taga sahisid terad jällegi transportöörilindile.

Kotte täitma ei tasunud veel hakata, sest punker oli alles poole peal. Antonovna saabus ja suigatas kohe kerratõmbunult, unele alistudes.

«Kui sa ära anda tahad, siis...» sosistas Katja-Maša Antonovnat kartes ja Mariliisu enda järele kottide taha pimedasse nurka salajutule vedades.

«Ei taha.»

«Nojah, ega ma vägisi ei võta. Omavahel rääkida, kell ja käevõru on praegusel ajal niisugused asjad, mida ei ole hea kanda. Võidakse arvata, et oled pursui või spioon... Tele Jefimõtš on niisugune, kes inimesi just passib.»

Mariliis kokkus kohmetuks ja peitis ehetega käe instinktiivselt taskusse.

«Ära mind karda, ega mina kaebama lähe! Ma kõnelen sulle hea poolest ja sind haletsedes. Aga Antonovnaga vaata ette. Tema on Jefimõtši sorti. Väga paha inimene. Kuule, kes su mees oli, et sul kell ja käevõru on?»

«Komissar, ja enne oli samas vabrikus mehhaanik.»

«Komissar?» imestas jutukas naine, ajas suu otse Mariliisu kõrva juurde ja sosistas enam hingeõhuga kui häälega: «Ega siis küll enam elus ei ole! Mulle üks inimene kõneles, et komisсарid tapeti kõige enne maha, kui fašistide kätte sattusid. Kas kirja oled saanud?»

«Ei,» ohkas Mariliis.

«Siis on tapetud, siis ei ole elus...» kinnitas teine veendunult ja jätkas: «Küll on aeg. Ma käisin ennist Leningradist tulnuid vaatamas. Neil ei ole riidet seljas ega kompe kaasas. Paljas luu ja nahk, lapsed teistel nagu surmavarjud. Seal

Leningradis — oi issand, issand, mida kõike ei kõnelda . . . Ma mõtlen, sul ei ole mingit mõtet käevõru hoida. Müü maha, saad kraami, mis sul aitab talve üle elada.»

Mariliis ei vastanud.

«Kuula mu omakasupüüdmatut nõu. Vaheta tubaka vastu. Ütle ainult, siis ma toon homme sulle sellised nasvärgid kaasa, et suu läheb imestusest valla. Mul on siin head tutvust. Sinna teie juurde ei tahaks minna. See Jefimõtš on üks inimeste reetja.»

Antonovna oli ärganud ja hüüdis Mariliisu. Tööjärg jõudis kätte. Katja-Maša vaatas ringi ja puges siis kuivatustrumlite kõrvale sooja seina äärde magama, kuigi ta pidi suures laos, kus nisu temperatuur oli tõusnud, viljakihti laiali kühveldama, et see kuumaks ei läheks.

Soe vili puudutas käsi, keha soojenes liikudes. Tuim hirm ja valu andsid pisut järele.

Vool muutus nõrgemaks ja nõrgemaks, punker täitus aeglasemalt, aeglasemalt. Istuti punkri-servale. Antonovna müksas rusikaga Katja-Mašat.

«Mine ometi, häbitu niisugune, liiguta veidikenegi labidavart!»

«Müh, müh!» puhistas Katja-Maša. «Mis ma sest viljast loobin! Otsige mõni teine tola. Mul on päevapalk, ükskõik kui palju teen. Ega ma ei või end ära tappa . . .» Katja-Maša nihkus eemale ja keeras ajalehepaberisse pläru.

«Eestlannake, tule siia! Tahad, ma annan sulle plotski. Narmastubakas . . .» kutsus ta Mariliisu.

Antonovna kasutas iga vabamat minutit magamiseks, sest ta ei saanud päeval silmagi kinni.

Mariliis läks Katja-Maša kõrvale ja võttis suitsu.

«Sa ju ei oska, vaata nii . . .» õpetas Katja-Maša. «Tõmba enda poole. Kas sa tunned, mis-sugune hea tubakas, kuidas lõhnab! Käevõru vastu saaksid mitu pakki. Kel siis praegusel ajal ehteasju vaja läheb!»

Mariliis ahmis suitsu kopsudesse. Antonovna tukastas kottide najal, tasakesi norsates. Kuivati mootorid popsusid jõuetult. Kange tubakas ning uni uimastasid Mariliisu. Uni vajus matvalt silmile. Katja-Maša aga kõneles ja kõneles otse kõrva juures. Mariliis tundis, kuidas nagu maod tema käsivarre ümber keerlesid ja väänlesid. Need olid külmad, libedad, siis krobelised, kratsivad. Käsivarrel jooksid üles-alla suured sipelgad. Ta virgus — see oli Katja-Maša käsi, mis tema käevõru kompas.

Mariliis kiskus käe ära ja hüppas jalule.

«Mis sa nüüd, tuvike, kullake, eestlannakel Ma katsusin, kas ikka lukk on hoolega kinni. Muidu ehk kaob niisugune kallid asi vilja sisse ära. Ei siit sa teda enam kätte leia. Näh, ma annan sulle veel pläru. Kui tahad, võta tagavaraks ka,» meelitas Katja-Maša.

Mariliis värises ilgusest. Katja-Maša jutt, tema näoilme, kogu ta olemine muutus talumatult vastikuks. Mida enam viimane vatras, seda sügavamale vastikustunne juurdus. Punker täitus aga terahaaval. Transportöörilint venis nagu tigu.

Filipõtš karjus teisel pool seina telefonitorusse:

«Elektrijaam? Elektrijaam? Mis teil seal ometigi on? Sabotaaž? Mina pean hommikul vähe-

malt kümme tonni laadima, rinne ootab leiba, aga vili ei saa kuivaks.»

Katja-Maša haaras brigadiri häält kuuldes käbedalt labida ja sibas osavalt hoonete varju hoidudes suurde lattu. Peagi kuuldus sealt tema kriiskav kisa.

«Hei, brigadir, kus sa ometi tukud? Tule vaata kui pime siin on! Ma ei näe seda vilja kühvel-dada.»

«Kuradi simulant!» hüüatas Antonovna. «Mi-huke vääritu ema küll säärase ilmale töö!»

«Tema aastakesi tagasi arvates sündis siin-samal Volgamaa pinnal, meiega enam-vähem ühel ajal,» tähendas Filipõtš lustakalt ja tõttas vära-vasse.

«Punalipu» viljavoor saabus. Väravad krigise-sid avanedes. Tuisk hakkas väsima. Põhjatust ööst liuglesid väikesed hõredad helbed nagu här-matis alla. Lumi tõmbus jalge all kõvaks. Ilm külmenes. Hanged paistsid kohutavalt kõrged, nagu ulatuksid harjaga mustava taevani.

Mariliis hingas õues ahnelt värsket õhku.

Ebamäärasest suunast kuuldus koera klähvi-mist meenutav haugatus ning seejärel kaebav ulgumine. Mariliisu süda kõhetus. Lumeväljadelt tagasi kostev kaja meenutas sügiseste jõelaevade huikeid. See tuletas meelde paljusid ärasõite, lahkumisi. Aga neile, kes on teistest maha jäänud, pole midagi kurvemat kui lahkuva laeva mäles-tus.

Punalipulased kõnelesid ka huntidest. Suur kari saatnud metsateel nende voori. Karja juht üritanud viimasele hobusele kõrri karata.

Mariliis võpatas, surus käed kõrvadele ja taganes kuivatinurka. Ta luksus ja värises.

Anita tõreles kõrvalruumis naiskolhoosnikuga.

«Mis te siia olete toonud? Lumega puha pooleks!»

«Tuisk ju, kullake, — ja pole, millega katta. Presendi andsime koos autoga sõjaväljale.»

«Teises koormas ei olnud lund!»

«Seal ma istusin ise peal. Mul jo kaks hoost.»

Tuli tuhmus, tuhmus ja kustus jälle. Pimedus hõlmas maad. Mariliis pugenes nägupidi leigesse nisusse, otsides viljalt kaitset. Kõrvalruumis vändati telefoni, Elektri jaam teatas, et tuisk purustas liini. Ainus montöör oli Esimese maailmasõja puujalaga invaliid. Ei leia üksi sügavas lumes katkist kohta. Jaam nõudis, et kui voolu tahtakse kiiresti saada, siis saadetagu Teraviljasalvest lumerookijad.

Filipõts koostas avariibrigaadi.

Keegi hüüdis kähiseva, moonutatud häälega Mariliisu.

«Eestlannake, ae!»

Katja-Maša hiilis kuivatissè, end viljavirna peites. Hüütu, nii rusutud kui ta meeoleu oligi, naeratas. Katja-Maša oli peadpidi roguskist päevalillesemne kotti pugunud, silmad koti-august väljas.

«Armsake, kallike, tuvike, eestlannake, ära tahavad mu tappa,» oigas Katja-Maša. «Mõttele ometi, nad tahavad mind ka lund rookima saata. Teel polnud inimese jälgegi, ja hundid... See sama Antonihha pandi brigadiriks. Ta ju kommunist. See va riivatu Filipõts ja sinu Jefimõts on ka. Mis seesugused inimesest hoolivad! Nad võta-

vad et pole asigi elu välja. Noh, aga ärgu nad arvaku, mina ei lase endale otsa peale teha! Ma tahan elada ja sõja võidukat lõppu näha. Ära sina ka mine. Tule peidame endid siia. Pärast teeme pläru. Ma annan sulle tubakat niisama, sõprusest.»

Õuest kostsid sammud. Keegi tuli laternaga. Katja-Maša vaikis kui haud, kaevudes viljakuhilasse. Et viljahunnik ulatus laeni, siis vajutas ta enda kogu kehaga nisuteradesse ja kiskus vilja enese ümber kahe käega kokku. Roguskikotis pea paistis viljahunniku küljel nagu vana puravik või muu seen. Mariliis turtsus omaette. Antonovna avas otsivalt ringi vaadates ukse ja heitis Mariiliisule küsiva pilgu. Viimane noogutas peaga Katja-Maša redukoha suunas.

«Noh, kangelanna,» hüüatas Antonovna Katja-Mašal roguskikotti peast tõmmates. «Oled termomeetriks hakanud või? Mõõdad kottadega alumise viljakihi temperatuuri? Korja kähku oma kodinad kokku ja läki!»

Katja-Maša laksatas ennast haletsedes käekesed kokku:

«Mina? Puruhaige, vaene, üksik sõdurinaine! Kus on siin hoolitsus inimese eest?»

«Millal sa nõnda puruhaigeks jäid?»

«Oleks ise, pakspõsk niisugune, Leningradis olnud, siis sa niiviisi ei küsiks.»

«Millal sina seal Leningradis ära jõudsid käia?» küsis järelejätmatu Antonovna.

«Mis see virga inimese käes visata on,» pilkas Filipõtš, kes naiste sõnelust ukse vahelt kuulatas. «Võttis ette ja käis sel ajal, kui meie siin seda tühja elektriasja ajasime, ära . . .»

Mariliis tõusis vaistlikult ja mõtles, et temal tuleb ka minna. Ükstakõik. Teiste seas polnud kohutav. Head soojad vildid olid ka jalas.

Filipõts lausus talle:

«Sinukese jätame siia valvesse. Vahepeal, kui meie ära oleme, võib vool tulla ja agregaat omapead tööle hakata. Inimene peab järele vaatama, et avariid ei teki. Sa kühveldad vilja toru otste alt kaugemale ja jälgid, et transportöör poleks üle kuhjatud. Aga hiljem, kui Antonovna tagasi on, viskate need kotikesed kähku täis. Küll see teie käes läheb!»

Katja-Maša kadus vahepeal kui vits vette.

Mariliis jäi üksi. Kõrvalruumis hingitses laternatuluke. Telefon helises. Rajoon andis telefonogrammi. Teatati: «Alates homsest teostada ranget pimendamist.» Nende külas ei pimendatud veel aknaid. Mariliis ohkas, et rinne jõudis ka siia ligemale ja ligemale. Anjuta tuli kohe vanu, katkisi kotte aknakatteks valima.

Saabus vahetuse lõpp. Avariibrigaad ei jõudnudki tagasi. Mariliis kartis koju minna. Ta otsustas Antonovnat oodata.

Siis ilmus kusagilt ka Katja-Maša.

«Tahtmine on neil taevariik, aga saama-asi saunanurk. Ma läksin värava taha ja sealt lipsti läbi aiaaugu Teraviljasalve territooriumile tagasi. Kuule, eestlanna, kas sina ka tähele panid, et see Antonihha mehkeldab Filipõtsiga päris avalikult? Oh neid häbituid! Filipõtsil endal naine ja lapsed, Antonihhal mees sõjaväljal ja väntsude kari kodus. Naine või midagi! Lõuad on tal aga säärased, et sina pead talle alati õiguse andma. Ta teeb elu nii raskeks, et mine siit kas või

minema. Huu, mul on külm. Kas sul ei ole? Teek-
sime õige ühed külmatropid! Tule lähme suurde
lattu! Üks kolhoosieit tõi mulle tsetvertnoi pus-
karit. Kange ja hea. Ega praegusel ajal ju pare-
mat rohtu polegi. Kui sa ei taha tulla, siis oota,
ma toon siia . . . »

Katja-Maša lehkas puskari järgi. Mariliisu süda
pööritas vastikustundest, aga tal ei olnud oskust
ega jõudu sõnadega vastu hakata. Külma-
värinad raputasid keha, hambad plögisesid vas-
tamisi.

Kui Katja-Maša oli läinud, puges Mariliis koti-
virna vahelt õue ja hakkas pooljoostes küla poole
tõttama.

Lumelagendik sillerdas kuu tõusu eel. Volga
kohal palistas taevast tume viirg — teise kalda
kauge mets. Perve, kust kallas alla laskus, ei
olnud näha. Õhk oli kargelt külm. Hooti liugles
taevast veel lund. Tuul tõukles ja puhastas pilvi.
Taevast helendas sealt kohalt, kust kuu tõotas
tõusta. Mujal mustas nagu pajapõhi.

Laineline lumeväli ja nõrgalt kinnituisatud
jäljed talveteel. Mariliis hoidus südilt jalgrajale.
Ta oli umbes veerand kilomeetrit käinud ja per-
vele jõudmas, kui Volga poolt kuuldus esiteks
tasane ja siis kõvem ulgumine.

Mariliis tardus mitmeks õudseks sekundiks
paigale, vaadeldes hoolega ümbrust. Tal oli tunne,
et teda piiratakse. Aga niikaugemale kui silm ula-
tas seletama, paistsid nagu lõputus kõrbe tar-
dumuses hangede harjad. Ainuke, mis lumel
liikus ja kaasas käis, oli tema enda ähmane vari.

Ulgumine kordus. Kaja kandus üle Mariliisu,

lõppedes kusagil Teraviljasalve taga just siis, kui uus hulin jõe kohalt jällegi algas. Mariliis mõtles tagasi pöörduda, aga just Teraviljasalve tara ees paistsid kahtlaselt reastikku liikuvad varjud. Kas hirmunägemus või tõelisus?

«Uuh-uuu, uuh-uuu . . .»

See oli üsna ligidal. Teraviljasalve hoonete-kuheliku haralise varju serval helendasid üles-alla vilkuvad täpid — üks paar, kaks, kolm . . . palju paare. Nüüd taipas Mariliis, et ülevalpool teel liikus tõesti huntide kari. Mariliis pistis kogu jõudu pingutades jooksma. Kas see oli nüüd tõelisus või ainult ettekujutus, aga mingi senitundmatu rammestav lehk tungis ninna, liikmeid halvates. Vildid aheldasid jalgu, rätik pigistas kaela. Mariliis lisas hambaid kokku surudes kiirust ja lendas hooga pervest alla, üle pea hange vajudes. Lumi tungis kaelaavausse, suhu. Käed-jalad kangesusid ja tunded tuhmusid. Üksnes süda tagus rinda lõhkuvalt ja tuletas meelde, et elu on veel alles. Kahkunud lumi hõõrus käevõru vahel, randmele teravat valu tekitades. See virgutas Mariliisu teadvuse erksamaks. Ta püüdis end lumest üles upitada, kätega kobamisi jalgrada otsida. Jalad leidsidki toetuspunkti. See oli vist pervelt allaveerenud palgijupp.

«Appil Appil!» kisendas ta viimse jõuga, kuigi teadis, et keegi ei kuule, keegi ei tule aitama. Nüüdsama algab surm hundilõugade vahel. Nad rebivad ta tükkideks nõnda, nagu sõda rebib praegu maailma puruks.

Ülevalt pervelt kuuldus uus hääl. Jõekalda kuuvalgusest teritatud varjuvirule tõusis hundi siluett. Jah! Hunt. Ta nägi selgesti ammuli lõusta

ja kihvasid ka. Mariliis kattis silmnäo kätega ja puges kummuli lumme.

Kui ta lõpuks julges pea tõsta, paistis oru sügavuses külapoolsel kaldal üles-alla õõtsuv tuli. Mariliisu silmad läksid suureks. Kas keegi kuulis hädakisa ning tõttab appi? Kas tõesti tõttab appi? Tuluke tegi üles-alla, paremale ja vasakule ringi. Tulija vehkis laternaga. Mariliis vahtis pärani silmi, nagu kartes, et päästev nägemus hajub.

Tuluke ligines kiiresti. Tulija puhkis ja tõttas. Ta hüüdis:

«Uhuu-uhuu!»

See oli Sergei Jefimõtš. Keda tema otsis?

«Siin . . .» puhistas taat Mariliisu juurde jõudes ja teda kättpidi teerajale tirides. Ta jätkas nagu vabandades: «Moor ei andnud kodus rahu, et mine ja mine vastu. Ta käis ühtesoodu väraval passimas. Teised tulid, sind polnud. Hundid tikkusid tatarläsele lambaaidusse ja liikusid võsa äärt pidi Teraviljasalve poole. Ma ise lõin ka araks. Kuulsin karjumist ja loopisin laternat. Hunt kardab tuld. Inimesele tulevad nad üksnes suure näljaga kallale. Kuule, sa kullake ju värised! Säh, hoia minust kinni ja astu mu järel!»

Mariliis luksus. Ta haaras taadi ulatatud silmuse. Jefimõtš mähkis lonsi teise otsa endale ümber keha, võttis Mariliisu sleppi. Siis hakkasid nad koduteed rühkima, vanamees ees ja Mariliis tema järel. Jefimõtš tallas rada ja viibutas laternat. Mariliis hoidus Jefimõtši jälgedes, muutudes vähehaaval vapramaks. Hundikari kas kartis tuld või muutis liikumissuunda. Stepi lumelainelisest kaugusest kuuldusid nende tuulehoogudesse kadu-

vad klähvatused, ulgumine. Kuu ujus pilvede vahelises tintjas taevas nagu tormijärgset ööd üle vaadates.

Natalia Petrovna seisis õueväraval, sau pihus. Ta hüüatas juba eemalt:

«Issand, Jeesus Kristus, ole sa tänatud!»

«Anna parem teed ja otsi oma rohte,» hurjutas Jefimõtš.

Ahi küdes. Kambris oli koirohu lõhna. Samovarist kees üles aurujuga. Truubi taga, talade vahel, laulis kilk. Laual põles tillukese leegiga tattnina. Tulukese kõrval lebas kahe sõrmega laskurikinnas. Paarimees veeres alles varrastel. Petrovna kodus kingitusepakki. Laual seisis valges rätikus kompsuke, äraviimise ootel.

Mariliis laskus jõuetult pingile.

Petrovna ulatas aurava teetassi ja lusikaotsaga mett.

«Võtaksid linnumagusat! Mul on teist rohuks hoitud.»

Kuum magus tee valgus nagu elustav juga kurku. Mariliisu valdas tormist pääsemise järgne jõuetusetunne. Ta hakkas end aegamööda lumistest riidest vabastama. Petrovna seisis tema kõrval, võttis riided, riputas kuivama ja valas kätele kopsikuga vett.

«Nüüd, siin on sulle . . .» tähendas Natalia Petrovna salapärase elevusega, kui Mariliis oli jõudnud end koduseks korraldada ja tahtis lavit-sale pugeada, et üksinduses nutta.

Seal oli see, mida ta oli lakanud ootamast — kiri. Tuttav, selge, nagu raiutud tähtedega käekiri . . . Mariliisu jalad nõtkusid, sõrmedki värisid. Silmad virvendasid ja tuba tuhmus. Õnn

rabas teda veel tugevamini kui õnnetus. Ta avas kiirustades märdunud ümbriku.

«Head teated?» küsis Petrovna. «Elus ja terve?»

Mariliis märkas alles nüüd, et ka Jefimõtš selles tema kõrval, üksisilmi kirjalugemist jälgides.

«Elab . . .» vastas Mariliis hääletult.

«Rindel,» noogutas Jefimõtš mõistvalt. «Seal on nad praegu kõik. Üksnes minusugused purelevad siin eitedega.»

«Sõjakoolis,» selgitas Mariliis nii hästi kui mõistis.

«Saab komandöriks,» tähendas Jefimõtš.

«Kui ikka jumal elu hoiaks!» palus Petrovna.

Mariliis ohkas ja laskus pingile, kirja vastu rinda surudes. Petrovna kummardas kaasani jumalaema poole ja lõi risti ette. Jefimõtš tonksas teda kämbлага. Ta seisis laua otsa juures nagu valveseisangus. Vaikus, ainult kell tiksus. Mariliis hakkas ootamatu sisetungi ajal kirja kõvasti ette lugema. Ta takerdus tõlkides, tegi vigu, parandas ja kogeles. Aga põhimine sai öeldud. Et oli piiramisrõngas, taples sealt välja, pandi õppima ja läheb jälle. Mariliisu enda juurde kutsuda ei saa. Püsigu kui vähegi võimalik kohal. Vastasel korral kaob aadress ja sellega jällegi side.

«Kirjuta vastu, et elad meie juures sõja lõpuni,» käskis Jefimõtš.

«Kirjuta, et ärgu muretsegu! Leiba on jaervis hea,» nuttis Petrovna. «Ja pane tingimata lõppu, et saadame tervitusi.»

Mariliisu rinnus oli lõputult soe. Esimest korda igavikupikkuste kuude järel süda ei valutanud,

vaid tuksus. Ta teadis, et Petrovnal Jefimõtšiga polnud toiduga rikkust majas. Nad andsid sügise jooksul aina igasugustesse fondidesse ka. Siis, kui vanapaar isekeskis sosistas, vaevas Mariliisu alati tunne, et nad manavad evakueerituid, kes olid ees ning kaelas. Ta püüdis küll võimalikult vähem jalus olla. Aga Petrovna oli selline inimene, kes küttis sauna ka sel päeval, kui Anita ja Mariliis hommikusel vahetuses töötasid, et nemadki saaksid leilitatud ja pesud pestud. Nüüd aga käitusid mõlemad ootamatu kummalisusega. «Ela meie juures sõja lõpuni!» «Kirjuta, et ärgu muretsegu!» Mariliisu süda vabanes pigistusest. Teda valdas soov head heaga tasuda, aga ta ei suutnud muud kui nutta.

Vanapaar valmistus hommikusöögiks. Jefimõtš küünitas käe leiva järele, otsides poolikut pätsi.

«Serjoža,» lausus Petrovna tasa, «võtaksid terve leiva, poolikut ei ole. Ma lõikasin nunnadele. Nad on kodumaa kaotanud inimesed. Vastu andsid ristikesi. Võtsin miniatele ja eestlannale moldaavlanaga ka. Räägitakse, et kui risti kaelas kannad ja alati sõjaväljal olija peale mõtled, siis see kaitseb vaenlase kuuli eest. Peab proovima . . .»

«Võib-olla riputaksid terve kiriku kaela? See altab ehk kindlamini . . .» kähvas Jefimõtš torisedes.

Ahjupealsest hämarusest kuuldusid laste hääled. Neid oli seal rohkem kui üks. Sedamööda, kuidas silm kasinat valgust seletama harjus, nägi Mariliis, et uustulnukad, Leningradist evakueerunud, mudsid pirukatükke. Niisiis — Petrovna valmistas neile soola-leiba.

Keegi põrutas värava pihta. Natalia Petrovna läks avama ja tuli koos Antonovnaga tuppa tagasi. Viimane heitis kindapaari lõukale ja hakkas kätega ahju külge paitama. Natalia Petrovna kallast talle aurava kruusi. Antonovna kõneles teesuutäite vahel lumerookimisest, elektriliini parandamisest ja informbüroo viimastest teadetest. Petrovna omakorda jutustas Mariliisu kirjast.

«Vaata nüüd, eestlannake!» hüüatas Antonovna soojalt, nagu oleks Mariliisu kiri ka tema õnn. «Sina aga valutasid südant ja mõtlesid juba ei tea mida... Mul on sulle veel teine hea uudis. Rajoonis korraldatakse meditsiiniõdede kursused. Ma soovitasin meie ettevõttest sind. Direktor andis nõusoleku ja lubas rahalise toetuse. Aga leiba saad meie tööliste nimekirjast. Mine sinna.

Mariliis ei suutnud vastata. Ta värises, silmad vees. See päev andis õuduste järel liiga palju head.

Antonovna jätkas Petrovna poole pöördudes:

«Natalia Petrovna, kas lähed külanõukogusse lennukifondi asju viima? Ole heakene, tule meilt läbi. Mul on sellest tänasest tööst jalad lausa alt ära. Lund on nii palju, et hangehari ulatab pea-aegu telefonitraadideni. Suma siis ja otsi liiniriket! Noh, aga mis sest enam rääkida, või see asja kergendab! Nüüd tahaks peatäie magada ja laste pesu tahab pesta...»

Antonovna õhkas ja sirutas selga, aga naeratas samas jällegi reipalt, ennast ja teisi julgustades.

«Mis sa nüüd, Antonovna! Muidugi tulen sinu poolt läbi. Hoia oma tervist! Inimene on luust ja

lihast . . . Näed, mul on pakk siin eilsest saati juba äraviimist ootamas . . .»

Mariliisu põskedel helkisid pisarad. Temas tekkis soov midagi teha, kuidagi end lunastada, teistega võrdseks saada. Ta vabastas tõtates käevõru randmelt, astus paljajalu üle puhta põranda, pani vääriseseme lauale Jefimõtši ette ja lausus:

«Minu poolt tanki ja lennuki heaks.»

«Mis sa nüüd, õeke, ise oled puupaljas,» keelas Antonovna. «Ei ole vaja.»

Mariliis vastas südilt:

«Pange aga minu nimi ka kirjal! See on mu kõige kallim mälestus — meheisalt ja -emalt.»

Mariliisu hing oli nii valla, et ta ei teadnud, mis teha, või kuidas selle õhtu õnnetunde eest tasuda.

«Mis sa veel välja ei mõtle,» pragas Jefimõtš. «Mõtled, et kui meie anname selle titekausi, siis sina pead oma ehte ka panema. Ei, kullake! Kodumaa ei nõua sellist ohvrit. Meie kauss ja sinu käevõru on kaks iseasja. Pane kohe kätte tagasi! Homme on teil tööl korjandus. Kirjuta poole kuu palk. See on sinu poolt ilusti. Vii see rõngas külanõukogusse — heh! Vaata, et ei saadetagi edasi. Varastavad veel ära ka ja lennuki jaoks saab tühi andmise kuulsus, kurat.»

«Mis sa ometigi patrad!» keelas Petrovna vanameest.

«Või patran? Kuradi sõnnik Katja-Maša tiirutab kogu aeg arveametniku ees. Aga see ei vala vastu molu, vaid võtab plärusid altkäemaksuks. Kihutaks plika minema, aga ei saa ka. Kust

külanõukogusse uut sekretäri võtta!» muretses ta ühiskondlike asjade pärast.

Mariliis pani kõheldes ehte randmele tagasi. Jefimõtš tõmbas teda varrukast. «Hoi a oma mälestust. Ära tee sedasamust romantikat.» Ta kutsus Mariliisu:

«Istu meiega lauda! Söö kapsasuppi. Ema, sul nähti kapis pirukatükke olevat . . .»

«Ma annan terve kuu palgal!» lubas Mariliis.

«Millega sa siis ise leiva ostad?»

Sellele Mariliis ei mõelnud. Ta polnud üldse võimeline oma õnnes mõtlema.

«Kõike ei saa keegi ära anda!» rõhutas Jefimõtš. «Siis oled söömata, jääd haigeks ega saa töötada. Igaüks annab jõudumööda ja saab suur asi.»

Petrovna pakkus pirukat. Antonovna pistis oma tüki taskusse — põngerjatele.

Mariliisule ulatati ka pirukatükk, aga ta keeldus:

«Natalia Petrovna, pole vaja. Hoiame lastele. Ma võtan natuke suppi.»

«Mis sa teda Natalia Petrovnaks,» lausus Jefimõtš. «Kutsu tädi Nataljaks ja mina olen sulle onu Sergei. Maitse julgelt pirukat, jätkub sinulegi. Neid mu Nataša oskab küpsetada.»

Keegi kolistas akna taga. Filipõtš karjus Sergei Jefimõtšit:

«Võta püss ja tule. Nad on jällegi tatarlase aidu kallal. Nunnad läksid ristiga hunte lambalauda mant ära ajama. Üks kisti peaaegu lõhki, teine on ka poole eluga. Kandsime nad minu tupp ja saatsime arsti järele.»

Jefimõtš haaras ühte kätte püssi ja teise kirve. Antonovna tõttas tema järel.

«Mis kella ajal Anita tuleb?» küsis Jefimõtš uksest.

«Seitsme paiku nad vahetavad,» vastas Petrovna pilku kellale heites ja lisas: «Ega tal tulekuajast palju puudu ei ole. Peaksid vastu minema.»

Õuest kuuldus huntide ulgumine. Petrovna löi risti ette. Tema näppude vahel välkusid nobedalt vardad.

«Kui need lõpetan,» lubas ootamatult Petrovna, «siis ma koon sulle ka ühe paari sukki. Oma ema on kaugel. Rinne vahel. Pole ju, kes sindki hariks või kohendaks.»

Mariliis ajas pirukatüki kurku ja läkastas.

«Sa ära Jefimõtši kard,» jätkas Natalia Petrovna, nagu oleks ta Mariliisu hinge läbi näinud. «Ta riidleb ja vannub küll vahel, aga südames on hea inimene.»

Mariliis noogutas, et mõistab. Aga endal silmavesi lainetas.

Akna kohal hangeharjal siras hommikupoelses lõppevas öös üksik hele täht.

1

Mahe tuul hõngas pungade pakatamise lõhna agulimajade akendesse. Tööpäev oli lõppenud. Õnnis laupäevaõhtuke külvas kõikjale võrdselt rahu ning rahutust. See oli mailaupäev ühe tuhande üheksasaja kahekümne viiendal aastal. Kesklinnas peeti kevadballi, mille puhastulu pidi minema puudustkannatavate leskede ja orbude toetuseks.

Sammaldanud aiaplankudel lipendas kaitseisukorra käskkiri.

Kordnik Silin ja piduriides Tiidrik Pihelgas võtsid piimapoodniku aias napsi, klaase mitmendat-setmendat korda kokku koksates. Nende ees laual oli toop õlut, ka mitmes-setmes sel õhtul, mil õhk oli hukas tindikala ja suitsuliha lõhnast. Voorimehe naine praadis vaesema rahva heeringat, poemand aga suitsetas aianurgas saunas «vennaihu». Silin ja Pihelgas vaatasid väsinult ja unistavalt, kuidas inimesed vabaaja toimetusi rühmeldades tulid ja läksid. Kaupmehe maja mustas õues puhastati parajasti poeproua kesiku aidut. Voorimees tasus sedaviisi üürivõla protsentse. Perenaine oli hea ega andnud kohtusse, vaid lubas intressid tööga tasa teha. Kirju elavloomuline kärssninahakatis lõi vabaduses tirelit. Pesunaine korjas naabermaja õues nõõridelt valgeid palakaid. Aedades põletati mullust kulu. Ajuti ilmus üks kui teine hilinenud ostja piima-

poe tagauksele ja heitis Silini mundrile ara pilgu. Kauplemise aeg oli läbi. Poeproua sosistas enese-kindlalt kundedega. Ta oli külaliste tõttu pisut tähtsust täis. Ühed saadeti tühjalt tagasi, aga teised lahkusid pungis taskutega. Nii Silin kui ka Pihelgas taipasid, milles asi seisis, aga neil olid täna teised teenistusalsed ülesanded.

Aiaaugust paistis nagu peeglist üksik vastasmaja, viimane tänava lõpul. Maja paraadukse ees traatvõrestiku küljes tolknes kingsepa embleem — roostetanud plekist säarik. Tänavaga tagamaal mustasid liipriimmutustehase hägused kontuurid. Seal, kus uulits lõppes, algas auklik kolmanda klassi maantee, kahel pool teed linna karjamaa ja prügi mahapanemise kohad. Eespool tossas, puhkis ja vuhistas jaam — linna elusoon ning süda.

Maantee läks üle Pühamäe valdadesse ja taludesse. Miks noore männimetsaga kaetud linnatagusel künkal selline nimi oli, seda Silin Pihelgaga ei teadnud. Metsa mäe ümber kutsuti Priimetsaks, sest see paiknes Priimõisa maadel. Priimetsa kruusaaugus asus ristideta, lindpree kalmistu, mille rüvetamist riigivõim patuks ei pidanud, vaid õigustas. Selle peale vaatamata kanti nimedeta haudadele lilli. Silin Pihelgaga passisidki täna usinalt õhtusi teekäijaid, kes Priimetsa poole suundusid. Meeste hoiakus oli aga loidust. Nad ei lootnud suuri avastusi. Linn koos agulitega oli peale detsembrisündmuse kümneid kordi läbi kammitud.

«Teie terviseks!» hüüatas Silin ja naeris: «Hõhõ-hõh!» Tema ninaalust ehtisid tihedad mustad vurrud. Silmanurkadest hargnes lugematu arv

kortsukesti. Need olid lühinägelikkusest. Aga Silin varjas valvsalt oma häda. Ta ei julgenud prillidele mõeldagi. Kes poolpimedat väliteenistusse jätaks! Nagu teada saavad, nii lahti lasevad. Tema aga tahtis iga hinna eest pensionini vastu pidada. Mis võiks olla kenam kui riigipajukiga kindlustatud vanadusepäevad? Üle kümne aasta urjadnik ja kuuendat vabariigi kordnik — see ei olnud kerge elu. Silin oli alati sellele ustav, kes talle parajasti palka maksis. Ta austas võimu ja vihkas hinge põhjast võimu vastaseid. Mis kirjutatud on, seda peab inimene täitma! Silini arvates oli türm seaduse sõna vastu patustajate ainuke õige koht elus, trellide taha toimetamine aga temale teeneks ning leivapalaks ka. Tal oli perekond. Kolm last ja naiseema. Need nõudsid leiba ja rõivast. Aga vabariik ei maksnudki oma tugede hoidjatele kes teab kui suurt palka. Rahahäda ei kadunud majast. Silinil oli isegi riideid poest võlgu võetud ja veksleid maksta. Ametikoha tõttu tuli seisusekohaselt elada. Ta ei saanud oma lapsi paljajalu pidada. Noh, ja va kärke armastat ka, iseäranis operatsioonide eel. Siis tundus rohkem kuraasi. Ta pidi end triksis ja kärmena näitama, et ülemused silmade kissitamist ei märkaks. Neil põhjustel püüdis vana Silin olla nii kohusetruu kui vähegi võimalik. Pihelgaga oli teine asi. Tema teenis poliitilises politseis. Seal sed mehed moodustasid nagu mingi kõrgema seisuse. Silin koguni pelgas neid ning nad olid sellepärast talle eranditult vastumeelsed. Aga vanamees teadis ise väga hästi, et kadedusest. Poliitiliste palgad olid kordnikkudega võrreldes kolmekordsed. Neil oli ka igasuguseid lisateenimise

võimalusi. Milliseid, kes seda Silinile ütles. Praegu oli ta Pihelgal julgestuseks kaasas. Mis ülesandeks, seegi pidi hiljem selguma.

«Proosit!» vastas Pihelgas hooletult õlleklaasi vastu valget hoides ja vahu kobrutamist imetledes. Siliniga võrreldes oli Pihelgal pisut keigalik, aga igati aja nõuetele vastav välimus ja ka kuju. Triibuliste pükstega sakoülikond ja targeldatud mansetid ei passinud — kurat võtaks — piimapoodniku lilleaeda. Tiidrik ise taipas seda palju paremini kui tõlp kordnik ja matslik, aga rahakas poeproua. Ta ei rõivastunudki nende seltskonnaks, vaid oli juba mõttes lõbusa balli kõige lustlikum kavaler, kui uksele koputas kohalik — mitte kõige parema kuulsusega — restoraator. See mees tuletas leplikus toonis ühe vekslikesse tärmpäeva meelde. Ta ei nõudnud maksmist, vaid leppis täielikult pikendamisega. Usaldab, täiesti usaldab. Keda siis veel kui mitte härra Pihelgat? Ja politseikomissari žiivot? Kui härral ehk sularaha pole, lisagu aga julgesti uue vekslit põhikapitalile protsendikesed ka otsa. Nõus sellegagi. Üksnes käemees jäägu samaks. Selles aga silmus seisiski. Tiidrik Pihelgas oli purjus peaga oma allkirjade matkimise oskust kuritaritanud. Kahetsus ja enese hukkamõistmine ei aidanud enam midagi. Ta pidi raha hankima, summa kinni maksma ja skandaalselt paha paberi hävitama. Nii kiiresti kui võimalik. Nõndaviisi ei tulnud ta ülepeakaela agulisse maimeeleolusid vaatlema. Sellega oleks iga agent hakkama saanud. Tiidrik ennetas oma isikliku ja täispurjeis elulaeva karidele jooksu.

Poeproua tõi keksi graatsiaga vaagnatäie sin-

gilõike ühes taldrikute-kahvlitega, sealjuures õhinal ning ülevoolavalt vabandades:

«Maamoodi suitsutatud, ei ole ehk nii hea kui rullsink. Minu õnnis mees armastas üksnes talusaunas suitsutatud liha. Sellepärast ehitasime kohe peale majaostu saunagi. Kes siis oleks võinud ette aimata, et õnn on nii üürike. Võtke ja maitske kadunu mälestuseks!» Emand tõmbas põuest roosa siidist taskurätiku ja tupsutas silmi, nagu oleksid seal pisarad.

Pihelgas pigistas lohutades nukrutseva lese käsivart.

Poemand naeratas harda edevusega, jätkates:

«Sellest ajast alates pean tema mälestuseks siga ja suitsutan esimeseks maiks liha. Lõikan, maitsen ja mõtlen, kuidas kadunuke sellest lugu pidas. Kas tal ka teises ilmas peaks kõike küllalt olema? Vanasti olnud Pühamäel seesugune ohvrikivi, kuhu surnutele ande kantud. See oli ilus komme. Kõike nad teevad nüüd vana eesti moodi. Seegi komme vajaks hädapärast elluäratamist. Palun ärge naerge mind välja, aga ma käin iga esimese mai hommikul oma kalli kadunu haul, viin lumelilli ja panen võipaberisse ka paar pehmemat singiviilu ning torkan risti kõrvale maamulda. Te muigate, kordnik Silin! Ma ei kõnele enam edasi . . .» kurjustas poodnikuemand, solvunult maha vaadates.

«Kas te arvate, et surnuil on lihahimu?» Pihelgas pilgutas silmi ja rihtis vaate täidlaselt nägusa, paremais aastais lese rahutusse pilku. Naine teeskles küll häbelikkust, aga vastas siiski südilt:

«Kõigil ehk mitte, aga minu omal küll! And on alati kadunud. Kuidas te seda seletate?»

«Hõ-hõ-hõh,» naeris Silin südame põhjast.
«Hulkuv koer või kass!»

Pihelgas vaikis. Ta pruntis huuled naersid. Poeproua vaatas just tema otsa, nagu oleks viimase vaikimine tuhat, võib-olla isegi kümme tuhat korda Silini kõnest huvitavam.

«Kes teab!» venitas Pihelgas kahemõtteliselt.

«Ega te ei mõtle, et kommunistid?» küsis agulikaupmees hirmunud sosinal. «Neist võib kõike uskuda. Nad tõesti ei pea ka kõige pühama rahu-paiga kombeid ega korda maksvaks!» Hää! alanes sosinaks, poeemand viipas peaga üksiku agulimaja suunas: «Kingsepp Korge lesk ei pannud lapse hauale ristigi. Mul tõusevad ihukarvad püsti, kui sellele mõtlen. Mis see vaene väeti talleke kurja tegi, et ta tema nagu kutsika ristita künka alla magama pani! Kui tal ehk raha polnud, tulnud siis minu juurde, ma poleks keelanud. Oleksin jumala eest kas või korjanduse teinud. Iga poeskäija oleks penni andnud. Mis ma räägin! Korge-prouhjenil on raha. Tema ei ole ilma. Talvel oli hauakesel põdrasamblast viisnurk, eile istutati punakad krookused. Kas ta lilled ilma rahata sai, ah? Krookused maksavad kaks marka sibul. Ma käin ju nii tihti surnuaial. Nägin oma silmaga ja tean hindu.»

Pihelga tähelepanu oli hajali. Ta haaras taas emanda käe ja tõmbas muljudes enda poole:

«Kohutav ja huvitav! Teil on ilus hää! Mina aina kuulan ja naudin ning ei saa aru, kumba enam, kas juttu või — jutustajat.»

«Ärielu! Jutt peab jooksma, muidu kaup ei käil!»

«Kas proua Lehel oleks aega meiega istuda?»

küsis Pihelgas. Silin kordas teise eeskujul palvet, kuigi ta emandat kampa ei tahtnud.

Emand Lehe tänas kutse eest:

«Mul polegi enam midagi teha. Võib püha-päeva sisse võtta. Aga ainult ühel tingimusel — ja see on, et teie olete minu külalised. Nõnda siis, lubage kostitada . . .» hüüatas emand Lehe õhinal, jooksis vastust ootamata plikalikul, tippival sammul tuppa ja oli peatselt laudlina, klaaside ning kristallkümliga tagasi.

«Jooge minu kadunud mehe mälestuseks! Täna on tema kuues surmapäev,» pajatas lahke võõrustaja Pihelga kõrvale korvsohvale istudes ja klaase täites. Ta väristas sealjuures õlgu ja keeras pudelisildi Pihelga poole, et viimane näeks, millist jooki pakutakse. «Küll on kahju, et mul poes šokolaadikompekke ei ole. Siin niisugune kaup ei lähe. Ostjad on puha liipriimutuse rahvas. Neile anna vabariigi valge peale piparmünti . . .»

Silin mängis kentsakalt seltskonnainimest. Sellest sai kangestunud, nagu traadi peal tantsija hoiak, mis valmistas Pihelgale põrgulikku lõbu. Emand Lehe toetas oma kahekordse lõua kätele. Talle meeldisid külalised ja Pihelga lustakas tuju. Et endki soodsas valguses näidata, laskis ta jutul veereda:

«See oli see hirmus üheksateistkümmes aasta. Sakslased tulid ja läksid, punased tulid ja läksid, meie omad tulid ja läksid . . . Punased tulid mai eel jällegi linna alla. Me ostsime selle maja kahelt saksa preililt, kes ära läksid. Jäta nüüd varandus maha ja jookse minema! Noored, nagu me olime, mõtlesime, et enne ostame kahekordse

puumaja, siis ühekordse kivimaja ja seejärel kesklinna kahekordse, poeruumidega. Mis sa teed või oled! Oma asi seisab südames, ja on kord mõeldud, tuleb teha! Mina ei liikunud suurt väljas, aga kallid kadunuke oli vahvus ise. Ei tema kartnud! Siis oli ju sihuke suurte võimuste aeg. Sel maiõhtul tuligi kallike koju ja seletas, et Prii paruni varakast olevat tema kätte satunud. Ma pidasin asja naljaks. Säärane õnn nüüd tema kätte!» Poemand kallutas pea küljele. Jutustamine oli ta üles ärritanud. Põsed õhetasid, silmad vilkusid rahutuses. Ta teadis paremini kui politsei, et agul oli enam-vähem vaikne. Miks aga assistent ise siin luusib? Ja veel võmmi saatel? Ning nii hästi riides? See asi nõudis nuputamist, mida Melanie oma mõtetes ka pingeliselt tegi.

«Mis vara see siis oli?» uuris Pihelgas juttu jätkates.

«Piibud ja piibuorgid,» pilkas Silin. «Vana parun olevat seda kraami kogunud. Hõ-hõ-hõh.»

«Minge nüüd ikka! See tühi jutt. Ma võin, käsi südamel, vanduda. Vanasaksal oli kõigest kolm suurt piipu saali seinal. Need ripuvad nüüd abilinnapea kabinetis . . .»

«Muidugi, muidugi!» juhtis Pihelgas emand Lehe jutu vanasse suunda. «Nii et varakast satust teie kätte?»

«Jah, nii see oli! Kadunuke tuli koju, selg kandami all küürus. Häda seisis vat milles! Kast oli lukus, aga võtit polnud. Proovisime kõiki maja võtmeld, aga asjata. Hakkame ära arvama, mis meie noos võiks sisaldada. Tema mõtleb, et paberraha, mina kaldun kulla poole ja ütlen

temale: «Alfred, me oleme aus eesti rahvas.»
Tema vastu: «Jah, Melanie, seda me oleme!»
Otsustasime, et anname selle varanduse, ükskõik kui kallis see ka oleks, Eesti vabariigile. Härra Päts kuulutas ju vabariigi välja, aga ei saanud fälle üksi ja järsku jalgu alla, sest riigikassa oli tühi. Heitsime heade lootustega magama. Kas pole siis südamerõõm, et saad isamaale, sugurahvale ja priiusele ohvri tuua?! Aga võis olla nii umbes kesköö paiku, kui pörutati uksele ja nõuti, et avage proletaarse seaduse nimel. Mul tõmbusid käedki krampi, kogu keha hakkas väriseма. Kommunistid jälle linnas! See pole nali, vaid surm. Kadunuke kargas krapsti kapi taha, revolver kätte! Mina kogun julgust ja lähen ukse juurde vabandama, et naisterahvast inimene üksi kodus. Pole sobiv lõhkuda ega sobiv avada. Noh ja nemad . . .» Melanie tegi pausi, vaatas Pihelgalt Silinile ja Silinilt Pihelgale tagasi, aetas käe rinnale ning jätkas: «Ma tahan puhta südametunnistusega ükskord, kui meie issand kutsub, oma kalli kadunu juurde taevariiki igavesse õndsusesse jõuda, sellepärast kõnelen sulaselget tõtt. Nad ei ütelnud esialgu ainustki sõna. Ma tegin ukse lahti. See suur kommunistide ninamees Korge seisab lävel, sada padrunit üle rinna. Prii mõisast olevat rahva kõige kallim vara ära toodud. Mul kihvatas peas, et kas temal on siis sellele suurele ja kõige kallimale varale rohkem õigust kui meil — minul ja mu mehel?! Küsin aga tasa ja targu, et millal siis rahvas sai oma raha ja vara mõisa viia, kui mõis on nädalapäevad tule all. Tema ei tee mu küsimusest väljagi, vaid jätkab oma joru: varguse

jäljed tulevat meie majja. Mötlen ja vaatan, et polnudki teine nii hull, kui räägiti. Pealtnäha ja esimese jutu järgi ontlik inimene. Mina kogun julgust ja ütlen, et nõelaku uss niisuguse laimujutu ajaja keelt. Meie ei tea midagi, pole näinud ega kuulnud! Kast oli söngi all. Korge tundis nagu haisu ja tõstis tekiserva üles ning -- krapsti kallal. Mina kiljatan. Minu kadunuke ei pidanud enam vastu, vaid põrutas revolvrüst. Üks pauk ja teine pauk. Tal oli väga kindel käsi. Korge seisis seljaga tema poole, ja kohe kui piksest rabatult silmili ning otsas...»

«Ja see kalli vara kast?» küsis Pihelgas.

Emand Lehe sulges mälestustes silmad, pidas pausi ja ohkas täiest rinnast. Ta oli oma lugu kümneid ja kümneid kordi jutustanud, aga erutus iga kord pisarateni. Pihelgas vaatles hindavalt lese õhetavaid palgeid. Tema aju haudus samal ajal oma plaani. Kuidas ja millest alustada?

«Kui te oleksite näinud, mis edasi juhtus...» jätkas Melanie täiest rinnast õhates ja Pihelga kummalisest tähelepanust õnne tundes. Tal käis kõigest kolmekümne viies kevad. Järsku naeratab veel... Ei või eales saatuse tujusid teada. «Ükse tagant tormasid kaks meest tuppa, kahekesi ühe kallale. Nad löid ta pikali, trampisid jalgadega. Mina sain ka püssipäraga. Alfred viidi ühes. Hiljem olevat kusagil Lätimaal tribunali peetud. Surnuna sain kätte. Kullakast viidi kaasa. Kes siis seda maha jättis!»

«Kas ikka oli kuld?» turtsatas Silin. Ta ei uskunud.

«Mis siis veel kõige kallim vara võib olla kui mitte kuld?» osatas Melanie poolpahuralt. Talle

ei meeldinud, et Silin selles kahtles, mis tema arvates kõlas nagu aamen kirikus. Lõppude lõpuks oli Silin kõigest kordnik. Tal ei passinudki oma arvamist enne Pihelgat ütelda.

«Teie mees oli kangelanel!» trööstis Pihelgas. Ta puudutas selle kinnitamiseks lese kätt. Aga Melanie muutus kohe kombekalt tõrksaks ja nihkus eemale.

«Jah, mis see aitab! Oli kangelane ja tapeti kommunistide poolt vabariigi kallima vara kaitsmisel, aga mulle kui lesele ei anta pensioni. Öeldakse, et puuduvad poliitilised motiivid. Misugused need motiivid siis veel olgul!» Emanda kõne oli nüüd tõttav, erk, hääl kõlas asjalikuna, kalkuleerivana. «Oleks maadki antud. Ta jäi ju viimse veretilgani vabariigile ustavaks ja kaitses selle huvisid. Ühe vastasegi hävitas... Kas seda on vähe?» Emand Lehe vaatas Pihelgale silma. «Asi on selles, et mul, vaesel üksikul naisterahval, puudub eestkõneleja. Teie, härra Pihelgas, olete suure koha peal. Kostke minu eest. Ma võin teie vaeva tasuda.» Nõndaviisi viskas ta omaarust kavala väljakutse.

«Kas teie tõesti ei saa pensioni?» küsis Pihelgas uskumatult ja mõtles: «Sa polegi täielik hani. Me võiksime vist sobida.»

«Kuhu see kuld siis sai?» tahtis aga Silin väga kuulda. «Hõ-hõ-hõh!»

«Kommunistid võtsid selle muidugi endale. Ma olin siis nii verinoor ja saatuselöögist segane. Kas mina suutsin üksi kasti kaitsta!» Emand Lehe nihutas enda Pihelgale jälle ligemale.

«Arvan, et seegi saapaga maja asjast puhas pole,» lausus ta paljuteadvalt, peaga kingsepa

elamu poole noogutades. «Teie ise teate paremini. Egas te teda ilusate silmade tõttu vangi viinud? Ta on ju selle Korge lihane vend, kes minu mehe käe läbi langes ja kelle tõttu vaene kadunuke hukati. Mina aga küsin: millest nad elavad? Naine ei tulnud mulle passijaks ega tahtnud pesu pesta. Neil oli üht-teist raamatu peale võetud. Mul on hale süda. Mõtlesin inimest aidata ja tööga tasuda lasta. Isegi niisugust! Prouhjen Lille tõi võla sularahas lauale. Kust ta selle võttis? Kus tal see taevas oli, kust raha alla kukkus?» Poe-proua heitis pea selga ja kinnitas veendunult: «Tähendab, tal on salajane rahaallikas. Heakene küll! Ta käib juudi juures kaltse sorteerimas ja teeb teise tänava kingsepale pealseid. Paljuke siis selle eest saab. Eile aga osteti seepi, üleile pakk tikke ja leiba viib iga jumalapäev. Kui laps haige oli, tõi kesklinnast riisigi. Enne käis minu käest küsimas. Kus mul siis riisi on! Kellele ma riisi müün! Agulis ega vabriku kasarmus selle värgi sööjaid ei leidu.»

«Te arvate siis, et Korge selle nõndanimetatud Priimõisa kulla ära võttis?» küsis Pihelgas uudishimulikult ega uskunud poeperenaise juttu. Ta arutles, kuidas kassa seisukorda teada saada. Järsku ei jätku? Siis ei võinud tühja aega raisata.

«Ilma kahtlemata! Selles ei ole ühtki imet. Te minge ühel pakkide üleandmise päeval vangi-maja ukse taha sappa, siis näete, et prouhjen seisab sealgi pambuga.» Emand Lehe paljastas hoole ning andumusega üht vabariigi vastast, mõtted aga läksid vägisi mujale, Melanie oli näinud Pihelgat palju kordi Korgete majas. Nüüd

lõi kiivus tagantjärele pähe. See Lille oli ju kõige peale vaatamata jumalavallatu välimusega. Mine sa tea Pihelga-taoliste meeste elukombeid! Üks aguli ärinaine pole roheline! Ta pidas end põllulilleks, kes linnakombeid tundis. Et jutt liiale läks, selles olid süüdi Pihelga üllatuslikud austuseavaldused. Need pöörasid Lehe-emanda südame sel õnnistusrikkal maiööl nii segamini kui vähegi võimalik.

Kevadõhtune kahvatuuroosa hämarus hajutas aeglaselt agulimajade piirjooned. Soo auras. Lahja piima värviline udu valgus karjamaaservale. Akendes süttisid üksikud tuled, õuedes liikusid inimesed. Kusagil nuttis laps. Voorimees koos naisega pidasid mustas õues perenaise pörsale klaperjahti: kärssnina haistis vabadust ega mõelnudki puhtaks tehtud aidusse vangid tagasi minna, vaid ruigas, saba rõngas, jalad lennus, tagaajajatele näkku. Teisal lauldi kõvasti ja kilavalt:

«Viska nööri, viska nööri!
Vend hukkub patulainetes.»

See oli päästearmee uusim laul, millega nad hingi püüdsid.

Kingsepa maja aken lõi valgeks. Silin tõusis, küsivalt Pihelgale otsa vaadates. Viimane noogutas, trummeldas sõrmenukkidega lauale. Märgu-
anne erutas Lehe-emandat enam kui Silinit. Õladki võppusid. Emand Lehe sundis end jõuga rahu-
likuks, tõstis tegevust otsides vaagnalt singiviilu, tükeldas selle tibatillukesteks raasudeks ja sõi aeglaselt, kahvel näpುವahel ning kolm ülejäänud sõrme peenelt kõveras. Ta tundis oma

väärtust. Maja, kauplus — kinnisvara ja vallasvara. Aga ise pole ka paha välimusega. Veel vanemaid on kositud.

Majast eemal, uduviiru piiril, süttis üksik mailõke.

«Tuleb vist rajoon üle vaadata?» küsis Silin Pihelgalt.

«Teie asi!» vastas Pihelgas hooletult.

«Kõik on muidugi vaikne, aga teenistuskohustused, et inimesed võiksid rahulikult magada . . .» pomises Silin. See oli poemanda kuulmiseks ja teadmiseks öeldud. «Ühesõnaga, kokkuvõttes . . . Mina, meie . . . Hõh-hõh-hõh . . .» Ta ootas, et Pihelgas kõrvale tuleks ja täpsustaks, mida vaadata. Aga seda ei juhtunud.

«Minge rahulikult!» soovitas Pihelgas eemalt ja kiitis. «Kes ei teaks meie vana Silini kohuse truudust. Kui te kord pensionile lähete, siis pean ma teile lahkumiskõne! Mina palun luba veel natuke aega proua Lehe külalislahkust nautida. Õhtu on soe ja ilus. Mul ei ole täna teenistust . . .»

«Hõ-hõ-hõh! Hõ-hõ-hõh!» mühatas Silin lahkudes. Või tal ei ole teenistust! Või ei ole! Nojah! Niiviisi peab kõnelema. Kes üht ütlevad, teist teevad, on kõige targemad inimesed maailmas. Need saavad rikkaks. Mis ta siia otsib? Kas tõesti kulda? Kas see oli olemas? Kurat! Äkki oligi? Ning ta ärritus raskelt ja kuulis ise oma samme, mis lajatasid:

«Kuld, kuld, kuld . . .»

Taevarannalt hajus eha viimane hingus. Poemaja õugi vaikis. Sigudik saadi sulgu. Melanie käis ise abiks. Kuhu see vaene pörsas temast kõr-

gemate olendite — inimeste — kavaluse ja tarkuse eest põgeneda suutis? Ei kuhugil Pihelgas tundis end aguliöös kuidagi ebamugavalt ega osanud nii nagu kiirus nõudis asja juurde asuda. Joodud viin pulbitses kuumalt soontes. «Mis siis, kui tal pole kodus sularaha?» Tänavalt kostis vankrimürin. Üks voorimehetroska peatus poe ees. Nokastanud korporant karjus ust lõhkudes: «Viina!»

Emand Lehe ärritus: «Mis nad siis õige mõtlevad! Kas mul on mõni salaviinamüümise koht! Kui kõik poed nii ontlikud oleksid!», ega läinud avama.

Trummeldaja pettus, ronis tagasi sõidukisse ja sõimas voorimeest:

«Fuurman, kuivamaa kala, kuhu sa mu töid? Aidaa, järgmisse sorskukõrtsi! Aga et sealt saaks! Muidu ma sulle ei maksa! Mina olen Eesti vabariigi jurist ja teenin seadust. Kui viina ei saa, siis arvet ei maksa.»

Intsident lõbustas Pihelgat. Ning inspireeris sihile liginemise võtteid.

Emand Lehe hakkas ennastvalitsevat tasakaalu taastades laulma: «Tär mai ist jekommen...»

Pihelgas ei suutnud naeru pidada. Ta märkas, et poemand säeb pesupitsid rinnaväljalõikest paistma. Tiidrikul aga puudus tuju... Raske olukord rõhus südant. Läheb see neetud allkirja asi avalikkuse kätte, tõmba end ise juba aegsasti oksa. Ta hakkas emand Lehe rahade poole sihtima:

«Igasuguseid tüüpe liigub siin ringi. Kas nad ei tee teile liiga?»

«Ei ole nii loll, et lasen!»

«Aga kui tikuvad väevõimuga näiteks kassa kallale?»

«Kes siis raha letisahtlis hoiabki.»

«Huvitav, kuhu peidate?»

Emand Lehe tõlgendas küsimust omamoodi. «Kardab juba minu pärast!» Ta surus kaks kätt rinnale ja ohkas õndsalt: «Siia!» Ning mõtles ise oma ärganud südamest. Raha muidugi oli kallis väärtus, aga kas siis saab hingelistest asjadest mööda minna? Kus sa sellega! Heast südamest tuleb kõige enne kõnelda. Seda kaunist kommet ta trotsida ei luba.

Pihelgas võttis öeldut sõna-sõnalt. Miks ka mitte! Ta oli näinud, kuidas tengelpungasid hoiti sukasääres ja vöö vahel. Miks ei võinud siis poe-emand rahakotti põues kanda? Ta uskus juttu. Tiidrik asus asja aega kaotamata kontrollima. Emand Lehe aga tõstis veel enne, kui ta sihile läheneda suutis, oma käed tema kaela.

2

«... Ja mai on tulnud! Minule aga on see öö jäädavaks ajaks jäädavalt valus,» kurvameelitses emand Lehe, käsi veel Pihelga õlal. Ta silitas teise käega mehe karedaid juukseid. «Kuulake mind! Ma pean teile oma südame avama, et te teaksite ja mõistaksite, mis seal sees on.» Et piinlikkust võita, kõneles ta enese tahtmata jällegi oma kadunud mehest. «Ta langes tegelikult vabariigi eest ja enamlaste vastu võideldes, mis sellest, et polnud rindel, polnud vabatahtlik, vaid valge pileti mees. Mind, tema leske, ei tunnista

keegi. Kas see on õigus? Miks mul siin on ainult piimapood, kui võiksin lesepajukiga kesklinna koloniaalkaupluse võtta, kus kõik riisid ja šokolaadikomplekid sees. Kõrvaltänavast see naine, kes Korge kohta teateid viis, sai nii palju, et ostis nertsid. Siin kaotas inimene kõige kallima elus, ja ei midagi. Kas niisugune on seadus?» Kuulgu ometi Pihelgas, kui ettevõtlik inimene ta on.

«Teil on õigus!» kinnitas Pihelgas.

«Õigus õiguseks, aga palun õpetust, mis teha tuleks? Siin linnaserval pole kedagi, kes nõu annaks, kellega asju arutada. Teada puha, mis sugune rahvas meil elab. Ussipesa! Paljude see aitas, et Korge ja tosin teist lõuapuud rootsi kardinat taha viisite! Üsna vähe! Nende külvatud seeme ajab juuri,» jätkas emand Lehe pisut soivunult, sest ta tundis oma kuuenda, naiseliku meelega, et peibutaja ei käitu nii, nagu kombed nõuavad. Ise tuli ja alustas. Nüüd aga vahib Korge maja poole. Milleks sinna?

«Ussipesa?» ei taibanud Pihelgas.

«Millest siis kogu aeg kõnelen?»

«Rahakastist . . .»

«Ega see pole naljajutt!»

«Tõesti?»

«Nõnda nagu ma siin praegu olen, võin kas või hingeõnnistuse juures vanduda,» ägenes Melanie, nutt varaks. Pisarateni lugu ei läinud. Selle asemel täitis ta pitsid, mekkis ise ja sundis külalistki nõnda nagu korraliku perenaise komme.

«Teie pensioniasi,» alustas Pihelgas peale toosti, püüdes niiviisi oma tõeliste eesmärkideni jõuda. Ta siunas end mõttes tossikeseks, kes ei

suutnud emandat ümber sõrme mähkida. Milleks kogu jant, kui oleks võinud otsekohele sõnaga laenu paluda.

«Teie pensioniasi.»

«Oh, mis nüüd sellest,» tõrjus Melanie järsult. Pihelgas pidi vastavaid seadusi tundma. Melanie ise ka teadis. «Ma ju tean, et noorele ja nii jõukale ei anta. Või kui — siis peab enne rängalt kulutama.»

«Aga see ju tasub end hiljem!»

«Las vaesemad võtavad! Mina saan selletagi kesklinna kivimaja,» kiitis ta ennast ja tahtis korraga tungivalt isamaalist meelsust rõhutada. Selleks oli olemas ainuke tee — teisi mustata.

«Ma olen ju ärinaine. Minu juurest käib päevas sada inimest läbi. Kui sadat pole, siis viiskümmend vähemalt. Mina näen kõik ja tean kõik. Muidu ei saa ju kaubelda, kui sa kundesid ei tunne. Suurem osa tahab raamatu peale. Kui ma nende elu läbi ei näe, lasen endale külge teha. Mina, tänu jumalale, pole seni veel ilma jäänud . . .» Emand alandas häält ja toetas lõua ristamisi kokkupandud kätele, Pihelga pilku rihtides.

«Ja edasi?» küsis Pihelgas, taibates, et jäädi sihilikult vaikseks.

Melanie naljatas pepsilt:

«Edasi ei olegi. Ussipesa — ja kõik. Mis seal siis veel edasi saab olla? Maopesa või? Madu on ussist suurem, eks ole?»

«Kus see ussipesa siis on, mis minu salajast sümpatiid nii segab?» küsis Pihelgas, kavalalt vasemat silma pilgutades.

«Salajane sümpatiil» lõi nüüd Pihelgale käele

ja tõmbus edevalt kaugemale. Viimane võttis mahalibisenud rätiku ja mähkis hoolitsevalt lese õlgade ümber. See avaldas mõju küll, aga Melanie märkas jällegi, et temast vahiti mööda. No mis sa küll seletad või kõneled? Pihelgas kuulatas, kuidas jaama poolt kostis manööverdavate vedurite puhkimist. Hahkjassinisel taeval sõudsid pikaks veninud pilved. Ta mõtles pingeliselt, kuidas rumalalt naiselt, kes sugugi rumal polnud, raha välja pumbata. Mis võttega? Mis nõksuga? Ettekäändega? Kõik võimalused olid Tiidrikul peas. Isegi hirmutamine ja vägivald.

«... Ja võtke kogu meie tänav ning vaadake majast majja üle,» kõneles lesk jällegi ägedalt tõtates. «Mis te siin näete? Prostoi rahvas, ontlikku inimest pole ollagi.» Ta siunas mis suutis naabrinaist. «Aga Korge Lillel on igauhega tegemist. Ta on nagu mõni meie tänava halastaja samaaria mees. Egas ta seda oma tasku peal tee! Lorijutt! Seda võivad üksnes lollid uskuda! Kas mitte tema käes pole see kuld, väga palju kulda, mis minu kadunud mees tahtis vabariigile päästa ning mida kaitstes ta elu andis kui täiesti poliitiline inimene? Tema pärast olen minagi poliitiline.»

«Ja-jahl!» lausus Pihelgas sõrmega lauda toksides.

«Muidugil!» kinnitas emand Lehe. «Mina tean kõige paremini, kui palju meie tänavas raha ringi liigub. Korgel on nüüd teises toas üüriline. Te ju teate, see pikk, tiisikushaige naiseга mees liipriimmutusest. Seal lõppes töö otsa. Ta sai suveks lahti ja võiks maale minna. Aga kus sa sellega! Istub kodus ja uriseb, et riigis valitseb tööpuudus. Mina seletasin talle, et seda küll ei märka, aga

lipreid pole parajasti enam tarvis. Paljukese neld kulub, kui rongid mõistlikult sõidavad ja kuue-seitsme aasta takka vahetatakse. Tema ei pannud minu juttu miskiks ja laseb oma punast joru edasi. Töörahas pidavat rihma pingutama. Mina ütlesin, et kus ta siis rihma pingutab, kui isegi vaeste jaoks on oma supiköök, kust sööki üsna muidu saab. Ja kas te teate, mis ta vastas? Ta ütles täpselt need sõnad, et «Koodi-Jaani ja Martna lake on läila». See ei ole tühja kõhuga inimese jutt. Nende naaber jälle . . .» Emand Lehe oli säärases jutustamishoos, et sündmusi puistati nagu vihma-veetorst. «See nende naaber ehk üleaiamees käib seebivabrikus korraliku palga peal. Tal ei tohiks midagi viga olla. Palutska tuleb, taskus saab ka üht-teist koju tuua. Nad ei ole mitu aastat naela seepigi ostnud. Ega siis ilma selleta läbi saal! Lastel on nii puhtad särgid seljas et helkab. Kas te arvate, et ta valitsusele tänulik on?»

«Miks siis mitte?»

«Oodake ainult!» Emand naeratas salatsedes. «Ei ole! Nad võtsid mõni päev tagasi minu poes väikest troppi, tema ja paar raudteeremondi oma, kes tänava teises otsas elavad. Ärge arvake, et nad viina minu käest said! Jumal olgu ise tunnis-tajaks, seda mittel! Neil oli kolme peale «riigivane» kaasas. Minult osteti timbusaia sakuskaks ja muud ei midagi. Ma ei luba harilikult poeruumis timmida, sest see on ju seadusega keelatud, aga alati ei saa tõesti sellest kinni pidada. Kes mul need kunded siin on? See oma linnaserva rahvas, aga läbimüüki peab olema. Kust siis kasu saab? Meestel oli aur peas ja jutt jooksis. Nad tõrvasid kolmest suust korraga riiki ja vabriku-

omanikku, nii et rumal kuulata. «Töölise vereimeja, rasva läinud kodanlus!» Mul kargas hing täis. Küsisin, et kelle raha te praegu joote: kas mitte seda palka, mis see «töölise vereimeja» teile oma kukrust eile lauale ladus? Nii et kes siis kelle verd imeb? Seebivabrikant on pikk ja peenike. Mismoodi ta siis «rasva läinud kodanlasena» paisatab? Nemad kargasid ninna, et ärgu ma nuhki mängigu. Neil olevat oma raha. Tähendab, nad ise tunnistavad, et neil peale peremehelt saadud raha on ka «oma raha»! Aga kust nad selle «oma raha» saavad? Kelle käest ja milleks?»

«Aga kust siis?» tundis Pihelgas vastu enese tahtmist huvi ja hakkas kaotama aru, mis asjast arvata.

«Küll juba teatakse,» näitas Melanie näpuga ida suunas. Ta viitas Venemaad ega mõistnud sellest kes teab mis paha. Ajalehed ju ka pasundasid, et piiri tagant aidatakse kommuniste. Miks siis Melanie ei võinud seda korrata.

«Edasi?» sundis Pihelgas kõnelema.

«Kui sa siin päevast päeva leti taga seisad, näed ja kuuled, siis koguneb süda õhtuks valu täis. Mida need inimesed lõppude lõpuks tahavad? Minule endale näituseks on liiga tehtud, aga kas ma sellepärast hakkan korda kukutama? Tean, et tuleb rahul olla, sest hea on seal, kus meid ei ole. Viimaste valimiste ajal tuli minu naaber poodi — silgunõu kogumeeste valimisnimekirja sisse mässitud. Nurjatu niisugune! Tal elab naiseema maal, saadab neile alalõpmata piima. Inimene oiгу tänulik ja tundku talurahva kandidaatide vastu aukartust kas või selle piima eest, mis ta maalt saab! Ütlesin talle tasa ja targu, et kodanik, teie

proua on küll hullu tükiga hakkama saanud. Tema naerab. «Ma panin nad timmukraatlikul alusel maatöölise ja maatamehe huvisid teenima.» Kas see on siis timmukraatiast arusaamine, kui valimisnimekiri silgunõu ümber hukka aetakse? Ütlen talle, et ilma põllumeeste kogudeta jääme nälga. Nemad hoolitsevad kündmise ja külvamise eest ning maa on see, mis annab leiba. Tema vastab, et selle leivaga ei elatavat. Kuidas te sellest arusaate? Mina saan niiviisi, et temalgi on kusagil suhted, kust midagi muidu pihku pudeneb, sest muidu poleks ta valimisnimekirja silgunõu ümber pannud.» Emand Lehe pidas väikese pausi, tõmbas hinge tagasi, kontrollis Pihelga silmist oma kõneluse mõju ning jõudis siis kokkuvõtlikule järeldusele. «Siin tänavas ei ole ainustki maja, mille peale võiksid kindel olla, et see on niisugune eesti kodu, nagu lehed kirjutavad. Eesti majad asuvad kesklinnas. Mina olen õige eesti naine ja sellepärast tahan ka siit ära kesklinna.»

«Aga te unustate oma maja? Kolm korterit, äriruum? Kas see ei ole siis siinne eestluse kants, kuhu tormilained ei hakka?» küsis Pihelgas. «Mis nad teile sisse toovad? Kauplus läheb hästi — eks ole?»

«Ei, eil! Isegi minu oma maja pole kindel!»

«Mis te nüüd, kallisl!»

«Kuulake ja siis otsustage! Jumal ise ja kõik taevased vägevad teavad, et mu suust tulevad ükspäinis tõesõnad. Te vist olete tähele pannud, et ma ärklituppa kaks tüdrukut võtsin. Mõlemad said lausa pimedada juhuse tõttu õllevabrikusse tööle. Üks villib ja peseb pudeleid, teine on linnaseai-

das. Mul on sealne meistriproua tuttav. Mõlemad olevat tööle nagu karud, aga palga peale ka maiad. Nojah, see ei ole minu asi. Mina neile ei maksa ja üür on ka, tänu jumalale, laual, igal esimesel ette. Kenad noored lapsed, vanem lausa ilusa välimusega. Kord olid mul võõrad — paar tuttavat härrasmeest, täiesti ontlikud inimesed. Istusime all, poe tagatoas. Ma keetsin kohvi ja . . . Mõtlesin, et kutsun tütarlapsed alla. Saavad tutvused sisse. Läheb ju elus vaja. Paar päeva hiljem tuleb Korge-prouhjen poodi ja viskab mulle nina peale, et ma vedavat tüdrukuid laiale teele. No kas on suuremat häbematust? Tütarlapsed käivad Korge poole nagu palvemajja. Aga mis usku seal inimesi ristitakse?»

«Kommunistideks?»

Melanie kinnitas südametäiega, et nõnda see on. Pihelgal ei passiks mitte läbi aiaplangu Lille akende poole vahtida, kui tema ees istub poeproua, kelle hinge ta ise elama pani.

«Ma ju näen, palju meil siin agulis raha ringi liigub. Langegu mu keel suust, aga üks salajane pank on siin olemas! Jah, on! Korgest see asi ka mööda ei lähel!»

«Prii paruni kuld?» See kõlas tögamisena.

Melanie taipas, aga jätkas jonnakalt:

«Aga võib-olla vahetavad aeg-ajalt uurmaakri juures paberiks? Kümmeline maksab praegu tuhat viissada marka.»

Pihelgat vallutasid järsku üllatavad mõtted. Eelmisel päeval oli olnud «Päevalehes» lühike vihje, et Venemaalt saadetakse eesti kommunistidele toetust. Ta teadis, et oli olemas isegi vastav organisatsioon, kes niisuguseid tegusid tegi.

Nõnda tekivad tal emand Lehe jutu mõjul omad küsimärgid.

«Jumala eest, kas või hing kuradile, ma ütleksin neile korteri üles, aga vastu suve, kui inimesed maale lähevad, on raske uut üürilist saada. Mis see tuba tühigi seisab? Maja peab ju sissetulekut andma ja rahale pole peale kirjutatud, kelle käest ta tuleb. Peaasi, et tuleb. Hiljuti aga, paar nädalat tagasi, jäi teine tüdruk haigeks ja talle öeldi koht üles. Vist kopsud. Ta on niisugune kõhn ja kogu aeg köhib. Nüüd tuleb see kõige huvitavam asi: Korge-prouhjen hakkas üleval käima, ikka kompsuke kaasas, aga minu poest ei osta midagi. Mul süda juba torkas, et kui sul raamatu peale vaja oli, siis tundsid ust, aga nüüd käid ehk selle teise tänava poemehe putkas. Näen kord, et plika viib prügi kasti, ja mõttes kihvatas, et vaja järele vaadata. Mis neil seal üle jäi? Prügi pealt loed nagu piiblist, kuidas keegi elab. Passin paraja aja — ja silmad lähevad suureks: kanakondid, meega võipaber. Ma lõin kaht kätt kokku. Ah siis kanaliha süüakse ja — mett ka veel. Mis see kõik praegusel kevadisel ajal maksab? Üleeile oli aga veel hullemat — redisepealsed. Mina ei saa endale seda lubada. Ma süün siis kõik ära, mis teenin. Nemad saavad, sest Korge-prouhjen käib korviga. Siis mu peas välgatas täieline selgus. Prii mõisniku kuld pole kusa-gil mujal kui prouhjen Lille käes. Seal pidi teist puudaga olema, kast tundus nii raske. Mis see meie rahas välja teeb? Mis te nüüd mulle ütlete?»

Pihelgas põles kannatamatus huvis, kui uuris:
«Mäletate te hästi seda — kasti?» Ta soovis

nüüd, et emand hoolega patraks, ja noppis tema kõnest kukenokatäite kaupa tõeteri.

«Ikka, ikka! Mis see kullast veel kallim vara on? Kas te arvate, et seesamune Korge — ma palun isegi tema hinge eest nendes hauatagustes põrgupiinades, kus ta praegu on — tuli nalja-pärast lausa valgete suhu, linna kasti taga otsima? See oli ju elu kaalulepanek. Niisugust asja tehakse üksnes kulla hinna eest.»

«Aga te ei näinud ju kulda? Kastis võis olla mõni muu väärtuslik asi.»

«Kalliskivid või? Ei ole võimalik. Kast oli raske, väga raske. Briljandid aga on kerged. Ma katsusin kord noores eas mõisnikuproua oma-sid . . .»

«Nii et kullajutt tahab tõsi olla?»

Melanie jätkas hoolega.

«Kas ma siis teile niisugusel õhtul nalja ajan? Otsast otsani, iga silp, iga täht on tõsi. Me ju teenisime mehega enne majaostmist mõisas. Kadunu oli kutsar, mina õppisin köögitüdrukukuks. Seal me paari läksimegi. Tema oli minust kuusteist aastat vanem. Ta käis ilmast ilma sakstega sõidus. Härra müüs kulla eest pilte ja kujusid. Kadunu kõneles, et ta nägi mitu korda, kuidas härra kulda luges. Kulla vahel võis ju tõesti mõni kalliskivikene ka olla. Proua ütles oma suuga, et tal on üks niisugune väikene kivi-kene, mis üksi maksab terve varanduse. Noh ja siis, kui punased mõisa üle võtsid, pistis härra ühel ööl plehku, varandusekast kaasas. Kadunu teadis täpipealt, kuidas see asi juhtus, sest ta oli ju küüdis. Enamlased võtsid tõlla teel kinni. Härra sai plehku, aga varandus jäi maha. Kuld

enamlaste käes. Kes sellest ära ütleb? Vaesed on veel maiamad kui rikkad. Siis sai minu mees asjast teada ja tahtis rikkuse Eesti vabariigi alustoeks anda, kuid näete, mis juhtus! Muidugi oleks õige, kui tema õnnetule lesele määrataks pension . . . Mis sellest, et ma olen kinnisvara omanik.»

«See asjasse ei puutu,» tõendas Pihelgas.

«Kas tõesti?»

«Mitte mingil juhul!»

Emand Lehe pidas paslikuks niisuguse sõnumi eest kallistada.

«Arvate, et Korge naine toetab nüüd endise Prii mõisniku kulla abil riigivastaseid?» küsis Pihelgas, ise Venemaalt voolavast rahast mõeldes.

Solvunud Melanie salvas:

«Nojah! Mis te siis mõtlete, et kommud leivata elavad? Õhust ja armastusest ei saa keegi söönuks. Mina olen selge silmaga inimene, tunnen hinnavärki ja oskan paremini kui keegi teine rehendada. Mis nad muud tahavad, mille muu pärast seda kommunismi teevad, kui et teiste käest varandus ära võtta ja kerge vaevaga rikkaks saada!» Emand Lehe ootas, et Pihelgas märkaks ometigi tema ausat ärilist edasipüüdlikkust kiita. Ta kummardas Pihelga külje alla ja usaldas sosinal nagu midagi eriti tarka ning tähtsat:

«Prouhjen Lillel oli väike valge toakoer. Ütelge, kas see, kel raha pole, saab toakoera pidada? Mina küsisin endale ja lubasin sada marka. Poe kohale ju passib ilupeni. Igal peenemal inimesel on puudlid ja taksid. Mina ju tean. Lille ütles, et võtku, kui jääb. Mina käskisin tal

peni hästi palju peksta. Küll ta siis oleks mind hoidma hakanud. Aga tema vastu, et pole loomapeksmise südant. No mis te ütlete? Kes usub, et inimesel pole südant saja marga eest peni peksta? Vaesel inimesel? Ei jõudnud kannatada ja andsin ise sellele vastikule koerarisule. Täna hommikul käis Lille ninale viskamas, et mina olevat tema peni maha löönud. Lubas kohtusse kaevata. Kas on niisugust seadust, mis minule selle eest midagi mõistab?»

«Ei ole,» rahustas Pihelgas.

Ta ei joonud enam, ootas kannatamatult Silinit, tagus sõrmenukke vastu lauda ja unustas hetkeks selle mure, mis teda emand Lehe juurde tõukas.

Pihelgale meenus Korge korteri läbiotsimine. Oli olnud ise seal juures. Puhtad toad, pitsist kardinaad, teemasin ja lapitud pesu. Vaesus. Nad püüdsid talle kogu kavalusega majasõpra sokutada, et oleks, kes kommunisti naise tegude üle valvaks. Ükski kandidaat ei leidnud vastuvõttu, kuigi kõik pakkusid moraalse toetuse ja meelelahutuse kõrval ka tõhusat materiaalselt abi. See aga kinnitas, et poeemanda lõhverdamine sisaldas väiksemal või vähemal keskpärasel viisil tõeteri. Piiri tagant saadetud rahad olid ju selleks mõeldudki, et jõuda niisugustesse paikadesse nagu poliitvangide perekonnad. Miks nad ei võinud Lille käes olla? Kui temal õnnestub — kui läheb korda . . . Pihelga mõtted kappasid ülejala nagu traavlid.

Melanie vaikis käsipõsakil ja kurvana. Nii kenasti alanud õhtu jooksis tühja, unelm vajas veel enne, kui sai käega katsutavaks. Ta ei mõistnud, miks Pihelgas pani uue ülikonna selga ja istus tema aeda. Keel jäi kõneldes kibedaks. Algu-

ses nii kodune, et paremat ei osanud tahtagi. — Melanie hing kipitas mörult, sest ta ei mõistnud, mis Pihelga meele muutis.

«Teie siis pensionist loobute?» alustas Pihelgas otserünnakut.

Emand elavnes ärevaks:

«Ega ma siis. — Ei anta ju . . .»

«Tuleb asju ajada!»

«Oh, ei ole minul, vaesel naisel, kes eest kostab.»

«Aga mina ju lubasin!»

«Kas tõesti?»

«Kuidas siis . . .»

Melanie punastas kõrvuni nagu moon.

«Ma mõtlesin, ma arvasin, et nalja teete. Et ega te tõtt kõnele, vaid niisama.»

«Ei, ei — aga teie ei tahtnud ju kulutada.»

Nüüd taipas poemand, milles viga. Ta naeratas üle terve näo:

«Ma annan kohe praegu teie kätte — kohe annan.»

Pihelgas nimetas summa. Emand Lehe ei hoolinud selle suuruselt. Ta säras rõõmust.

«Pool nüüdsama. Toast toon! Teisele osale tulge homme õhtupoolikul järele. Täna oli palutskapäev. Homme saan neilt, kes raamatu peale võtavad . . .»

Aeg oli kesköö ligi. Õhk tõmbus jahedaks, unetiineks. Agul suri unenägudesse. Üksnes jaama poolt kuuldus rongide tuleku ja mineku hääli. Vedurid vilistasid lühidalt, asjalikult. Voorimehetroska sõitis laulu jorutava koormaga mööda. Siis lõppude lõpuks kostsid tänavalt Silini rautatud säärikute sammud. Ta tõttas elevil meeleolus,

higipiisad otsa ees. Emand Lehe täitis kähku nap-siklaasi. Silin jõi nohisedes.

«Nüüd tahaks kuuma teed,» palus Pihelgas.

«Ma kohel!» kadus Melanie noore tüdruku ker-gusega.

«Mis lahti?» uuris Pihelgas kordniku meeleolu.

«Kannan ette . . .» segas Silin kõik pudruks ega jõudnud kahest esimesest sõnast kaugemale.

«Kannan ette . . .»

«Lase kähku tulla!» sundis Pihelgas.

«Teatavast majast väljus teatav naine. Ma peit-sin enda puuriida taha. Riidal oli seesugune väi-kene labidas. Teatav naine võttis labida. Ma hoid-sin peoga hinge kinni. Pergel ise, aga teate, tal on kasepuuriit õues. Mis sa kostad! Hõ-hõ-hõh! Mina põletan leppasid. Teatav naisisik läks aeglaselt jalutades Pühamäe teele. Tal oli kott kaasas. Vot kõik, mis on huvitav. Enam kahtlast asja näha polnud. Ehk läkski raha järele?»

«Vaatame üle!» otsustas Pihelgas. Ta vabandas Melanie ees: «Me tuleme kohe, kohe tagasi. Väike jalutuskäik, ja siis joome vana hea ning ustava Siliniga teid teest vaeseks. Oodake meid, ja alla poole pange ei aita. Kui juba juua, siis ka juua — kevade terviseks. Mai on ju tulnud . . .»

Jutt tegi Melanie segaseks. Ärevus oli nii sil-maga nähtav, et Silin tõstis nina ja uuris mõle-maid altkulmu.

3

Unelt heidutatud vareseparv tõusis karjamaa mändidelt õhku. Pihelgas sõimas Silinit võmmiks, kes oskab ainult nii käia, et tänav ees ja taga sam-

mudest vappub. Kordniku sudame ümber kirvendas sipelgate hammustamisele sarnanev valu. Ta tegi oma meelest kõik kõige paremini ega saanud aru, miks Pihelgas rahul ei olnud. Linn oma uneleva maiööga jäi nende selja taha. Ühel pool teed haisesid prügikuhelikud, teisel — tõrvased liiprid. Karjamaa turbamättail valendasid lumest magatatud soovillakupuhmad. Üle lagedama koha mustas kraav nagu vana, parandamatu haav. See oli möödunud talve hädaabitööde trass. Kui jumal tahab, kulgeb seal kord kitsarööpmeline raudtee.

Pihelgas käis algul hooletult. Silin aga laskus aeg-ajalt kápuli ja uuris hoolega jälgi. Kui ta assistendile näitas avastust, kasvas viimase huvi. Väike jalg tillukeses terava randiga säärsaapas. Mispärast see naine jalad sellisel öisel teel säärikuisse kängis? Kuhu ta pidi minema? Käib ta lihtsat, loomulikku ja üldises mõttes süütut armurada, kus ei ole vaja jälgede reetlikkust karta? Kes võib teada? Üksik noor naine, ja elu nõuab oma osa. Laps suri. Mehel ei ole tagasituleku lootust. Osa naisi aga ei suuda viljatult elada. Tiidrik Pihelgale meenus üks Lille Korge ülekuulamise episoode. Ta istus, haige laps süles, veidi üleolev ja samal ajal nukker. Nad ei kõnelnud tema mehest. Pihelgas uuris lendlehtede levitamist. Napid, aga selged vastused. Iga sõna sisukas. Nägi, sest kõik nägid, luges, sest kõik lugesid, ja üles ei andnud sellepärast, et keegi seda ei teinud. Laps hakkas nutma. Pihelgas ulatas mingil seletamatul ajal lauasahtlist šokoladikompveki. Lille Korge tegi ebamäärase liigutuse, millest oli raske aru saada, kas ta tänas

või keeldus maiustust vastu võtmast, ning naeratas sealjuures.

Mida enam ta mõtles, seda elevamaks närv muutus. Raha oli taskus, teine pool saada ja hirm, mis õhtu aega hinge ängistas, haihtunud. Pihelgas oli oma sõiduvees. Tal polnud uuest ülikonnastki kahju. Tühja sellega, kui võib kohe vekslit peale uue võtta. Õnnestub aga raha jälgedele sattumine — kui see vaid õnnestuks!

Mehed hiilisid karjamaa männijändrikkude all varjust varju. Konnad lõpetasid tee ääres kraavis häirimise pärast oma armuvalulaulu. Pihelgas seisatas ja värises juba otsekui jahikoer saagiaistinguis. Teda raputas luureülesannetel alati selline kuum tunne. Silin nohises oma kohmakat keha puu varju peites. Pilukil silmi jälgis ta hoolega, et puu ta kataks. See ei olnud kerge. Tal tuli küürutada või kükitada. Sääremarjad tuikasid tuld, seda enam, et jalgealune ühtesoodu vajus või libises ja jälgi sambla tõttu märgatagi polnud.

«Teatav naine võib meist viisteist minutit ees olla,» sosistas Silin teise põõsa taha Pihelgale. «Viisteist minutit, mitte enam!»

«Vaikige, te lampjalgne eesel!» vastas Pihelgas hääletult, aga ometi nii, et Silin iga sõna kuulis. «Kuidas te küll seal tsaaripolitsei teenisitel Sellepärast see Vene riik ei püsinudki, et teda säärased jõmmid kaitsesid.»

Konnad jätkasid vaheldumisi tõusvat ja mõõnavat kuristamist. Soine vesi helkis haudmikes. Jäljed juhtisid, mehed kiirustasid ja eemalt paistis võsastiku uduselt hägune serv. Metsa hakatuses häiris neid hiline teeline. Pihelgas vandus, aga juba eemalt visati talle nagu kapaga tindikala

lehka. Kalakaupmees tõi linnale pühapäeva hommikuks värsket. Hobune tõmbas õieli kaelaga koormat. Vanker logises rappudes maanteeaugust auku. Vanamees istus, piits peos, ja ümises pukis laulda.

«Priius, kallis anne, taeva kingitus. Kõigile toob õnne sinu valitsus . . .»

Pihelga süda härdus lahkemaks. Vat kuidas armastatakse vabadust! Ta tegi vankrimürina varjus väikest jooksu, kaotas jäljed ning raiskas palju aega nende taasleidmiseks. Aga leidis ometi ja oli sellele nii enda kui ka Silini ees lõputult uhke. Edasi käis Pihelgas kogu aeg kápuli. Silinil oli hing niidiga kaelas, aga ta ei jäänud maha.

Nad kujutasid ette, et kusagil toimub kommunistide salakoosolek.

Ja siis — eespool kukkus varajane kägu ning vaikis järsku. Õhus värelesid suurema, pesalt peletatud linnu tiivalöögid. Jänes-raisk silkas just Pihelga-Silini nina eest üle tee. Pihelgas sülitas alateadlikult kolm korda ja hammustas huulde, sest ta kuulis, kuidas teine tema selja taga summutatud naerus mõmahtas. Tal oli tahtmine ümber pöörata ja rusikaga valada, ning koer ka ei hau-gataks järele. Vanamees võib hiljem sinise silma saamise loo viisakaks põhjendamiseks ükskõik mida välja mõelda. Las treenib fantaasiat, seda läheb politseiteenistuses igal sammul vaja. Aeg oli aga säärase väikeste solvamiste õiendamiseks kasin. Seda esiteks, ja teiseks võis Silini abi hädatarvilikuks osutada, juhul kui jäljed viivad mõnele linnatagusele kommunistide salajasele kohtumispaigale, mida Pihelgas vaevalt uskus. Nad olid viimastel nädalatel ikka puhta töö teinud.

Korraga kuuldusid üsna ligidal kerged mütsatused. Tõesti, tõesti — kaevati maad. Pihelga süda hüppas nagu tallesaba. Ta kiitis end raudse loogikaga inimeseks. Peas kumises üksainus sõna: raha, raha, raha. Jah, ta avastab üle piiri saadetud raha. Vara küll autasule ja karjääri kindlustamisele mõelda. Aga Pihelgas siiski kergitas juba tahtmatult õlgu. Silin nohises. Ta vedas jalgu järel. Pihelgas ei suutnud enam kannatada. «Milleks ta ühes võtsin. Oleks võinud maja juurde valvama jätta!»

«Tulete viivitamatult, kui kolm korda varesena kraaksun. Nüüd aga jääge siia vaikselt lamama, kuni märguannet kuulete!»

Pihelgas jätkas märtsikuise isakassi paindlikkusega ärevat teed, samme hoolega metsakohinasse peites. Tema üliteritatud kõrv kuulis paaril korral selgesti, kuidas labidas maad mälustas. Põõsastes nagu hingeldas keegi. Juurde karata? Aga vara veel.

Männik mühises sumedalt. Pea kohal helendas tükike kevadöist tähistaevast Suure Vankriga. Rong kihutas mööda. Pihelgas kasutas maapinna kerget võnkumist rongi möödumisel ja hiilis kaevajale ligemale. Ent sel minutil läks üks vari üle lagedama koha ja seejärel jäi kõik vaikseks. Pihelgas ootas mitu minutit ja hakkas siis käsikaudu jälgi otsima. See osutus üle ootuste kergeks. Väike jalg oli noore rohu õige mitmes kohas hoolimatult maha tallanud. Pihelgas muigas võidurõõmsalt. Naised jäävad isegi sellistel ohtlikel teedel naisteks. Lille Korget pidas ta ettevaatlikuks ja targaks. Aga sisse kukkus ikkagi. Jah, Silin oleks tulnud maja juurde jätta. Areteerida jõuab alati.

Pihelgas laskis neil, keda ta parajasti jälitas, hästi palju jälgi teha. See võte võimaldas süükaaslasti leida. Nüüd ta saab asitõendi — Venemaalt tulnud raha. Kui palju seda on, selle kohta koostab Pihelgas ise oma äranägemise järgi autoriteetse algdokumendi.

Silin pikutas kruusaaugu pervel. Ta ei suutnud kõhedust kannatada. Selle kohaga sidusid teda elu kõige sandimad mälestused. Üheksateistkümnenda aasta lõpul nõuti pataljonist, kus ta mobiliseerituna teenis, vabatahtlikke eriülesande täitmiseks. Silin avaldas soovi. Asi seisis kolme kommunisti surmaotsuse täideviimises. Ta oli lootnud, et püssi ette astuvad võhivõõrad venelased. Surmamõistetuiks osutusid aga omakandi mehed. Üks võttis maast kivi ja viskas Silini suunas. Sellest ajast oli palju vett merre voolanud. Kohustused ja teenistus tõid Silini enam kui üks kord neile paratamatuse maadele tagasi. Mis ta sai parata, kui oli selline töö. Ega Pihelga-taolised kohtuotsusi täide vii. Nad ei tule peale kohtuotsust jaolegi ja loodavad silinitele.

Metsast kostis kassikaku koidueelne huige. Pihelgas hakkas kiirustama. Kruusaaugu pervel kolme männi varjus läksid jäljed segi. Nende omanik oli edasi-tagasi käinud. Pihelgas kobas asjatundlikkusega maad ning leidis suurema vaevata koha, kust mätas oli värskelt üles kaevatud ja kiirustades ning lohakalt tagasi pandud. Ta laskus põlvili, viskas kasteheinajuurise mullakamaka eemale ja kühveldas kahe kämbelaga äsjakaevatud, kleepuvat kruusasodi august välja. Kolme jala sügavusel kohtasid käed kahtlast asja.

Pühamäel ärkasid ei tea millest varesed. Üks

lendas kolm korda kraaksatades Pihelgast üle. Parv näljaseid sääski pirises silmnägu seirates ümber tema pea. Nagu maa alt kerkis Silin Pihelga kõrvale.

«Kes teid siia ajas?» küsis Pihelgas tigestunult.

«Teie kutse! Kraaksusite kolm korda . . .»

«Nürimeelsuse ülim tipp. Teie ei oska varese ja minu vahel vahet teha. Ma ei tea, mis patu pärast mind täna teiega nuheldakse.»

Kordnik kummardas ja sopras samuti käsikaudu augus.

«Ikka tõesti Prii paruni kuld või? Hõh-hõh-hõh!»

«Vaikige, öeldakse teile!»

Aga ka Silin sattus hasarti ja kahmas kahe käega kasti. Pihelgale käis kordniku teguviisi nii närvidele, et ta oleks võinud rusikaga virutada.

«Minge tagasi sinna, kus te olite,» nõudis Tiidrik rangelt.

«Mispärast?» jõllitas Silin imestusest silmi. «Teeme kasti lahti. Niisuguste värkide juurde on seaduses kaks inimest — komisjon — ette nähtud.»

«See ei ole teie asil!»

«Kuidas ei ole minu asi?» Võmm ajas rinna ette. «Aga seadus? Ka teie peate paragrahvidest kinni pidama. Või tahate ehk mõne peotäie oma tasku pista? Vat seda minu juuresolekul ei juhtu. Ma olen nii vanaks ära elanud, aga riigiteenistuses ausaks jäänud.»

«Kasigel!»

«Mitte üks samm!»

Pihelgas võttis taskust revolvri.

«Ah või nii?» hüüatas Silin solvunult. «Nüüd

ma saan aru, miks te mu sinna pikali panite. Tahate kõik oma teenistuslehele kirjutada? Kes teile jäljed kätte andis? Te olite Melaniega . . .» Silin tarvitas rõvedat väljendust, «sel ajal, kui mina avastuse tegin. Ma räägin kõik ära, eks siis vaatame . . . Kullast ja aust olete ühe hoobiga ilma.» Ning kordnik urvitas enda riigiraha ja sea-duse kaitsel augule istukile.

«Ärge jamage, öeldakse teile!»

«Mitte mingil tingimusel! Lähme jaoskonda, avame seal!»

«Mingel!» kähistas Pihelgas revolvriga hirmu-tades.

«Ei lähe! Toome prefekti enda kohale!»

«Ah või niiviisi!»

Hing ja kiring lõhkesid nagu tsepeliini pomm. Pihelgas ründas rusikatega, aga tagajärjeta. Silin kaitses ennast. Tal oli jõhkrat jõudu. Mõeldes ja ühtaegu mõtlemata, mingi vastuvaidlematu aje käsul, mis oli mõistusest tugevam, sihtis Pihelgas löögiks revolvrripäraga Silinile meeleskohta. Mis edasi juhtus, sellest ei saanud ta isegi aru. Relv läks lahti. Pauk lõhestas öö. Vana kordnik vajus tema jalge ette kummuli. Pihelgas vahtis juhmilt tema oimukohalt nõrguvat vereniret.

Pihelgas tõmbas kerge vaevaga arvatava avastuse august. See oli kõige tavalisem naelakast, sees aga — väike valge surnud koer, kes ei tahtnud poemanda juurde jääda.

Taevarannal veretas juba koit. Liipriimmutus-tehase korsten ja töölikasarmud selginesid mai-ööst.

Välgud peksid lapiti ja püstloodis alla. Maailm mürises lausa kurja kuulutaval kombel. Kevadise ägeda äikesega sadu uputas sel varahommikul nagu kõige koledam padu. Mürin ehmatas ajakirjanik Piia Pardi silmad pärani. «Milline vaatepilt!» silmitses ta nõrdinult, aga samal ajal ka imestusega aknatagust. «Kole küll, aga katuse varjust võib vaadata, koguni nautida. Sajuga maale sõita, kolhoosis ringi tampida ja tähelepänekuid bloknooti märkida? No ei! Tänan väga! Need, kes söandavad kinnitada, et tormid kätkevad inspiratsiooni ja loomisrõõmu, kelgivad või siis pole ise pangega kaela saanud. Taoline märul võib trükisõnas, lõuendilt ja ekraanilt vaieldamatu elamuse anda, aga oma nahale seda ükski mõistliku mõttega inimene ei tahä.»

Piia süda töötas läbi topelt klaaside piksepilvi vahtides tujukalt, tuksus tükk aega õiges rütmis ja kappas siis järsku ülejala, lööke nagu trepiastmeid vahele jättes. Igakord kui välk lõi terve ruudu tulekumaseks ja vastasmaja siluett moondu kummituseks, haaras ta tekiservast ja peitis pea patjade alla. Aga tema suletud silmadki tundsid valusat valgust. Ilmajaam oli eelmisel õhtul kõigest hoovihmade võimalusi ennustanud. Seal siis on nende prognoosid? Oh, ei tunta veel tsüklonite tekkimise ja liikumise tõelisi põhjusi. Mis aitab, et on leegion sünoptikuid ja muud sorti

vaatlejaid! Need on samasugused kui aadressita följetonide autorid ja tagantjärele tarkusega publitsistid. Tema ise, Piia Part, kirjutas viimasel ajal õpetliku moraaliga olukirjeldusi. Kiitmine käis Piia käes kergelt, laitmiseга sai ta ka hakkama, kuni viimase ajani, kuni «Sädeme» kolhoosi esimehe Laurini.

Sellest ajast, kui erupolkovnik Laur astus «mahajäänud majandisse tuleku patriootliku sammu», nägid nad toimetuses iga «Sädemest» kirjutatud reaga rohkem häda kui teiste rajooni kolhooside ja sovhoosidega ühtekokku. Piia kirjutas kolhoosist pika joonealuse. Laur polnud rahul kiitusega ega kriitikaga. Viimasel pleenumil asus ta jälle kõnetooli, nagu oli Lauri elureegel ja komme. Seekord jättis ta rahule põllumajanduse eriteadlaste ettevalmistamise ega sarjanud ka masinaehitajaid, vaid tungis ootamatult ajakirjanduse kallale. Ta ütles, et tema, Laur, ei ole leidnud oma rajooni lehest juba pikemat aega küsimust, mis tõsiselt erutaks ja mõtlema paneks. «Mõned ajakirjanikud (järgnes kohe esimesena Piia Pardi nimi) jalutavad meil kas paberist roosi-aias või siis ajavad taga tunamulluse lumesulamise saasta. Nad peavad arvestust, kuipalju luuaraagu karjanaised kokku hoiavad, kas tänavaid asfalteeritakse jne., aga peaksid ise keerama käised üles ja elu heakorrastama... Nad on tõelise uue ilu suhtes pimedad, vana külge klammerdunud...» Laur ei valinud sõnu ega tooni, ta kasutas ründavaid väljendusi. Aga saalitäis rahvast plaksutas temale. Hea veel, et toimetaja taipas faktilise märkusena küsida, kuidas Laur ise büroo liikmena toimetust abistab. Repliik silus kallale-

tungi mõju. Aga tegi teiselt poolt paha ka. Jah, seda ta tegi! Laur oli kohe sealsamas «lugupeetud pressi esindajad» enda poole külla kutsunud. «Sädemes» pidid pakilised probleemid üksteist taga ajama, teemad ootavas reas seisma. Ilu vaatamiseks polevat suurekstegevat klaasi vajagi. See pidi olema palja silmaga nähtav. Muidugi sel juhul, kui vaataja pole sootuks ja lootusetult pime. Nõnda kirjutati Piiale nagu pilkeks komandering pihku ja tähtaeg — järgmisesse numbrisse. Igal teisel puhul oleks selline väljavaade rõõmustanud, aga niisuguse laimamise järel karjus hing «Sädemesse» sõidu vastu. Piia oli ette veendunud, et Lauri probleemid ja teemad on ka kõige paremal juhul kehvad. Kogu aupaiste, mis «Sädeme» kolhoosi kuni viimase ajani ümbritses, hajus ja tuhmus. Seda, et nad said aastalehmalt 4000 kilogrammi piima, leht juba kirjutas. Omahinna alandamise eest ka kiideti. Mis oodi või vägilaslugu Laur veel ihkas? Tal pidi seal olema keegi karjatalitaja — noh, aga selle elukutse eesrindlastest polnud üheski kolhoosis puudust. Piia lesis süngena, käed pea all, ja mõtles oma elutoa roosaks värvitud lage vahtides: «Milleks maale sõita? Milleks ma pean kummardama inimest, kes mind naeruvääristas? Ta ju kaevas koguni hauda!» Vihm pladises valusa monotoonsusega ja kinnitas kannatusi, kõu kärkis just nende maja kohal. Pahad pildid libisesid silme ette: «Jätad minemata, kinnitad ise, et Lauril on õigus. Sa ei ole enam asendamatu, leitakse ja saadetakse teine. Kirjaoskajaid on liiga palju. Plaanikomisjon peaks ajakirjanike ettevalmistamist pidurdama.»

Diivani teisel serval omaette teki all magas Piia abikaasa õiglase und. Ei teda seganud äike ega ka eluseltsilise mured. Margus oli selline iseloom, et teist temataolist polnud leida. Ta võis isegi täistuubitud bussis püstijalu tukkuda. Õhtul kraamis ta alati ajalehed ja raamatud öölauale ega saanud eales pealkirjast kaugemale. Elukutse viga. Ta oli freesija, töötas seistes ja väsitas end õhtul majapidamistöodes naist aidates nii rammetuks, et uni langes nagu kapaga kaela. Margus oli õlgadest längus, pikk, heledapäine ja sinisilmne. Piia oli tüse. Tal hakkas pärast last kaal kurjasti tõusma, aga võimelda ta ei viitsinud. Nüüd oli nende tütar kuuene ja mammal noorikuajaga võrreldes pool kogu juures.

Piia sakutas Marguse tekki ja osutas aknasse:

«Kuulata! Millised hääled!»

«Kus sul jälle?» toriseti läbi une. Margus Part silmi ei avanud, vaid keris koguni oma teki koomale.

«Palun ole nii hea ja vaata, et sajab!»

«Ja siis?»

«Kuidas ma sellise ilmaga «Sädeme» kolhoosi saan?»

«Autogal!»

Piia arutles kaine asjalikkusega:

«Kas on mõistlik poriga oma masinat lõhkuda? «Vorgani» oli meil raske tee. Bussipilet maksakse kinni. Need on muidugi kopikad. Aga sina ise ütled ka, et rublad neist koosnevadki . . .» Ta jättis omateada, et kardab vihmaga ja porisel külavaheteel sõita. Piial oli veel asfaldilgi rooli hoidmisega tegu.

«Hangi endale helikopter,» salvas Margus.

«Ja ära pirise kõrva juures!»

«Tahtsin just paluda, et paneksid juba kohvil»

«Siis, kui kell tiriseb. Vajad varem, vadi aga ise!»

«Küll on sinul sõnad,» noomis Piia. ««Pirise», «vadi ise» . . . kust sa nad võtad? Oleksid niigi hea seltsimees, et avaksid akna?»

«Selle vihmaga?»

«Just nimelt!» naine põhjendas oma soovi: «Uued keskküttega majad on nii kuivad, et keel kleepub hommikuks suulakke. Las vihm niisutab korterit.» Saanud oma tahtmise, nägi ta, kuidas terve oja vihmavett pritsus aknalauale ja nõrgus sealt põrandale. Tuul kõigutas lillepotialust. Piia hädaldas: «Oi, pane kinni! Sule otsekohel!»

«Muudkui kamandad!»

Ärataja laulis oma laulu. Margus riietus ja läks kööki maad kuulama: kas pliit on vaba, kas saab kohe kohvi keeta? Neil oli küll elektrikann, aga seda nad ei raatsinud kulutada. Kui naabrid olid oma eine juba teinud, käis kuumal pliidil veekeetmine kahe briketitükiga.

«Kui ta ometi üle jääks,» sõitles ajakirjanik, kes pidi kolhoosi minema, halba ilma.

«Pead sa siis täna?» küsis tagasitulnud Margus. Ta oli mossis. Teine pere tuld alla ei teinud. Margus aga ei tahtnud äikese tõttu elektriga teha. Neil oli uus televiisor ja sellel kõrge mast. Mine sa seda äikest ja tema tujusid tea! Nad jõid piima. Margus taipas nüüd Piia meeoleolu ja tundis kaasa: «Tüdruk tuleb ka koju tuua,» tuletas ta emale lapsevanema kohustusi meelde.

«Kas täna on laupäev?» kokkus Piia. Nende tütar Meeli oli ööpäeva-lasteaias ja toimetuse töö-

tulv ajas alati nädalapäevad segamini. «Kuidas ma minemata jätta tohin? Ei tea, millal tagasi saan? Plika järele lähed sina!»

Margus ohkas ja tõgas:

«Olgu siis täna jälle lapsepapade päev!»

«Mis tähendab — jälle?» küsis Piia üle öla. «Kas pole ükskõik, kumb vanematest? Aga kui on raske . . .» Hääle kõrgus tuli sellest, et Piia teenis rohkem raha kui Margus.

Lõõpiv toon solvas Piiat. Ta ei suutnud kannatada, et tõsise kõne seas nalja heideti. Margus, kes oli töös ja seltskondlikus elus nõnda väärikas, otsekui täpsuskaaluga sõnu vaagiv, langes perekonnas pahatihti stiilist. Nii talumatut, kui see ka oli ja kuidas Piia temaga sõitleski, tagajärjed jäid kuni viimase ajani lootusetuks. Miks olid rahva sõnavaras sellised väljendid nagu «jabur», «jaburdama»? Kuidas need ometigi võisid põhiliselt positiivse inimese suhu mahtuda?

Aknatagune kallas järelejätmatu jonniga veeuputust. Ta ei mõelnudki vaheaega pidada. Partide elutuba aga oli nagu vastukaaluks hubane. Silm võis siin sinisel, maheda tooniga vaibal puhata, ta võis rõõmustada, et eri värvi seinad sulasid harmooniliselt kenaks tervikuks. Suures potis õitses haruldane kaktus. Piia nägi vaeva, enne kui see puhkes. Üks lillakat tooni välissein oli neil veel väga lage. Sinna nad tahtsid osta maali. Millise, seda kaalus Piia juba väga pikka aega. Väga moodsat ja julget? Või hästi vanaaegset, toa mööbli stiilile kontrastset? «Poleks maaleminekut, läheks jalutaks ja mõtiskleks kunstinäitusel,» mõtles Piia helehalli kostüümi, keepi ja kollaseid kingi võttes. «Sajuse

ilmaga saad seal just hästi sisse elada ja kesken-
duda.» Aga sõit seisis ees nagu vältimatu komp-
likatsioon. Sellest polnud pääsu. Ta pidi reisima
hommikuse bussiga «Sädeme» keskusse ja kõm-
pima sealt veel kaks kilomeetrit edasi esimese bri-
gaadi karjalauta — niisugune oli paratamatu päe-
vaplaan. Piia soovis kogu hingest, et mingi mõjuv
põhjus takistaks veel viimasel minutil sõitu. Samal
ajal sundis seesama hing minekule: «Pead kirju-
tama! Teisiti pole võimalik!» vastandlikud mõtted
tõstsid seesmise pinge talumatult kõrgele. Ta
ootas, et Margus taipaks keelata, otse nõuda koju-
jäämist ning teadis samal ajal, et seegi ei aitaks.
Ajuti peatus ta just akna all, surus nina vastu
ruutu ja pingutas silmi, et näha, kas kusagilt sel-
ginéb. Nõnda lahinguteed üle vaadates kogunes
rinda tumma viha ja kallaletungi tahtmine vallu-
tas taganemise soovi.

Margus oli toidu suhtes nagu apla isuga pör-
sas. Temale kõlbas kõik, ka teise sordi kilud.
Nuriseda ta ei mõistnud ning sai pahaseks, et
naine valmistehtud võileivalt kilud eemaldas ja
prahiämbrisse viskas.

«Kui sulle sõja-aastail niisugused oleksid juh-
tunud . . .»

«Praegu on rahu!»

«Näpud oleksid puhtaks lakkunud . . .»

«See oli siis . . .»

«Nüüd pole tahtmistel piire!»

«Ajakohastel . . .»

«Või veel! Vaata, vahid aknasse, kuidas vihma
kriitikaga kinni keerata. Ja süda täis, et ei
saa . . .» tõreles Margus, sest mossis ilmega Piia
tüütas teda nõndasamuti nagu kõrvaltoa heliplaa-

did ja ühisköögi pliidiaugu järjekord. Nende naabrid, kellega nad hästi läbi said, olid ostnud jällegi uue, kauamängiva. Läbi vaheseina kõlas juba nädal aega: «Tulbid on nii pikad, pikad, pikad ja pardike on väike ja pardike on väike...» Seda ei tahtnud Piia Part kuulda. Ta ütles, et tema nimi ei tähenda hoopiski mitte seda veelindu, kes märja käes tiibu soputades mugavust tunneb. Ja ta oli juba aastaid tagasi toimetuseski korra kehtestanud, kuidas ta nime käänata. Mitte: Part, Pardi; vaid: Part, Parti.

«Kuipalju siis joonealune tuleb, kui numbri honorari tõsteti?» küsis Margus hetk hiljem.

«Kolmkümmend protsenti kallim...»

«Selle eest võid räästa all seista! Vihmatilgast ei maksa kõneldagi. Muudkui lase otse ja anna jalgadele valu, sest rublarida jookseb taga...»

«Kas siis küsimus seisab üksnes tasus?»

«Tead sa,» koputas Margus kahvlipeaga vastu lauda. «Niisugust juttu aja väljaspool! Omavahel ei maksa...»

Piia ei saanud vastata. Mehe kõne oli talle praegu koormaks. Vaidlemine tundus mõttetu, järelekiitmine ja nõusse heitmine ebasobiv. Marguselt lisandus närvipinget. Terve maailm ja ka oma kodu näis pöörduvat Piia vastu. Muidugi seisis küsimus palgas ja maale Lauri juurde ajas eelaimdus, et vastasel korral võib töökohaga sekeldusi juhtuda. Margusel ei passinud seda alasti otsekohesusega näkku ütelda. Et muuta kõneainet, küsis ta kannatamatult:

«Kuidas jääb Meelile vastuminekuga?»

«Millal sa viimane kord lasteaiavärava taga käisid?»

«Noh, see oli juba liig. Aga meelde tuletada Piia ei suutnud.

Margus lisas:

«Tüdruk tuleb isel! Tal on kaks tervet jalga all.»

«Niisuguse ilmaga? Rõivad ligunevad!»

«Need pannakse kööki kuivama. «Tulpidel-partidel» on just saiaküpsetamise päev. Tainas pliidil juba tõuseb.» Margus naeris pupsudes ja mõnules oma mõtteringis. Kui tema pidi teiste lauajorude kannatama, siis suvatsegu Piia palju peepsima olemisega kõrvalkorteris noorik Meeli porised treeningud truubi kõrval heaks võtta ja Margusele viisaka inimese kenal kombel naeratada: «Ei ole viga! Olge head! Mind sugugi ei sega!» Aga ta on vihane, sest talle ei meeldi porised lapseriided. Margus teadis juba ette, mis riiete pärast tuleb.

Piia palus, et abikaasa oma sõnu ja samme kaaluks. Aga millise mõõduga, seda pidi ta ise teadma.

Margus kohmitses portfellis ja taskutes. Ta täitis portsigari, mis oli hõbedast ja Piia pühendusega. Tikud. Snepper. Lõuna- ja leivaraha. Siis tõstis ta Piia mantli varnast, et teda aidata.

«Roni sisse!»

«Kui sa ilusti kõnelda ei oska, siis pole vaja!»

«Paluks! Olge lahked! Austus! Kummardus! Nüüd kõlbab?»

Seina taga jõudis plaadil see koht, et «pardike on väike, on väike . . .»

Päike võitles vahepeal edukalt piksepilvedega. Niipea kui ta jõudis taevariba enda ees puhastada, hakkas tänav ja puiestee, kus Margus Piia

päevatööle ja tegudele tõttasid, sätendama ja särama. Aedades helkisid taimed, puud ja põõsad kevadvihmajärgses värskuses. Tolm oli maha pestud, hingamine vaba ning kerge. Aga tuul pühkis üsna pea hiilguse minema. Ta ajas ja tõukas pilvi kokku, kuni neist said jällegi vallid. Koguni rahega.

«Ma jään bussist maha,» hädaldas Piia ühe maja koridori varju joostes. «Mine too takso!»

«Mina?»

«Nojah! Mis vägitegu see siis oleks!» Ta vaatas kella ja taples kuuldavalt: «Mis inimesed siin elavad, et kellelgi pole telefoni!»

Margus tundis tögamisest lõbu:

«Oota natuke! Varsti tulevad need — pooljuh-tide peal. Siis kannad ise aparaati taskus ja võid igalt uulitsanurgalt kuhutahes käskusid jagada!»

«Vaidled siin!» erutus Piia nutuseks. «Mõtle ise, kuidas ma kortsunult kolhoosnikute ette ilmun!»

«Need käivad seal jah, triikraud taskus. Lauda nurga taga lastakse reväärid sirgeks ja viigid teravaks!»

«Kui sa just niiviisi, siis . . .» Piial oli nutt nii ligidal, et ta võttis taskurätiku.

«Ära tõnni,» lohutas Margus hoolitsevalt. «Usu nüüd . . .» Aga Margusel jäi ütlemata, mida nimelt Piia uskuma peaks, sest just sel minutil ligines terve veoautokolonn. Nad sõitsid nagu tellitult bussiplatsi suunas. Naiselt nõu küsimata jooksis Margus teele ja vehkis ühe isekallutaja peatuma.

«Olge hea mees! Viige mu naine edasi! Bussist jääb maha!»

«Laseme käia! Maha ei jäta kedagi!»

Halvas mängus head nägu teha on kõige muu juures ka närve karastav. Piial polnud teist valikut. Enda imestuseks leidis ta jaksu naeratada nii Margusele, kes teda üle loigu aitas, ja ka isekalutaja juhile, kes kätt ulatades kabiini tõmbas. Süda tuikas, aga valu kandus kuhugi sõiduhuugu ja tuli alles bussis tagasi.

Rahvast trügis peale rohkem kui lahedaks sõiduks hea. Ajakirjanik Piia Part suruti teiste vahele. Üks kehakas piimakannude ja pakkidega naine laiutas enda tema kõrvale.

«Kui kaugele proudad sõidavad?» tikkus juhuslik teekaaslane ka tutvuma.

Piia vastas mokaotsast:

««Sädemesse».» Ta ei armastanud teekaaslastega pikka juttu ajada.

«Vahetame siis kohad. Ma lää ühe peatuse edasi. Pärast on palju kitsam ronida.»

«Oh, ei ole vaja!» tõrjus Piia. Ei mingit koha vahetust sõidul ega eluski.

«Mis te nüüd! Minul ei ole raske!»

Ta ei saanud siiski parata ja alistus. Konduktor tahtis vist plaani ületada ja laadis nagu silke tünni. «Kodanikud reisijad, palun võtke koomale. Taga on tühi ja ruumi küllalt.» Kas ta kavatseb autobussi lõhki ajada? Kuhu niisugune kari inimesi varahommikul ruttas? Keegi tallas Piia kinganinale ka veel. Ta peitis oma jalad pingi alla. Aga sinna oli üks kohver topitud. Põlved jäid küüru. Kukla kohal kiskus volask mees kummimantlit maha ja pritsis piisku igale poole, ka ajakirjanik Pardi helehalli kostüümi kaelusesse.

«Vabandage!» kuuldus selja tagant.

Nagu see aitaks. Piia vastas vastumeelsusega:
«Palun! Aga vaadake siiski ka ette!»
Ta ei suutnud enam kannatada.

2

Läbi pori ja vihma sihtkohta jõudnud, leidis ta eest tühjuse. Juhatuses öeldi, et talitaja elab seal, kus tema laut. Küllap on kodus. Aga laudas ja küünis polnud parajasti hingelistki. Majaustele koputades ei kutsutud tuppa. Käinud tiiru ümber elamu, veendus Piia, et pererahvas on ära läinud. Kus küll nii paha ilmaga kolatakse? Eks tema mõistis ka, et kolhoosirahval olid kevadised kiired päevad. Ta oli isegi lehes õpetanud, et ilmastik külvi segada ei tohi. Aga või siis ajakirjanikki turismimatkaks sõitis?

Farm ei jätnud mingit meeldivat muljet. Sõnikune laut, porilödis karjaaed. Virts jooksis vihmaga koos mäest alla orgu. Sealt paistsid karjakopliid. Piia raputas pead. Kuidas Laur julges ajakirjanikku siia tellida? Saab see mees aru tänapäeva õnnest ja ilust? Õige suur õnn niisuguses poris paterdadal! Vedanud vähemalt mõne koorma kruusa loikude täiteks. Aga need, kes teise silmis pindu otsides sopravad, ei näe eales oma nägemise ees palki.

Ta leidis kuiva varjualuse, kus oli piimavanker, kannud ja õlgi. Vist allapanu. Piia ronis tülpinult vankrisse vedrudega sõidumadratsile jalgu puhkama. Vihm oli nüüd hõre. Kased lõhnasid pööraselt. Taluõu oli udus. Pilt meeldis nagu ikka looduseromantika. Ta võttis bloknoodi ja alustas

märkmetega, et loo olustik saaks õige ja tegelikusele vastav. Nagu maalitud.

«Õunaaed, kolm kaske, punetava noore lehes- tikuga pojengipõõsad . . .» Siis silmas ta just maja akende all, elamu päikesepoolsel küljel, hulga lavaraame. Terve kurgikasvatus? Või ehk varajane värske sibul? Eraaiandus? Turul müümiseks? Vaat, millega siin ka tegemist tehakse! Laur põhjab lilleaedu, aga pundikaubandust ei näe, pahan- das Piia jälle esimehega, kes püsis tal nii kange- kaelselt meeles. Palju rohkem kui lehmad ja kar- jatalitaja. Kes siin neid kurke-sibulaid kasvatab? See, keda polkovnik kiitma tellis? Kuidas ta nimi nüüd oligi? Rajoonis tõusid ja vajusid aina uued ja uued liha, piima ning kanamunade tähed. Neid oli aastate jooksul terve rood ja Piial ei püsinud nimed meeles. Ta sirvis märkmikku ja sai selle, mis otsis, — Olli Umal. Täitsa tore oleks, kui tema tegeleks ka lapiaiandusega. Sest saaks vast nali. Laur käsib kurgindust ja sibulahangeldamist kaasaegse inimese moraalse palge juurde sobi- tada? Piia naeratas kõige kahjurõõmsamalt.

Põldude ja metsa piirilt ilmus paistma üksik naiskodanik. Ta kandis labidat üle õla. Milline pikkade sammudega kõnnak!

«Tere,» tuli ta otsemat teed Piia juurde.

«Ma otsin Olli Umalat!»

«Tähendab — mind?» imestas naine veidike. Ta jäi õue vihma kätte seisma. Sadu temale ei lugenud.

Piia fikseeris oma kangelase välised tunnused: üle keskmise kasv, aga peenike piht. Suured käed, ebamäärast värvi terava vaatega silmad. Vanus ka ebamäärane. Otse vaadates kolmekümne ringis,

aga kõrvalt näis nelikümmend, sest oimude juuksed olid hallikirjalised. Ta kandis lotendavate hõlmadega presentmantlit. See tolknes nõõpideta, lohakalt. Jalas lörtsisid vanad, saastased kingad. Paljad sääred mitte kõige puhtamad ja marraskil. Noh, sel Olli Umalal jätkus ka ivake naiselikku edevust. Kaelal rätiku alt paistsid talvekuudel tehtud keemilised krussid.

«Ma olen ajalehe juurest.»

«Ja teie nimi on?»

Kui Piia end esitles, sõnas Olli Umal:

«Väga huvitav!»

«Tulime teie elu vaatama,» kõneles ajakirjanik Part oma lehe nimel ja ootas, et see avaldaks ka mõju. Umbes kiires korras tuppakutsumist ja kuuma piima pakkumist.

«Ma teadsin, et keegi tuleb. Jumal ise ütles.»

«Kes, kes?»

«Esimees Laur,» naeratas Olli Umal ja niiviisi oli ta noor ning ilus. Piia enda vanune.

«Kas tal on selline kummaline hüüdnimi?» uuris Piia, endal kangesti hea meel, et Lauri selja taga tõgati. «Võimutseb ja nõuab kummardamist? Igal inimesel oma totrused. Eks ole?»

«Oh ei! See on heas mõttes öeldud. Mina olen selle autor. Et Laur on see jumal, kes viimases hädas avitab.»

«Aga rahul te temaga pole?» ei jätnud Piia järele. Ta märkas, et teine püüdis peopesaga piisku. «Miks te sajus seisate? Tulge ometigi varjule!»

«Mul on hea!»

«Millest?»

«Vihmast. Kolm nädalat pidas paha pöuda. Ora-

sed tõmbusid kollakaks. Eile õhtul vahtisime pilvi. Aga öösel sai lauldud hosiannat ja taevamannat. Praegu tulen soost ummistunud truubiotsa lahti võtmast. Meil jookseb siit kallakult nagu oja alla ja viimases koplis tahtis üle ujutada. Kes talle seda lubab?»

Piia kirjutas oma bloknooti, et Olli Umal hoolitseb maaparandustööde ning torukraavide eest.

«Teie teete siin aiandust ka?» küsis ta lavadele viidates, et kõik teravad asjad oleksid kohe algul selged.

«Mis aiandust?»

«Lavad?»

«Ah need! Umbes midagi niisugust,» pöikles Olli.

«Kurgid või sibul?»

«Nii üks kui ka teine!»

«Mõlemad?»

«Umbes sinnapoole.»

«Kolhoosi omad?»

«Isiklikud! . . . Esialgu . . . Erahuvi.»

«Teie olete perenaine?»

«Sinnapoole. Nojah. Enam-vähem.»

Küll oli raske nagu konksuga sõnu suust kiskuda. Selge, et habras asi.

«Aga lavaraamid on kolhoosi?»

«Ega need olegi mingid lavaraamid, vaid maja talveaknad,» muigas Olli Umal.

«Oi, aga kas neid lubatakse kurkidele-sibulatele katteks panna?»

«Ei tea. Vist mitte! Vihm kippus liialt mulda leotama. Muudkui võtsin ja panin!»

«Sellest võib tüli tõusta?»

«Küll ma vaikselt ära kannatan. Loodan, et jumal kaitseb.»

«Laur?»

«Tema ikka.»

«On ta siis asjast huvitatud?»

«Vägal!»

Kogu jutt kiskus rappa, aga Piia hing rõõmustas. Tema süda kiheles. Märjad jalad ja niiske palitu läksidki meelest. Olli Umal tuli varju alla ja istus põhuhunnikule. Ta sirutas jalgu, sest need tahtsid vist puhata.

«Mida te minust kirjutada siis kavatsete?»

«Seda, mida head leiame.»

«Ja teil on lootust?»

«Aga kuidas siis? Neli tuhat kilo aasta kohta, on meil praegu rajooni tipp.»

«See ei ole mingi tipp!»

«Üldises mõttes muidugi mitte, sest . . .»

«Meie ei mõistnud teineteist,» katkestas karjatalitaja ajakirjaniku. «Ise pean ma saavutuseks seda, et minu piimaliiter maksab viis kopikat. Jumal arvab samuti. Aga neli tuhat liitrit on tinglik suurus — see ei loe kuigi palju. Kui nüüd nii läheb, nagu praegu plaanitseme, siis toodame tuleval aastal sama hinnaga kogu kolhoosis, aga siin laudas kolme kopikaga. Praegu ainult unistame . . .»

Piia kirjutas hoolega märkmikku: «Kohustub tootma liiter piima kolme kopikaga.» Kas seda on vähe või palju, oli tal esialgu võimatu hinnata. Aastalehmades orienteerus ta hästi, aga omahinna küsimused olid selleks liiga uued, et juba peas püsida.

«Jutustage nüüd oma kogemustest.»

«Esimene oleks, et häda kuhjaga, ja teine — huvitav on elada.»

«Seda muidugi. Aga lehmäsöötmise saladused?»

Olli Umal puhkes vaikselt naerma. Nüüd oli selgesti näha silmade värvus. Piia pani kirja, et tumehallid. «Ripsmed ja kulmud — kuhu see küll kõlbab! — värvitud. Õige mul iluhuviline. Kas see lehmade piimaandi tõstab,» mõtles Piia pilkavalt.

«Kas te haavute, kui teen märkuse?» küsis omakorda karjatalitaja.

«Mis ta ütelda tahab?» erutus Piia ebamugavalt. Kangelane tundus liiga isekas ja üleolev. Ta vastas nagu mõni minister kombe täiteks. Piia oli näinud suure ja keskmise jutuga ning sõnaahtraid maanaisi. See siin valis kuidagi sõnu. Igatahes — teeskles.

«Ei, palun, palun! Ma ju selleks tulin, et kirja panna, mis teie ütlete.»

«Ärge kirjutage, et silitan lehma ja pistan neile lauta minnes koorukese suhu.»

Piia sai aru, et pilgatakse kogu ajakirjan dust.

«Aga te ju armastate loomi?» ei taibanud ta siiski otsesihitust.

«Seda muidugi. Aga niisugust naiivi asja on rumal lugeda. Ma ju tõesti sügan vahel oma Milli või Koidu sarvenukke. Aga see «kogemus» on nii üldinimlik ja igapäevane ja... Ega ta piimaandi ei mõjuta. Uskuge, mitte sugugi.»

«Ma ei taipa, mis te ütelda tahate?»

«Karjakasvatusest ja põllutööst kirjutatakse lehes hirmus lapsikult, lille lõhna nuusutades ja

rukkipõllu hällimist imetledes. Loed olukirjel-
duse läbi, aga mõtet ei leia. Südant ei liiguta.
Ma ei tahaks olla ajaleheveeerul — paberist õis.
Elus on küllalt juba õõnes oldud. Jah! Mul on
rahatuid päevi elatud. Ma olen juba lehes olnudki.
Tõsijutt!»

Piia Pardi hing kihvatas. Või Lauri jutud
suus? See mees käib vist brigaadist brigaadi ja
laudast lauta ajakirjandust laimates. Tema ei
pidanud maanaisi ja veel lihtsalt karjatalitajaid
ajalehe arvustajaiks. Mis nad teavad stiilist?
Mida keelest, kompositsioonist, kujunduslikust
küljest? Ta sattus pahuksisse. Liiga palju lubas
endale see Olli Umal. Olgu tal pealegi Laurilt
pähe hakanud mõtted. Aga oma nupp peab ka
pisut pasliku ning passimatu piiri teadma.

Tanumale ilmusid lehmad, üksteise järel rodus,
ja vantsisid raskel sammul kaevule künade juurde
jooma. Sealt tõttasid päitsikud kiire rühiga et
tuli takus lauta. Võimas pilt. Nad tirisid pange-
suurusi udaraid. Kõik olid siledad, läikivad. Piia
oli näinud liiga palju kehvi ning kiitsakaid karju
ega suutnud imestust varjata. Talitaja muheles.
Aga tema suu ümbrusse oli tekkinud imelik nuk-
ker võru. Piia Part pahanes, kui märkas, et pere-
naine vaatab teda pisut väljakutsuvalt. Arvab
see Lauri poolt rikutud iseloomuga tüüp, et tema
näeb esimest korda sellist karja?

«Kas lehma ligemalt vaadata sooviksite?»

«Aga kuidas siis!»

«Läki!»

Vihm arvas heaks vaheaega pidada. Päike lõõs-
kas, kohe uut äikest kogudes. Pääsukesed sähvi-
sid risti-rästi üle karjaia.

«Kas te neid ketti ei panegi?» uuris Piia karjapidamist.

«Ei.»

«Vabalaut?»

Vastus tuli arusaamatu, nagu «tüüp» ise:

«Jah. Minu laut on täitsa vaba.»

«Võib-olla on selles üks piimahulga tõusu põhjus?» Piia vaatas uurivalt ringi, aga nägi üksnes lohakust, lagunened sõimi. Künade põhjad olid korrast ära, laes rippusid ämblikuvõrgud. Ta tegi paberile rea õhkamismärke. Olli sihtis silmadega. Kes tema nägemist teab? Piia ei tahtnud suu ees paha sõna lausuda. Ta varus need Laurile. Esi-mees oli Piia arvates suurem vastutaja kui karjanaine.

Olli selgitas, et vabalaudad piimahulka ei mõjuta.

«Vähem tööd. Muud mõtet ma ei leia.»

«Aga nad seisavad vaguralt asemetel,» tunnustas Piia Part karja korda ning distsipliini.

«Kuni söövad.»

«Ja mis maius künades oli?»

«Purustatud juurvili, näpuotsaga jahu maitseks. Karjamaal ahmivad praegu kõhud üle selja. Ega käest vaja polegi. Maa sai meil uut külvi ja kõvasti väetist.»

«Lämmastikku?»

«Tavalist virtsa.»

Ühel suurema udara omanikul jõudis söömotsa. Ta limpsis pika keelega küna servi ja raputas siis rahulolematult pead. Ei saanud vist nii palju, kui soovis. Naaber sõi kõrvalasemel segamatus mõnus. See päitsik oli võimukas ja arvas, et temale on jõu tõttu kõik lubatud. Sarved läk-

sid naabri ribidesse. Teine tõrjuti minema ja kängem asus aega kaotamata nõrgema ninaesist üle võtma. Aga väga, väga piskuks ajaks. Ülekohus sai vastulöögi ja laudas algas kõige õelam pusklemine, nõnda et polnud aru saada, kumb võidab või kannatab. Piia pages õue ja vahtis väriseva südamega eemalt.

Olli Umal haaras uksepiida tagant pika kaika ja nähvas mõlemale poole tuliseid vopse. Ta käärtas:

«Koidu, plats! Milli, ase!» Ning kinnitas oma sõna helluseta. Sõda maha suruda polnud kerge.

Malk siiski mõjus. See oli hea ning kurja tundmise mõõdupuu. Koidu vibutas enesekaitseks hännaga edasi-tagasi, sarvi vastu keerata ei julgenud ja ära ta läks ning võõra küna andis omanikule tagasi. Milli tundis end võidumehena ja küünitas koguni nina teise küna poole. Olli Umal äigas talle ka selle eest, aga nüüd juba hellalt.

Piiale see lehmade nüpeldamine ei meeldinud, sest kaigas murdus löökidest pooleks.

«Kas kõrge piimaanniga loomi tohib üldse lüüa?»

«Kui nad muud keelt ei mõista?»

«Jah aga — mis näiteks zootehnika selle kohta ütleb?» Piia ise ka ei teadnud. Polnud kusagilt lugenud. Aga nemad kirjutasid lehes alati, et talitajad kohtlevad loomi kenasti, arusaavalt, ise loomu arvestavalt, lähenevad igale üksikule individuaalselt.

«Tõesti ei tea, kas on olemas mõni dissertatsioon teemal «Karjavitsa mõjust piimaannile».»

See juba oli tõgamine. Piia neelas mõru pilli

alla. Kas Olli Umalal oli vits? Ta tagus hangu-
varrega. Ime, et luud ei murdunud.

«Mis nad nüüd tegema hakkavad?» küsis ta
lehmade kohta.

«Magama heidavad. Kuni lüpsini.»

«Kas teil lüpsiplats on kalasaba-kujuline?»

«Singasongaline.»

«Mis see tähendab?»

«Ma ju lüpsan käsitsi.»

«Kakskümmend seitse lehma?» küsis Piia. Ta
teadis, et seda on uskumatult palju.

«Raske ta on. Aga mis teha! Sügiseks saame
siia elektri. Masin on juba laos. Jumal ütles ja
tema ei peta.»

«Siis teil on tegemist!» tunnustas Piia vastu-
tahtmist.

«Natukene ikka. Et igavus kallale ei kipuks.»

«Aga miks Laur siia teist talitajat ei pane?»

«Saaks karjakugil!»

«Ja sedagi pole?»

«Jumal ütles, et katsugu ilma läbi saada.»

«Aga teie?» tõreles Piia. Esiteks ei meeldinud
talle Lauri jumaldamine ja teiseks pressis peale
jällegi tusk, mis hommikust saadik sees keerles.
Laur ja «Säde» kolhoos hõõrusid nagu võörkeha
silmas.

«Mina usun teda!»

«Valesti teete! Vaadake, kui lohakas on laut ja
lauda ümbrus!» Ta silmitses odava piimaga leh-
made pidamise pahandavat primitiivsust, päris
hoolimatust. Üksnes karjaaed kahel pool ristiku-
põldu oli korras ja tugev. Aga mujal haavasid
silma sõnnikused sopaloigud. «Kus teil karjaköök
on?»

Talitaja näitas näpuga maja poole.

«All keldris. Seda kasutame ka piimahoidlaks. Sinna tuleb torustikust vesi. Endine suurtalu pesuköök.»

«Kust te käte ja udarate pesemiseks vett saate?»

«Ojast pangega tõstan.»

«Aga see on külm ja lõhestab nidad.»

«Suvisel ajal? Pole viga! Meie siin nii hellikud ei ole! Tavaliselt lüpsan karjamaal. Aga täna ujutab virts kopleid ja ma ei tahtnud, et loomad jalgadega karjamaa kamarat lödistavad. Sellepärast me lauta tulime ja maiust ajasime ning tülli läksime.»

«Kas karjamaal on lisa sööda künad terved?» näitas Piia sõrmega katkisi laudu. Nad nägid mõlemad ka sõnnikule valgunud jahupeotäit, mida lehm keelega limpsis.

«Seal polegi.»

«Puistate maha või söodate pihust?» noris juba Piia.

«Ei annagi! Rohust aitab. Vett joovad ojast isu järele.»

«Aga miks? See ju tõstaks piimaandi! Laur teeb siin suure veal!»

«Jumal ei tee vigu! Tõsijutt! Soovitan teil teda uskuda!»

«Aga ta ei ole ju minule jumal!» ironiseeris Piia Part. «Mina pole usklik!»

«See pole hea! Usuta elu on tühi. Ma tean omast käest.»

Piia sai mulje, et Olli usub Laurile lisaks veel kirikut ja see mõjus nagu kapatäis külma vett. Siis niisugusesse kohta saatis Laur ilu otsima?

Ta ei suutnud mõista, mis vigur selle taga seisis. Kas ehk lõks?

«Miks pole siin pisutki korrale ja ilule rõhku pandud?»

«Jumal ütleb, et pole mõtet tööjõudu raisata ja kapitali sinna mahutada, kust protsente ei paista. Kahe aasta pärast valmib uus karjalaut. Aga see tuleb ka üsna lihtne. Kiviktaimlat ja lillepeenraid pole ette nähtud. Vaadake, sinna aia äärde istutasin ma möödunud aastal floksid. See sama Koidu limpsis nad ära.»

Kas lilleaia jutt tahtis olla torge? Piia tegi südame külmaks.

«Teie kummardate liiga sügavalt oma jumalat. Nõnda muutute ise ka ingliteks.»

«Poleks paha!»

Piia Part ei teadnud, mis arvata. Kõik keerdus konflikti, mis polnud eluline. Ta ei mõistnud seisukohta võtta ja küsis jutu jätkuks:

«Kas te kusagil õpite ka?»

«Kui kooli mõtlete, siis ei. Aga raamatuid ikka loen. On niisugune harjumus olemas.»

«Ja nimelt?»

«Raske vastatal! Aga kui teil veel aega oleks, läheksime tuppä. Ma keedaksin tassi kohvi. Vahepeal vaadake ise, mis mul laual.»

«Kohvi?» kahtles Piia ja kujutas ette lahja laket, mis ei kõlba juua. Et võõrustaja kadus keldriesikusse, järgnes ta niipalju kui sündsus vähegi lubas ja nägi jalustrabavat tööika. Talitaja keerutas kulbiga kolhoosi kannudes. Siis võttis ta liitrilise kruusi ja toimetas nagu oma isiklikus majapidamises. Piia Part nägi, et Olli Umal riisus koort!

Maja esikus nägi Piia vahtkummist jalamatti ja värvitud põrandat. Aga puhas, vähese mööbliga tuba juba hämmastas. Vaat sulle karjatalitaja! Lahtikäival heledal söögilaul olid maisija oakuhilad. Silmaga nähtav sordiseemne valik. Samas kõrval aga üllatas ingliskeelne äjakiri. Piia mäletas kuigipalju inglise keelt keskkooli päevilt ega olnud sel alal eriti tugev. Et aga üks «Sädeme» kolhoosi naine võorkeelsest žurnalist vaid pilte vaatas, selles polnud tal esimesel minutil mingit kahtlust.

«Kust te selle saite?»

«Jumal tõi lugeda.»

? ? ?

Talumatult tüütu ja närve pingutav. Üks jumal ees ja teine taga. Kas ta sihilikult mängis selle sõnaga või oli tõesti Lauri-taolisse jõhkardisse nii ülepeakaela kiindunud, et unustas sealjuures taktitunde.

«Kenad pildid,» tähendas Piia.

«Seal on üks huvitav kirjutus maisi ja söödaoa kasvatamisest.»

«Kas teie loete võorkeeli?»

«Pahasti. Siin ma seda nädalapäevad tõlgin, aga pole veel lõpetada suutnud. Eile öösi segas vihm.»

«Meil jäi ennist jutt pooleli sellest, palju koolis käinud olete?»

«Ma tulin ära ülikooli neljandalt kursuselt.»

Kummaline vastus sundis Piilat pead tõstma ja Olli Umalat tähelepanelikult silmitsema.

«Miks?»

«Välja visati!»

«Kuidas? Kas põhjusega?»

«Kahjuks põhjusega.»

«Ning see oli?»

«Vangistamine.»

«Poliitiline?»

«Kriminaalne.»

«Ja kaua teie . . .»

«Neli aastat.»

«Siin olete?»

«Kolmandat.»

«Kohe kui vabaks saite?»

«Ei. Vahepeal ma jõin ja laaberdasin. Olin mitme mehe ülalpeetav. Ühesõnaga — lörtsisin elu. Oma ja teiste. Oli suur rumalus, et seltsimees Laur saatis teid minu juurde. Seda ma temale juba ütlesin. Aga nagu ehk ise teate, pole meie põikpea keeratav.» Ta muigas, nagu poleks olnud enesepaljastamine mingi häbiasi ja lisas: «Ma väga ei tahakski ajalehte sattuda. Need kõik on vanad asjad. Õnnel on nüüd uued mõisted.»

«Andke andeks, aga kuidas teie Lauri tunnete?»

«Minu isa sõdis kunagi tema polgus. Ta langes. Ema pidas sakslaste ajal poodi. Kohtu alla sattusime spekulatsiooniga. Tahtsime kerget raha teha ja hästi elada.»

«Mõlemad?»

«Ema vabanes eeluurimise alt. Praegu elab siin minu juures.»

Piia mõtles: «Pole te oma vigureid tänase päevani maha jätnud. Nüüd kasvatate kurki, sibulat ja varastate kolhoosi piima. See on teil nagu

mürk veres. Aga Laur?» Ta rõõmustas hullu-
pööra, et nägi ninakalt targa polkovniku pahem-
pidist poolt. Igasuguseid tüüpe ajalehte soku-
tada ja kiita? Piia unustas kõik hommikused
tusad ja raskused. Ta imes sõõmhaaval mul-
jeid nagu magusamat meejooki. Kohv maitstes ka
hea. See oli parim, mida Piia joonud. Aga
koorest ta loobus. Olli ise kallast ligemale poolde
tassi.

«Kust te piima ja koort saate? Peate isiklikku
lehma?»

«Ei!»

«Aga kuidas siis?»

«Eks Milli ja Koidu annavad!»

«Neil on kõige rammusam piim?» uuris Piia
karjamajandust.

«Millil jah, üle nelja protsendi. Aga Koidu kal-
lab pangega ja üsna vesist. Hommikune lüps
vahetevahel kõigest kaks ja pool protsenti.»

«Kas zootehnik teeb teil regulaarselt kontroll-
lülpe?»

«Mina ise.»

Piia mõtles: «Siis koorid piima ja luiskad.»
Ta oli veendunud, et lugu ei või teisiti olla. Põh-
jalikkuse mõttes küsis ta täiendavalt:

«Kuidas teie kolhoosis oma rahvale piima-
müüki vormistatakse? Kas käite keskuses välja
kirjutamas?»

«Meie jumal vihkab paberiasjandust ja käsib
igal pool kus võimalik jalavaeva säästa.»

Piia ei saanud aru ja Olli täpsustas:

«Ma tarvitan nii palju, kui kulub.»

«Aga kas siis Laur ei tea?»

«Teab, teab!»

«Ja kuidas te tasute?»

«Tänase päevani pole mingit rehkendust tehtudki!»

Kolm aastat? See vast oli uudis! Nii palju Piia ei tahtnudki, äga rahuldustunne kerkis nagu värskel pärmiga taigen.

Olli Umal küsis ootamatult:

«Kas teie mind tõesti ei mäleta?»

«Kas oleme varem kokku puutunud?»

«Ihusilmi mitte. Aga teie juba kord kirjutasite minust.»

Kust võis Piia Part kõiki neid mäletada, kelle nimed olid ajalehe juures töötatud kümne aasta jooksul tema sule alt läbi jooksnud! Kes seda nõuab? Nüüd äga oleks ta tahtnud teada, mis puhul langes see au Lauri inglile. Kas positiivselt või negatiivselt. Küsida tundus sündsusetu.

Kangelane jõi isukalt kohvi ja uuris altkulmu vestluskaaslast. Piiale tundus, et ta võidurõõmutses. Küllap see kirjutis oli krõbe. Nüüd ta kavatses Lauri selja tagant haugutada, et laimav ja vale. Ajab kõik tagasi, ei võta süüdistusi õigeks. Piial äga polnud kombeks kapituleeruda. Oled kord öelnud, siis hoia seisukohta, tungigu kas või kuri pull sarvipidi kallale.

Oma tõelisi tundeid varjates küsis Piia Part juttu mujale juhtides:

«Kuidas Laur teid leidis?»

«Tal on kummalised kombes. Mõelge vaid, tunneb huvi, kuidas tema polgus langenute ja invaliidiks jäänute perekonnad elavad. Seltsimees Lauril on nende kohta terve raamatupidamine,

Nõnda sattusin ka mina tema deebetisse. Ta tuli ja küsis, kas pole häbi nõnda tühiselt elada.»

«Vaat kus päästearmee,» mõtles Piia kriimul pilgul.

«Ma olin parajasti uue hukatuse äärel. Pärast vanglat ei saanud kusagile tööd. Igal pool, kuhu pöördusin, tõrjuti tagasi. Lähed kõige paremate soovidega, aga niipea kui kõneled endast kogu tõe, tõmbavad näod pikaks. Ära ei öelda, aga saadetakse viisaka ettekäändega minema ja palutakse hiljem vaatama tulla.»

«Valvsus on tarkuse ema,» mõtles ajakirjanik Part.

«Enam sa ei lähe. Uskuge, ka kõige viletsamal paadialusel on oma väärtusetunne . . .»

«Paadialuse väärtusetunne . . .» jätkusid sõnadata faktilised märkused.

«Sa häbened. Tekib trots. Viha ka. Ja siis juhtuvad uued lollused, mis pole enam süütud. Mina olin just enne Lauri tulekut ühes kambas, kes tahtis — autot varastada.»

«Ega midagi. Auväärne seltskond. Sobib näo juurde,» käis Piia mõte. «Kus on Lauri pea?»

Olli Umal pihtis külma rahuga:

«Nüüd tagantjärele kõneled nagu võõrast elu. Raske uskuda, millised olid ilust ja õnnest arusaamised. Süüa, juua, pidutseda, uusi rõivaid osta. Hästi palju raha. Teie följetoni pealkiri oli väga meelde jääv — «Õnne tingimus». Milline see on? Tol korral pidasin teid vaenlaseks. Nüüd aga mõtlen teisiti. Ja-jaa. See on tõsi.»

«Ah või meelitad? Mina end härdaks kõnelda ei lase,» otsustas Piia ja küsis: «Kas Laur teile

mõnda paremat tööd ei pakkunud? Lõppude lõpuks olete ikkagi haritud naine.»

Olli kulmud kerkisid nagu katsesarved:

«Millist paremat?»

«Ma mõtlen intelligentsemale, peaga töötamise kohale?»

Olli Umal oli oma karjaaiast ja porisest tanumast liiga heal arvamisel:

«Aga karjatalitaja ei saa enam peata olla. Rehkendus ka peab selge olema. Minu jumal arvab, et uues olukorras on meie elukutse juures ülikool hädavajalik. Temal juba on õigus nagu alati. Kava või õigemini unistuse järgi tuleb meie uues laudas ühele inimesele sada lehma, kümmekond söötade valmistamise masinat, transpordiauto. Lüpsi juures aitaks zootehnik. Muu töö peab oma jõule ja mõistusele alluma. Ma arvestasin kord välja, et võimatut selles pole. Ei ole enam nii, et kontoris tehakse ratsioonid ja sina täida käsku. Ise pead arvutama ja mõõtma ning kraadima, kui odavalt suudad toota. Nii et ärge kirjutage karjatalitaja kutsest kui mitteintelligentsest või halvast. Meie oleme ka loominguuline liit. Kui ma algul siia tulin, jäin üksnes sellepärast peatuma, et kuhugi mujale polnud minna. Nüüd on aga kodu ja õnn leitud. Oli minevik, on olevik ja ootad tulevikku.»

«Väljas jälle ähvardab,» kokkus Piia aknasse vaadates.

Kaugelt kostis kõue tume mürin.

Olli vaatas kella ja muutus ka kärsituks:

«Lüpsini on veel aega, aga peaksin täna varem. Laut upub samuti poole sääreni virtsas. Tuleb katsuda enne suurt sadu karjaaias . . . Pealt küll

tibutab, aga see meid segada ei suuda. Soovite, tulge ka vaatama . . .»

Piia kirjutas varju all hoolega rida rea kõrvale, kuidas Olli Umal lüpsi ajal riidles ja tõreles. Loomad sõideldi ühekaupa aia äärde. Vits oli ka käeulatuses. Ta kükitas oma lüpsikuga lehma külje alla ja pigistas kiiresti-kiiresti ja sorinal udarad tühjaks. Koidu sai enne, vahepeal ja pärast udida, sest ta ei püsinud paigal ja Olli pidi tema järel karjaaia saastas edasi-tagasi jooksma.

«On üks rahutu!» siunas ta Piia kõrval piima kurnates oma Koidut.

«Saite siiski lüpstud?»

«Pool. Ta annab praegu kolmekümne liitri ringis. Vat kui oskaks niisuguse tõu aretada, et temalt hulk ja Millilt kvaliteet. Mul on sel alal oma plaanid . . .»

Need vist Koidule ei meeldinud, sest ta laskis ümber lauda kergelt kiini. Udar laksus kahele poole konte. Olli ei saanud temast teisiti jagu, kui tõi nõõri ja sidus sarvi.

Varjualune lõhnas peale lüpsi soojast piimast.

«Kui palju te saite?» huvitus Piia.

«Arvutage! Kahekümne-liitrilised, üheksa täis ja kümnendal põhja peal.» Ta kallaskannu kaanele piima ja pakkus Piiale.

«Ei! Ei!» Kohmetus värvis ajakirjaniku põsed kaameks.

«Soe piim on hea,» kiitis aga Olli ja jõi oma isu häbenemata täis.

«Teil on raske koju saada? Tulite bussiga?» küsis ta hiljem, kui Piia vahtis kiiruga kogunevaid pilvevalle.

«Jah! Pole lõbu liguneda!»

«Teate mis? Teil mootorratta luba on? Toime-
tuseinimesed vist meie ajal selleta ei kõlbagi?»

Piia vastas ninakalt, et juhib autot, aga tsikli
suhtes pidi ta vastumeelselt tunnistama, et on
siiani üksnes tagaistmel sõitnud.

«Ma sõidutan teid keskusse. Me jõuame enne
vihma.»

Uppuja võtab isegi õlekõrre. Mis muud jäi üle
ajakirjanikul, kes nägi, kuidas suured mustad
pilved tema teele kogunesid! Ta ronis sadulasse,
kuigi asi ei meeldinud. Olli Umal juhtis nagu
meistersportlane murdmaa-rajal. Kuidas küll
Laur ei karda, et see kangelane paneb kord auto-
kasti lehma täis ja kaob kõigega? Kus on Lauri
elutarkused, elukogemused? Omahinna suitsukatte
alt paistis ju terve tulekahju. Piia Pardi pea kuu-
mas sellest, mis ta näinud-kuulnud.

Enne suurt maanteed peatati mootorratas.

Juba tibutas. Aga tihkemad sagarad möödusid
seekord kaugemalt.

«Minge nüüd jala. Võtke minu palitu varjuks
ja jätke keskuse nagisse. Küll saan sealt kätte.
Mina edasi sõita ei tohi. Esiteks pole ka minul
juhiluba ja teiseks võite juba arvata, et Millit
Koiduga ei tohi omapead usaldada. Ma pean nüüd
tagasi kihutama, nii kuidas mootor võtab.» Ta
naeris nõnda säravalt nagu pilvede vangist pää-
senud päikesepaiste.

«Tänan! Head aega,» tulid lahkeks vastuseks.
Piia kiitis iseend sellise enesevalitsemise eest.

Olli keeras ratta ringi:

«Nägemiseni ajaleheveergudel!»

Piia võrdles ärasõitjat kuradiga, kes lendab,

suitsujuga hännas. Aga mantli tõmbas ta siiski tibutamise kaitseks üle pea, kuigi selle plekide kohta oli etteheiteid. Oi, oi, oi — kuhu ta oli sattunud! Vaat sulle siis positiivse kangelasega olukirjeldus. Elu sisu? Elu mõte? Elu ilu?

Et hinge puhata, meenutas ta parem oma kodu. Margus ikka läks tüdruku järele. Sel kellaaajal panevad nad riidesse. Laste kisa meeldis Piiale. Mudilased kallistasid vastutulnud mammasid ja papasid ning jätsid tädidega esmaspäevani hüvasti. Partide neiu paistis julguse ja kommetega teiste seas silma. Ta oskas lugedagi. Ja milline selge ning viisi pidav häälekene. Aga ema solvas see, et teised lapsed kutsusid teda Piiluks. Ega Margus ka olnud halb abikaasa. Piia oleks kõige parema meelega tööle käega heitnud ja üksnes kodule elanud. Võib-olla vahepeal oma lõbuks ka pisut kirjutanud. Aga Marguse sajarublane palk ei võimaldanud niisugust muretut elu. Toimetus oli teda kõrini tüüdanud. Kümme aastat üks artikkel teisel otsas. Mis siis imestada, et võrdlused, algused ja lõpud kippusid korduma. Mõte, mõte, mõte! Nagu peaks ajaleheartikkel olema mingi filosoofiline traktaat.

Piia ei tahtnud keskusse enam minnagi. Asi näis talle kõigiti selge. Küllap see kirjutis, mis kunagi Olli Umala kohta sai tehtud, keerutas nii kaua aja taha tolmu. Laur teadis ka ja kavatses nüüd kavalalt üht kiidulaulu otsa mängida. Ta tahtis piltlikult näidata, et Piia Part on tuulelipp, kes on täna ühes suunas, homme teises, ülehomme kolmandas. Isikliku arvamuse ja selgroota. Kindla sõnata ja mõtteta, nagu ta sealt tribüünilt juba

üle rajooni kuulutaski. Nüüd selgus, mis kojanaise luuaraagude lugemise all mõeldi. Siis võtab selt-simees Laur kaks artiklit, seab nad kõrvuti ja näitab näpuga — kummal korral te õigust kirjutasite? Kõik lõhnas selle järgi, et asuti temalt leivakannikat käest võtma. «Kas Laur ei mõtle Olli Umalat minu asemele sokutada?» välgatas tema kuumas peas. «No ärgu ta proovigu! Ei õnnestul!»

«Milleks ma võtsin selle lauda järgi lehkava palitu?» sudis Piia end tagantjärele. Aga presendist hõlst pidas hästi sadu. «Tuleb ikkagi viia keskusse. Vastasel korral tõstavad kisa, et korrespondent varastas. See just veel puudus.» Taolist kompvekki ei või Lauri suhu anda. Bussipeatus oli neil nüüd kontoriaia taga. Lauri nõudmisel tehtud. Kuidas küll mõni inimene oskab oma elu mugavaks teha! Keelab ja käsib ning teda kuulatakse. Tema ise, Piia Part, allus ka Lauri taatele. Ei julgenud tulemata jätta. Ta muigas mürgiselt. Küll ma juba nüüd laulan talle laulu. Soovitame kõik farmitöötajad neljaks aastaks vanglapraktikale. Siis alaneb piima omahind. Elumajade talveaknad kurgipeenarde kattedeks. Suurepärase seesmine reserv. Ja kolhoosi piima tarvita vabalt, söö ning vii turule. Ta oli veendunud, et seegi polnud tegemata. Miks mitte? Võimalused lubasid ja ahvatlesid.

Piia oli just kontori ust avamas, et riputab hirmsa hõlsti kuhugi varna ja läheb värskelt värvitud autobussi ooteruumi. Talle meeldis väga värnitsalõhn. See hingas nagu varakevadine männimets. Nad tegid Margusega alati, igas aprillikuus, paar pühapäevast jalutuskäiku metsa, et seda osoonirikkust piiramatul arvul kasutada.

Hunt ilmus karja ja sulges tallekese tee. Piia ei jõudnud pageda. Laur tuli küünide või kanala poolt ja märkas kohe külalist. Piia jäi lahtisele verandale seisma. Vihm krabises katuseplekil ja kõu kumises kauguses. Esimees seisatas keset õue harkisjalu ja võttis sonigi peast. Ta kummardas. Niisugune riivatu žest Piiale ei meeldinud. Külalaps Laur tahtis narrida ja vigurdas selle sihiga. Vihmatibad langesid paljale lagipeale, nina otsa ilmus laubalt nõrgunud tilk. Laur tõmbas püksitaskust rätiku ja kuivatas oma ümmargust ning tumepruuni nuppu. Kuidas küll mõni inimene juba varakevadel nii pruuniks päevitab?! Kasvult oli ta nagu mõni tükikas, aga silmad pilkused peas nurjatu uudishimuga.

«Tervitus kuulsusrikka pressi esindajale. Ah jõudsite siis meie perre?»

«Ma olen siin varem ka käinud!»

«Aga uue pilguga? Nõnda nagu me nüüd kõneleme — kaasaegselt?»

«See sul küll ei käsi kriminaalkurjategijaid rehabiliteerida,» mõtles Piia Part sapiselt ja ütles: «Lehetöös peab pilk alati uus olema!»

Laur vastu ei vaielnud, vaid kinnitas:

«See, kullakallike, on meie aja hingeõhk.»

«Kas ta arvab, et tema tunneb üksi õigust ja teised ei saa tõest aru?» lainetas jällegi Piia mõtte omaette, aga kuuldavalt tähendas ta nagu muuseas:

«Sajab terve päeva.» Parem kõnelda ilmast ja põllusaakidest.

«Minu tellimise peale,» suurustas Laur. «Kas tame ka teid siin põldude vahel sutike, siis viskate meil kasvu nagu kapsataim.»

«Mina pean end täiskasvanuks!»

«Ahah! See on hea! Inimene peab endast hästi mõtlema,» kiitis Laur.

Piia ei taibanud kohemaid tema sõnade sisu. Oli see mõeldud tõsiselt või tõgamisi? Ta muutus väga ettevaatlikuks ja torkas vastu:

«Halvasti mõtlevad meist tavaliselt teised.»

«Kas teie, mu kallid kullake, mõtlete ka teistest aina halvasti? Esiteks hakkab silma inetus ja siis ilu?»

Laur tahtis kohe teada, mis Piia nende juures head ja paha nägi. Õelgu aga julgesti. Ta niisutas end ikka veel sajus ja võttis ise tüütava mõnuga kasvamise kastet. Seljas oli tal ruuduline, odavast riidest särk, mille kaelus irvakil. Laur kandis säärikuid ja kottpükse. Istmik ja põlved olid nahaga paigatud, et need suudaksid mootorrattasõidule vastu panna. Kõneldi, et ta armastas ka ratsutada. Aga Piia polnud teda sadulas näinud. Linnas käis ta kolhoosi «Volgaga», lips kaelas ja kuldkell käe peal. See pidi olema väejuhatuse kingitus mingi teene eest. Ja veel kõneldi, et Laur demobiliseerus, sest ei tulnud tööga toime. Ta ise oli koguni häbenemata tunnistanud, et kaasaeg ja noorus tormanud temast, Laurist, ette. «Kas selline, kellest kaasaeg ette tormab, esimeheks kõlbab?» arutles Piia mõttes. Vastus oli eitav. Hetkeks tõusis hirm, et Laur laseb «Sädeme» kolhoosi paljaks varastada, kui tema, Piia Part, sogases vees ujujaid kohemaid ja kiiresti kaldale ei tõmba. Piia silmitses Lauri ja «Sädeme» keskuse vihmaudus valendavat õue nagu traalpüügi ülem ebasõbralikku lainetust.

Majapidamishoonete tagant kuuldus omapä-

rane kontsert, mis Piia elevile ajas ja Lauri naerma sundis. Sadu andis järele ja päikegi jõudis kohemaid paistma, nagu toimunuks üleval taevaski võimu ja õiguse pärast samasugune võitlus nagu maa peal. Aia alt pugesis õue valged, noored ja väledad pardid. Neid oli lugemiseks liiga palju. Et linnukarjal polnud nähtavasti õues paterdamise luba, vehkis vihmast läbimärg tütarlaps parve rätiku ja vihaga tagasi. Noored pardid olid oma talitaja heas südames veendunud ja talasid ning nokkisid muru. Nende kisa kostis vist küll kilomeetrite taha. Niisugune pladin ja prääksumine sundis Piial kämblad kõrvadele.

«Umbes viis tuhat nokka,» teatas Laur uhkeldades.

«Mis tähendab — umbes?» küsis Piia järsult. Ta kahjurõõmutses, et Laur ei tea täpselt lindude arvu. Üks õige esimees pidi ometigi niisugused kolhoosi jõukuse näitajad täpisealt meeles pidama.

«Nokkade arvu eest raha ei saa. Need paganad ei lähe isegi rupskiteks. Mis neist ikka täpselt? Aga kui teie, mu kullakallike, ise soovite, siis . . . Vana Laur ei lähe kevadel pardipoegi lugema!» tõgas esimees sõbralikult. «Tal pole aega tühja tööd teha . . .»

«Mina?» küsis Piia solvunult. Ta kahtles oma südames, kas pardikarja ei aetud tema pilkamiseks keskuse õue?

«Nalja tegin,» lohutas Laur. «Ei maksa jalakesi märjaks teha! Vaatame siit räästa alt kahe ilusa silmapaariga, kuidas seal üks inimene õiendab. Tema on ka ilus! Kasvu on tal küll kasinalt, aga jõudu ja mõistust niipalju et — oi, oil!»

Linnutalitaja püüdis pardipoegi rüppe ja puistas kitlihõlmadelt teisele poole aeda. Et pääksud pugesis lattide vahelt tagasi, tihendas ta laujuppidega tara. Märganud Lauri, kaebas pardikarja perenaine: «Olli, põrguline, solkis all oma virtsauputusega meie vee ära.» Aga pikemalt selatada tal mahti polnud. Noored linnud sibasid nagu valge veerev pilv rahutult edasi ja talitaja tõttas nende ees kuhugi põldude vahele. Veel hea tükk aega kostis tema piilutamine.

«Kas see polnud kuritahtlik?» uuris ajakirjanik Part.

«Mis asi?»

«Veesolkimine.»

«Võtke ise seisukoht!»

«Aga teie kui esimees?»

«Naised mind appi ei kutsunud!»

«Kolhoosis juhtuvad niisugused asjad ja teie ootate kutset. Imelik!»

«Ei ole! Vaadake, kullakallike, lugu on niiviisi, et meie lüpsjatel ja linnutalitajatel on pead õlgadel. Nad õiendavad juba hea hulk aega oma õiendamised omapealt, nõnda et esimees saab alles tagantjärele teada. Nemad on meil nüüd niisugused, et ründavad oma rindelõigus iseseisvalt! Kas teie silmake seda tõesti ei märganud?»

Piia sai aru, et teda suruti vastu seinale. Laur andis selgesti märku, et Piia õlgadel pole pea, vaid . . . Küll see oli haavav. Seesmise purskega, mis piduritele ei allunud, küsis ta Laurilt:

«Teie ilus linnutalitaja on muidugi ka — kinni istunud?»

«Eil!» Laur vahtis Piiat pärani silmi. «Kas te ikka prillideta kaugele näete, kullakallike? See

ju seesama neiu, kellest ise terve lehe täis kirjutasite, et kuldmedaliga kolhoosi. Mind ka kiitsite seal ivakene, et loon talle siin hoolega töötingimusi. Kuidas siis nüüd enam ära ei tunne? Kõigest kaks aastakest ongi sellest ajast mööda läinud? Ai-ai, mu kullakallike. — Nägemisega on vist ikka tõesti nõndaviisi, noh tsipake . . .»

Piia kaotas hetkeks tasakaalu. Aga ta kogus end kärmelt ja rabeles täbarast olukorrast välja. Muidugi mäletas ta neidu, kes läks peale keskkooli «kullaga» lõpetamist kolhoosi. Aga seda, et see tütarlaps linnufarmi ka jääb, Piia siis ei uskunud. Igatahes õige asi see tema meelest ei olnudki, et üks andekas inimeselaps maetakse pardipoegade juurde, kus virtsauputus vett solgib. Ja Olli Umala hukutav mõju ka!

«Ma näen, et te ei loonud talle lubatud tingimusi,» sõnas Piia terava tooniga.

«Ei!»

«Aga miks?»

«Polnud vajagi!»

«Kuidas ei olnud?»

«Ta sai niisuguse hullu tükiga hakkama, et lõi ise need tingimused. Kas pole ilus? Ja teie, kullakallike, ei mõista seda vaadata, vaid vahite, ninake krimpsus, ringi? Te ju jätate vanale Laurile mulje, et ajakirjanduse silmale ei meeldi meie juures mingi asi?»

«Lillepeenardel lokkab umbrohi,» näitas Piia näpuga otse rõdu ääre alla metsikusse puhmastikku, kus naat ja orashein olid üle flokside võimu võtnud. Ta tahtis sihilikult uut juttu alustada. Aeg venis hullemini kui tigu. Bussi tulekuni oli

ligemale tund ja minuteid pealekauba. Nii segane, kui Piia meel oligi, püüdis ta teha võimalikult muretut ja heatahtlikku nägu. Mõistes, et Lauriga vaidlemine oleks mõttetu enesereetmine, ei jõudnud ta end ometigi nõnda nagu soovis valitseda.

Laur nõustus, et lillepeenrad on hukas:

«Ei saa vastu vaielda. Aga tulge sealt ülevalt alla, kullakallike, ja kitkume ülekahe puhtaks. See ei võta kaua aega. Hiljem on tõesti silmal ilusam vaadata!»

Piia arvas jälle, et Laur tõgab. Ta jätkas ka kerge pilkamisega:

«Farmis ulatub pori põlvini!»

Kutsugu nüüd karjaaia täiteks kruusa ka vedama.

«Üle pea polegi?»

«Milleks liialdada?»

«See jah ei oleks ilus!»

«Minu arvamus!»

«Aga ise liialdate tsipake. Üle põlve Umala laudas pori ei tule, vaid hädavaevalt jalalabani. Sedaviisi. Noh, aitab nüüd kriitikast. Kiitke meid ivakene ka. Mis head silma paistis?»

Piia kehtas õlgu. Küll ma sind juba kiidan! Ta tahtis kõnelda, kuidas Olli Umal end piima ja koorega varustab ja seda lisatasuks muidugi ka turustab, aga pidas targemaks ja kavalamaks vaikida.

«Lehmadel polnud viga.»

«Need on võimsad!»

«Kui piima omahind tõesti nii madal on, nagu ise kõnelete, siis seegi pole paha.»

«Suurepäranel!»

Laur paistis nagu aia otsa roninud kukk, kes keksis:

«Romaaniga ei pajata meie ilu ära, mu kullakallike! Aga kas te kavatsete üksnes lehmadest ja omahinnast kirjutada?»

«Millest siis veel?»

«Ilusatest inimestest! Sellest, kuidas nad leidsid õnne!»

Piia soovis, et Laur täpsustaks, kuidas tema kaunidusest aru saab.

«Peamine on, kuidas inimene ilusaks saab,» laiendati teemat.

Piia kõhkles kahevahel: «Kas Laur soovib, et temast endast tehakse kadunud hingede teene-line päästja? Vaat, kuhu ta tüüris! Või siis mängib Laur mingit kummalist sookuivataja osa ja tahab sellest au, kuulsust ning tagatipuks ka ordenit? Õige mul issanda rohumaade apostell Tema ümber ju lokkab vaimline heinaväljasüsteem!» Et aga «Sädeme» ja Lauri positsioon olid rajoonis kaunikesti kindlad asjad, ütles Piia kaine mõistus, et selles asi ei seisa. Milles siis ometigi? Mida see mees Piialt oma kallaletungiga taotles? Kas ehk tema kohta oma Olli Umalale või sellele kuldmedaliga linnutalitajale. (Piia oli tema nimegi unustanud ega pidanud seda patuks.) Ümberringi kõmises taas kogunev kõu. Valusat välguvalgust kandus pilvedelt pilvedele. Mürin sõitis tumedalt nagu kauge rong või lennuk üle taeva. Laur seisis endiselt keset õue, käed taskus, ja näis, et tema ise loobib maailma hirmuks välku. Ja mõnuga. Aga häda ning hirm muutsid ka Piia tunded rangeks ja selgeks. Ta mõtles end viimse võimaluseni kaitsta.

«Te saate täna veel liguneda,» haletses Laur heatahtliku häälega.

«Ärge kartke! Ma ei sula nagu suhkrukompvek!» sõnas Piia teravalt.

«See on tore!» rõõmustas «Sädeme» esimees. «Aga ärge päris puine ka olge! Iga inimese süda peab tsipake sulama . . .»

4

Kuigi järgmised päevad andsid selge taeva ja sooja tuule, nägi Piia Part elu tumedas, välgu-sähvatustest lõhestatud valguses. Ta soris kaua vanades ajaleheväljalõigetes, enne kui leidis «Õnne tingimuse». Üks tavaline kohtuprotsessi ainetel kirjutatud joonealune. Ei midagi erilist. Selle sisu oli: emand Umal ostis turult lambavilla, laskis lõngaks kedrata ja müüs vaheltkasuga edasi. Milleks? Üliõpilasest tütrele õnne loomiseks. Preili tudeng lõi tehingutes kaasa, käis kuri-tegelikul teel saadud hilpudes ja tunnistas häbenematult: «Mina sain heast elust niiviisi aru. Elada ja tantsida — muule ma ei mõelnud!» Vaevalt et sa praegugi teisiti mõtled, ironiseeris Piia Olli Umalat. Jutu lõpus oli aga varju heidetud isegi Olli Umala isale ja neile, kes olid teda autasustanud.

Piia taipas nüüd oma kunagist kirjatööd luges kristalse selgusega, milles kogu küsimus seisis. Laur oli ju Umala isa autasustaja. Kes teab, ehk oli tal just selle küsimusega sekeldusi? Jah! Ilmtingimata! Kuidas siis teisiti! Piia ei kujutanud ette, et väeosa, kus ta teenis, oleks jätnud

Lauri pihta käinud kriitikale reageerimata! Nõnda otsusele jõudnult hingas ta kergemalt, võidurõõmsamalt, täie rinnaga. See vana joonealune muutus mingiks kilbiks, mis tõotas kindlat kaitset uue aja rünnaku eest. Piia oli veendunud, et Lauri hing kripeldas selle kümneaastase õiglase etteheite tõttu. Vaat, kuhu koer oli maetud! Samal ajal teravnesid piirjooned «Sädeme» kolhoosi tähelepanekutest. Piia võis anda pandiks oma pea, et emand Umal tütreaga jätkasid Lauri seljataga (polnud ka võimatu, et kaitse all) handeldamist. Kas siis oli teisiti mõeldavgi? Kes usub, et neljanda kursuse üliõpilane leiab õnne — karjalaudas? Küllap ta ajas seal äri ja kogus linna paremale elule ületulekuks teeneid. Aga kuldmedaliga keskkoolilõpetaja Ebe-Kai Lina? (Tema nime oli ta ka lõpuks ajalehe väljalõigettest üles leidnud.) See vaenelaps elas kolhoosis mingit aheldatud elu! Laur ja Umal hoidsid teda ehk nagu trumbiässa. Piia süda sundis ja käskis tütarlast kaitsta. Kõike kokku võttes kavandas ta mõttes joonealust.

«Vaata, et sa alt ei lenda!» hoiatas Margus.

«Mina?» küsis Piia kõrgilt.

«Nojah!» lisas Margus, «kirjuta üksnes head. Las teised kirjutavad paha! Saa sina inimestega hästi läbi!»

«Palun ära mind õpeta!»

«Kes siis, kui mitte mina?»

«Küll tean juba ise . . .»

«Tead sa!» ägenes Margus. «Ma ei taha sulle praegu ütelda, mis su «ise» maksab. Mõttele, kui koha kaotad? Mitte ühtegi tööd sa ju ei mõista. — Sellepärast aja nii libedalt läbi kui võimalik. Nii-

sügust palka peab iga inimehe küünte ja ham-
mastega hoidma. Toimetuses puhu ükskõik mis-
sügust vahtu, aga kodus kõneleme ikkagi nii-
viisi, nagu on tõsi ja õigus.»

«Ma hoiatan ka sind!» ähvardas Marguse jöhk-
rusest rabatud Piia.

Kodusõjaks tüli ei läinud, sest Margus Part
pööras selja, norskas natuke aega ja jättis naise
sinnapaika.

Marguse vihjed ei jäänud mõjuta. Piia otsus-
tas enne loo paberile panemist rajooni juhtivate
jõudude juures seljatagust kindlustada. Piltlikult
õeldes: ta uuris tuule suunda. Vastutuult lahmida
ta ei mõelnudki. Sest palk ja koht olid tema elus
peamised.

Toimetajaga nõu pidades avaldas Piia Part:

««Sädemes» ei ole ilu, vaid halvad lood. Kii-
detud karjatalitaja Umala laudas varastatakse
piima, kasvatatakse eraviisiliselt kurki ja vara-
jast sibulat. Umalal on kriminaalne minevik.
Samal ajal terroriseeritakse, ignoreeritakse, sol-
vatakse keskkoolilõpetajat, kes läks komsomoli
lähetuskirja ja kuldmedaliga kolhoosi tööle. Nägin
ise, kuidas ta vaeseke vaevles viie tuhande par-
diga. Ma ei tahaks sellest kirjutada, sest Laur on
veel praegu rajoonikomitee liige!»

«Paneme aga pihta,» julgustas toimetaja.

Piia läks igaks juhuks veel rajoonikomiteesse
ja kõneles seal:

«Laur viljeleb omaenese kultust. Ta laseb end
jumalaks kutsuda. Kas sellest sobib ajalehes
kirjutada?»

«Kui tõsi, siis — miks mitte!» sai ta vastu-
seks.

Nõnda küpses ja reastus sissejuhatav lause: «Mis juhtub, kui me liialt usume . . .» Ta kirjutas seda nelja masinakirja lehekülge kümme korda läbi ja vaagis hoolega iga sõna. Et lugu saaks selgem, tuletas Piia meelde Olli isa. (Taktitundest ei maininud ta seda, et reamees Umal magas kaheksateistkümnendat aastat ühishauas, aga sakkis teda tagantjärele halva naise võtmise ning paha tütre eest.) Mõõdutundega. Edasi läks jutt Laurile ja valvsusele, siis Umalate kohtuprotsessile ja sealt tänapäeva. Piia kiitis «Sädeme» ilusaid lehti ja avaldas neile paha talitaja pärast siirast kaastunnet. Missugused kaunitarid ja kuidas nad on nõuks võtnud odavat piima toota! Ebe-Kaie patriotism pälvis kauneid sõnu ja haletsemist. Olli ja Laur said aga virtsauputuse eest nii et aitas. Et Piial oli võimas fantaasia, kirjutas ta ka sellest, mida oma silmaga nägema ei juhtunud. Iseenesest mõistetavaks arvas ta Umala ema turulkäimised ja hangeldamised. Piia Part lõpetas artikli: «Seltsimees Laur tunnistab ise, et ta oli sunnitud mõistuse küündimatuse tõttu eelmiselt tööpostilt lahkuma. Kas ta on võimeline nägema suuri vigasid uuel tööpostil? Või ehk jätkuks Lauril niipalju taipu, et ta teeks ise vastavad järeldused? Jumalate aeg ei pöördu enam tagasi, aga meie «Sädeme» kolhoosi esimees tunneb koguni uhkust, et mõned tallalakujad ja omakasupüüdlilikud kolhoosnikud nimetavad teda jumalaks . . .»

Piia Part oli oma kirjatööd trükis lugedes nii elevil kui sõdur suure lahingu eel. Ta oleks palju maksnud, et Lauri nägu ajalehe kohal eemalt vaadata. Olli Umalale ja Ebe-Kaiele ta ei mõelnudki.

Nad olid Piia silmis massistseeni näitlejad. Toimetaja ütles: «Peaasi et õige asja eest võitleme!» Parteikomiteest helistati: «Kui see kõik tõi on, siis olete terava küsimuse esitanud!» Piia mängis muheda mõnuga päevakangelast. Ta tahtis igauhega oma joonealuse teemal kõnelda. Margus küll kisas kodus raevunult: «Kuradi arulagedus! Jaburdus! Kui sul kehvasti läheb, annan mina ka tohlaka!» Piia suutis abikaasa labast juttu naerdes taluda ega viitsinud end järjekordse moraalilugemisega vaevata. Nõnda möödus päev ja ka teine. Need olid kerge õhuga, helged, pilvitud. Tuulevaikus haudus muidugi äikest. Aga seda teeb ta alati.

Kolmandal õhtupoolikul, kui Margus oli poes ja Piia lesis diivanil, puhates kõige kergema rinnaga, helises Partide uksekell. «Postiljon,» mõtles Piia. Ta oli kesklehtedesse paar väikest lookest saatnud ja ootas honorari. Lauri lugu näis võidu poole nihkuvat. Kui see mees tervelt kolm päeva vaikis ja kisa tõsta kartis, näis kriitika õigeks võtmine niisama hea kui kindel. Lauril polnud midagi kaotada. Ta ju sai nii soliidset pensioni, et võis rahulikult elada. Kolhoosiga mässamine polnud temale Piia arvates mingi eluline küsimus ega leivateenimine nagu Piiale enesele nende kirjatükkidega närvide rikumine. Ta tõttas kergejalgselt ja keksides, ust avama, aga taganes kohe kokkudes nagu saatana ees.

Künnisel olid Laur ja Ebe-Kai.

«Tere!» Laur tõstis kaabu kuklalt pihku.

«Tere!»

«Kuidas elate?»

«Ei ole vigal!»

Piia pakkus Ebe-Kaiele kätt, aga neiu peitis jonnakana mõlemad kamalad koheva seeliku taha. Ta pöördus Lauri poole:

«Miks te mind siia tirisite? Õiendage temaga isel!»

Piia küsis tütarlapselt kähku:

«Kas nad avaldasid teile survet või sunnivad valetama?»

Vihasemaid silmi kui Ebe-Kaiel oleks raske ette kujutada. Neist voogas tuline oja Piia pihta. Ebe-Kai ümar nägu õhetas:

«Te olete ise üks vastikuim virtsauputus. Kas te ei tea sedagi, kuidas karjakopleid kõige odavamini väetatakse? Seltsimees esimees, Olli käskis mul viisakaks jääda, aga mina ei suuda lollide ees lahket nägu näidata. Ei sobi iseloomuga ühtel! Lasen otsekoheselt nagu mu linnud. Kuulake nüüd: ma olen kolhoosis hea palga pärast ja õpin mittestatsionaarselt sellepärast, et vastasel korral võtavad Olli ja esimees kaika ning valavad mõistuse pähe. Teile panen ma uue nime. Pori-kärbes. Üldse olete te mingi putukas. Pardid on targad. Minu kari aga eriti . . .»

Piia kohmetus. Pähe sööstis kindel mõte, nagu oleks Laur Ebe-Kaie haukuma õpetanud. Et ta oli kirjutanud eesrindliku noore «viletsast palgast ja õppimisvõimaluste puudumisest «Sädeme» kolhoosis», siis küsis ta omaarust kaastundlikult:

«Kallis laps! Ma olen teie sõber. Kas te siis seda välja ei lugenud?»

Ebe-Kai ei saanud aru temast ja purskas:

«Teiesugune — ja sõber?! Südamesööja! Teie

ei usu, et ma teen oma tööd armastusega. Kui palk oleks väiksem, ka siis ei tuleks ma teie juurde. Te kallaste mind oma solgiste ridadega üle . . .»

«Ma seisin ju teie heaolu eest!»

«Te teenisite endale raha ja kirjutasite omaenese heaolu silmas pidades! Te ei võitle elu eest. Te ei saagi millestki aru saada, sest elate endale. Eluspekulant!»

Laur haaras tüdruku roosast kõrvaletast. Polnud aru saada, kas ta sõitles teda tõsiselt või nalja tehes:

«Ole viisakas ja kõnele asjalikult!»

«Ma ei saa teeselda. Mul on kõik. Võtke nüüd ise sõna! Head aega!»

Ja läks tema. Seelik sahisest ja kenad kingad klõpsusid trepiastmeil. Ebe-Kaiest jäi järele meeldiv metsade ja aasade õieaegne lõhn.

Laur ei oodanud tuppakutset. Ta pidas seda loomulikuks ja pani isegi kaabu varna ning laskus tugitooli. Piia võitles segadusega. Suu oli sõnadest tühi, mõte hangunud, aga mõistus ja taiplikkus käärised samal ajal käised üles.

«Nõndaviisi, nõndaviisi, mu kullakallike . . . miks te ometi nii halva jutu kirjutasite?»

«See kõik on õige!»

«Rohkem ikka küll lori. Nii rumal, et rahvas naeris . . . Ebe-Kai nuttis. Te solvasite teda. See oligi kõige halvem! Laps sai sel kuul tõesti vähe palka. Ta käis eksamisatsioonil ja võttis veel palgata puhkuse Bulgaariasse sõidu ajaks. Ta sai eksamite ajal küll poole kuu keskmisest . . . Naised taplesid tütarlapsega. Nad kahtlustasid, et ta on ahne ja käis siin kaebamas. Sunniti ka teda

vaesekest teie juurde asju klaarima. Ta ei tahtnud muidu teid nähagi . . .»

«Toimetaja ja parteikomitee on asjast teadlikud . . .» pages Piia nagu võitmatu kindluse varju.

«Aga teie ise ei olegi?»

«Minu arvamus ühtib nende omaga!» vastas Piia kõrgilt. «Ja üldse oleks parem, kui te õienaksite nendega . . .»

«Rumalust kirjutad sina! Vana Laur ei armasta ümber nurga käia. Tema laseb otse. Üks asi oli su loos siiski õige. See lause, et Laur pidi oma armsaks saanud töökaaslastest lahkuma ja uue töö otsima — küündimatuse tõttu. Aga jätsid tähendamata, et tema ise sai asjast aru ja tegi ise valiku. Siin «Sädemes» peab ta end komandöriks. Nüüd ma soovitan sinule ka taipu. Kuigi oskad ridu vedada, pead teise töö õppima vähemalt seniks, kuni mõistus tsipake võtma hakkab. Ära, kullakallike, oota, et ma kaeban. Mine tunnista ise oma viga. Nii on ilusam.»

«Kas teie . . . Kas su Olli Umal . . .?» kogeles õel Piia. Ta tahtis küsida, kas Lauril pole südametunnistuse piina, aga jäi erutatud meeleolu tõttu sõnadega kimpu.

«Ära, kullakallike, Olli pärast karda,» lohutas Laur õli tulle valades: «Tema on jõudnud nii kindlalt jalgadele, et sinu lüürika teda enam maha ei murra. Tsipake häbi oli ainult vanal Lauril. Vaata, seal aknaklaaside all on meie kolhoosi maisi ja oa kooskasvatamise katsed. Aga tema vana emake on juba kaks aastat halvatussega voodis . . .»

«Mis õigusega ta seda varjas?»

«Kuidas? Varjas?»

«Aga muidugi! Kes andis talle õiguse niisugustest faktidest vaikida?»

«Olli lootis vist, et need, keda mina tema juurde hea tahtega saadan, ise ka tsipake taipavad. Vana Laur sai vastu muhku et oi-oi-oi!»

«Piima ta varastab teil ikkagi!»

«Vale!»

«Ise oma silmaga nägin!»

«Ei varasta, vaid tarvitab . . .»

«Mis seaduse alusel?»

«Selle neljasaja liitri arvel, mis tema käekesed iga päev kolhoosi varasalve kannavad. — Joogu niipalju, kui kulub.»

«Ja viigu turule?»

«Seda ta ei tee!»

«Kust te teate?»

«Mõistus ütleb, kullakallike! Süda kinnitab ka!»

«Ma ise nägin piimasolkimist,» ründas Piia. Teda kimbutas suur soov lõhkuda ja lüüa. Lauri rahuliku kõne jõud ähvardas enam kui ükskõik milline karjumine. Aga samal ajal oli olukorras enneolematut arusaamatust. See ei mahtunud tavalise elu voolu ja tegi Piia keeletuks ning meeletuks. Kui Margus toidupampudega tagasi jõudis, valdas teda alguses päästerõnga saamise õnn. Aga üürikeseks ajaks.

«Ma ütlesin talle, et saab minu käest tohlaka. Kas pean nüüd kätte andma?» pugus Margus Lauri ees. Piia taipas, et abikaasa silub meeletolu ja ta sai aru, et võte polnud paha. Aga kan-

natamine käis üle jõu. Hingeline ahastus muutus vihaks.

«Kui aitaks?» muheles Laur Marguse kampa heites.

«Küll õppust võtab!»

«Sellisel puhul võtaksime kas või oma kolhoosi — käendusele,» kõneles ta Marguse rõõmuks ja Piia piinavaks meelehärmiks. Laur ju pilkas.

«Palju teie seal palka annate?» ei taibanud Margus.

«Margus!» kurjustas Piia kannatust kaotades.

«Pea suu, kui mehed kõnelevad! Mis teil kuu-tasu tuleb?»

«Ebe-Kai saab meil kuus kaheksa rubla ümber. Ta on linnutalitaja . . . Mis salata, meil on veel ka niisuguseid, kes teenivad kuus paarkümmend rubla. Aga kes tööle ei tule, see saab sudida. Halvad töölised samuti. Meie püüame elada südame-tunnistusega. Igal pool hästi ja südametunnistu-sega, kullakallike . . . Kellel ei õnnestu, seda aitame. Vahel heaga, vahel kurjaga, nii nagu süda käsib . . .»

«Kuuled? Lase otsemat teed ja paljajalu kolhoosi!»

Teisel pool seina algas ootamatult ja soovi-matult heliplaadimuusika. «Tulbid on nii pikad, pikad, pikad ja pardike on väike ja pardike on väike . . .» laulis maheda häälega ansambel.

Laur küsis koomilises kohmetuses Marguselt:

«Mis see tähendab?»

«Naabrid. Ei saa parata! Peab kannatama — kerge ei ole . . .»

Laur muheles ja silmitses varjamatu uudishimuga Piiat. Ta seletas minekule sätvides: «Meie Ebe-Kai ei kannataks niisugust laulu. Tema on ägeda karakteriga ja — kui temale ja temataolistele mõtled, on vana Lauri süda ka kõige suuremas raskuses õnnelik.» Siis lisas ta järelemõtliku pausi tagant, kaabu näpovahel ja ukselink pihus, veel üheainsa sõna:

«Suurepäranel!»

Mis või kes, see juba jäi Partide paari mõistatada.

1962

Sisukord

<i>Katrina Üle</i>	<i>5</i>
<i>Kuri kogemus</i>	<i>90</i>
<i>Õö huntidega</i>	<i>135</i>
<i>Maiöö</i>	<i>172</i>
<i>Õnne tingimus.</i>	<i>208</i>

Вахер Луизе Яановна

«КАТРИНА ЮЛЕ»
и другие рассказы

На эстонском языке

Оформление В. Варе

Эстонское Государственное Издательство
Таллин, Цярнуское шоссе, 10

*

Toimetaja E. Priidel

Kunstiline toimetaja R. Pangsepp

Tehniline toimetaja E. Lumet

Korrektorid H. Kull ja A. Kalberg

Ladumisele antud 22. VIII 1962. Trükkimisele
antud 12. XII 1962. Paber 70×90, 1/32. Trüki-
poognaid 8,125. Formaadile 60×92 kohaldatud
trükipoognaid 9,51. Arvestuspoognaid 10,12.
Trükiarv 14000. MB-09049. Tellimise nr. 7108.
Hans Heidemanni nim. trükikoda, Tartu,
Ülikooli 17/19. I

Hind 50 kop.

7—3